

Typus Messiae et Christi Domini ex veterum Prophetarum praesensionibus contra Iudaeorum apisti?an

<https://hdl.handle.net/1874/401629>

8

4

TYPVS MESSIÆ

ET CHRISTI DOMINI

ex veterum Prophetarum

præsentationibus, con-

tra Iudæorum

ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων.

Accessit תרגום קהלת, Targum Koheleth,

hoc est, Caldaica Paraphrasis Eccle-

siastis, Latine versa,

Authore Petro Costo.

LUGDUNI,

Apud Matthiam Bonhomme.

M. D. LIIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS:

P R I V I L E G I U M .

NE QVIS HVNC LIBRVM QVI TYPVS MESSIAE INSCRIBITVR, ET CALDAEAM ECCLESIASTIS VERSIONEM, INTRA SEXENNIVM A DIE FINITAE IMPRESSIONIS, ANNORVM REPVATIONE FACTA, IN GALLIA IMPRIMAT, AVT ALIBI IMPRESSVM DISTRAHAT PRAETER MATHIAM BONHOMME, ET PETRVM ANTESIGNANVM, PRINCIPALI RESCRIPTO CONTINETVR. EX QVO ET ILLVD SIGNIFICATVR, EOS QVI CONTRA FECERINT IN EA CAUSA FVTVROS, ATQVE SI ILLI NOMINATIM HAC DE RE CERTIORES FACTI ESSENT. QVI AVTEM EDI SIBI DIPLOMA DESYDERAVERIT, APVD LVGDVNENSEM LEGATVM CONSISTAT, CUI SOLI DE EA RE IVRISDICTIONE NOTIOVE EX RESCRIPTO DATVR. RESCRIPTVM AD AQVAE BELLAE FONTIS NONIS MARTII DATVM, SVBSCRIBENTE ROBILART, ANNO DOMINI M. D. LIII.

ERRATA SIC REPONE.

Facie 22. linea 18. Domini. 33. 13. recte. 42. 12. ביחוריה. 53. in margi. praesentia. 69. 10. cōsentaneum. Et eadem facie. linea 18. beata. 102. 1. bunnim. 109. 23. conscientia. 127. 1. humana. 129. 5. hic. 139. 12. significationem.

NOBILISSIMO ET DOCTISSIMO VICECOMITI

DE CADENET, BARONI
d'Oraison & c. Petrus Costus

S. P. D.

ERFECIT *vetus il-*
la quæ tibi cum literis cō-
suetudo est, & præstans in
omni genere rerum do-
ctrina tua, ut libellus iste
noster in tuo nomine ap-
pareret. Qui etsi forsan
peregrinus ad tuos adue-
niet, neque ijs distinctus

rerum verborumque insignibus, ut pari cum cæ-
teris lectionis tuæ laude dignetur, cui tamen iustius
quàm tibi tanta controuersie arbitratus notione de-
ferretur, habui neminem. Itaque alacres cognitionem
impetrauimus, & rem totam in auditoriū tuum in-
duci fecimus, ut ad æquitatem causæ, pro qua nobis
omnis in hoc libro propugnatio est, tantus cumulus
accedat autoritate & gratia tua, quanti illam à
te fieri longa pietatis & virtutis tuæ apparitione
perspeximus. Est verò tibi gloriosum, quod Carolo
Magno imperatori & regi regum fuit honestum,

affecta iam etate in grauioribus studijs acquiescere:
nobis forsitan condonandum, si te discendi cupiditate
inflammatum, & quodammodo in cursu contentius
versantem, ad otium quietemque reuocemus. Quod
si nonnullis in locis oratio nostra tibi videbitur inci-
tator, vel etiam plus contentionis habere, quàm rei
à qua omnino haustos & delibatos animos habe-
remus, defensio postulare, ignosces velim homini
pro aris & focis, pro delubris & templis, denique pro
Deo immortali & liberatore orbis terrarum dimi-
canti. Consentaneum verò fuit in re primum vete-
ribus Hebræorum monumentis tradita, maximèque
cōtra eos qui Hebræi & esse & nominari volūt, locos
ex Hebræis voluminibus proferre. nam sæpe in scripto
quæstio est, & plerunque ad rem, quæcunque sit quæ
scriptione explicanda est, ex authentico ipso plurimū
authoritatis & splendoris accersitur. Quod meo iudi-
cio nihilo offendet eos qui Hebræicè non nouerunt:
Latinam enim interpretationem velut è vestigio
sequi fecimus, quæ illis Hebræa quodammodo præter-
gressis cumulatè satisfactura est. Vale. Lugduni,
pridie Cal. April. 1554.

Διςίχιον Πέτ8 & Προμάχ8 εἰς τὸ
 Πέτ8 & Κοτ8 βιβλίον.

Σύμφορον ὡς ἐτέλην, βιβλία τῶντα κυκλείτω.
 Εἰ δὲ φιλήῃ ὁ γλυκὺ, ἔμελι τ' αὐτὰ χέει.

TYPVS MESSIÆ.

O GIT ANTEM ME,
vir præstantissime, tibi
eius sermonis, qui mihi
cum Iudæis de fide & re-
ligione Christiana fuisset
recognitū descriptūmq;
facere, acerba sanè, & ple-
na mœstitiæ recordatio
propè è cursu reuocauit.

Nam quæ tam constans, tantæque seculorum anti-
quitate cõsignata in hominū Christianorum ani-
mis inueterauit opinio, vt in communibus istis mi-
serijs homo à natura bene informatus non vehe-
mentius commoueri queat? Nos verò etsi sub eo
principatu degimus, in quo longissimè ab his ma-
lis absumus, cæque quasi maximis interiecti spatijs
videmus: quia tamen & liberalius est, & ad homi-
nis dignitatem aptius, sese mundi ciuem existi-
mare, quàm vno ciuitatis concludi loco, dabis opi-
nor hanc veniam iusto dolori nostro, si aliarum
gentium calamitatem in domesticis malis pona-
mus. Quid est igitur quòd tam latè imperans cupi-
ditatis sitis eas hominibus tenebras offuderit, vt
vberiore prouentu adducti, Iudæos nomini popu-

*V. sus Iu-
deorū Chri-
stianis per-
niciosus.*

loque Christiano testatos hostes in colonias suas
 admiserint, eosque velut ciuitate, agro & vacatio-
 ne donauerint? Nam vt interim omittam nō cen-
 tesimas aut semisses, sed graues illas vsuras, quæ an-
 no sortem alteram refecerint, quibus contra Late-
 ranensis concilij authoritatem apud Christianos
 Iudei in creditum eunt, qua tandem re fides nostra
 magis in periculum veniat, quàm illos aliquo ve-
 luti caduceo tutos inter nos versari, vti ijsdem por-
 ticibus, & eodem ciuitatis iure censerent? Accedit o-
 mnium longè perniciosissimum, quòd & seruitia
 Christiana conducta habent, & sæpissimè illorum
 operis abutuntur ad inuidiam nostram. Quæ etsi
Constanti- non eo iure illis seruiant, quod Cōstantinus Sacra-
mus. tissimus princeps videtur lege esse cōplexus, quem
 & Pontifices maximi decretis suis postea sunt imi-
 tati: videatur tamen plurimum & ignominie & of-
 fensionis habere, si serui Christiani, dum rem fa-
 miliarem tueri volunt, ad Iudæorū clientelas cōfu-
 gerint. Quid enim est tam flexibile, tamq; parum
 constans & perpetuum, quàm opiniones vel de fi-
 de, aut etiam alijs de rebus, animis eorū ingentia,
 qui dominorū authoritate & vultu deterriti, faci-
Iudæorum lè in contrariam sententiam pedibus eant? Quam
petulantia. non igitur illis peccandi illecebram humanitas
 principum afferat, qui apud nos captiui & ex iure
 gentium seruitutis nexu obligati, audent Christia-
Tumab nis *טומאה ועורלה* hoc est, verbum de verbo trans-
& vlah. ferētes, pollutionem & incircuncisionē, aut si quid
 aliud grauius conceperint, obijcere? Quia igitur in
 tantis

tantis temporum & morū erroribus ita versamur, ut nos vel ipsum peccare delectet, & in tam propinquum discrimen propè iam adducti sumus, ut in maximis opinionum fluctibus, & dissentiētibus hominum familijs ne veritas quidē ipsa sibi cōsentire videatur: ea res mihi hoc potissimū tempore non mediocriter labanti Ecclesiæ opem tulisse visa fuerit, si Iudæos omnes, qui ex publicis Christianorum contentionibus & studijs, voluptatem fructūq; capiunt, tāquam Herculeanam partem (ut ait Plautus) superis offeramus, & eos longè à Christianis decidamus. Quis enim nescit multos ab eis in sermone quotidiano & disputationibus, de constantia Christianæ religionis abduci, & in parū conuenientes sentētias rapi? dum illi id agunt maxime, ut sacros Bibliorum libros, quos suos nō desinunt prædicare, peruertant: dūque plurimum facultatis ad eos attulisse videri volunt, in apertissimis rebus & locupletissimis de Christo testimonijs propemodum caligant, & produnt infantiam suam. Iam verò ne semper religionem meditemur (pro qua tamen viro sapienti omnis suscipiēda est dimicatio) quid ad Reipublicæ tranquillitatem aptius esse potest, quid ad ciuitatum gubernacula accōmodatius, quàm flagitiosa ista mancipia à populo Christiano secessionē facere, quibus stātibus, in ciuitate quies & splendor retineri non potest? Quid enim aliud agūt, quàm ut bonorum ciuium fortunas euertant, patrimonia diruāt, & conflatis vsurarum additamentis ad perniciē plurimorum, rem suam domesticam augeāt? Ac si licet in rebus

afflictis initia quærere, quis ignorat cōgressu & Iudeorum communitate Christianos in omne genus auaritiæ propēsiore factos, & ad omnia scelera licentiores? Iam enim ad eum statum res nostræ cōstituerunt, vt in rebus cōtractis & fœnore exercēdo vel Iudæi esse, vel proximè Iudæos imitari videamur. Vbi sunt igitur sanctissima illa conseruandæ & tuendæ inter homines societatis iura? Vbi cautiones beneficentiæ, qua (vt inquit Cicero) nihil naturę hominis accommodatius? Vbi hospitalitas illa tātō opere à Theophrasto cōmendata? Quem quæso Christianorum non cum quadam miseratione mouet hospitalis ille Cimonis Atheniensis in curiales suos Laciadas animus, qui vt illis villæ patere suæ, colonis imperauit? Egregium profectò ciuem, & dignum qui inter Christianos Christianus nasceretur. Pudet certè me vti nostrorum exēplis, quos qui est genere & cognatione proximus ad liberalitatis & beneficentię officia inuitare nequeat. Tanta est apud eos in collocandis beneficijs remissio, vt quò quisque propior est, hōc in eum conferratur benignitatis minus, & in meritorum ratione potius fortunam quàm mores sequantur. Qua re quid & homini & Christiano turpius? Iubent Philosophi nos in tribuendis officijs alacres esse. Et quemadmodum (vt Chrysippus dicebat) clypei causa inuolucrum, vagina autem gladij, omnia verò hominis causa generata & facta sunt, sic & homo hominis causa: ita tamē hodie res se habet, vt præclarè cum eo actum existimari possit, & sibi

ab

Hospitalitas.

Cimon.

Christianorum animus parum Euāgelicus.

Charitas Philosophica.

Chrysippus.

ab alio impertitum beneficium putet, si ab illo le-
uissima aut certè nulla iniuria discesserit. Sed ne ve-
teris sapientiæ præcepta apud eos proferamus, qui
se, non dicam, sapientes, sed ne Philosophos quidem
esse voluerunt: quàm præclara illa, quæ in Euange-
licis libris de pietate, & retinenda inter homines be-
neficiis vltro citroque habitis societate & iustitia,
diuinitus tradita sunt? Iubent ergo nos beneficos
esse, non tantùm in eos quos nobis aut natura aut
fortuna necessitudine colligauit (hæc enim publi-
cani, atque adeo immanissimi quique præstare so-
lent) sed & mutuo & cæteris officiis demerendos
etiam illos, quibuscum nobis nulla neque familia-
ritas, neque notitia est. Hac enim re cæteris Ethnicis
pietate præcellemus. Addunt prætereà te obsequen-
tem & meritorum magnitudine officiosum esse
debere, non iis tantùm à quibus propter amplif-
simas opes referri tibi gratiam speres, sed & homi-
nibus haud magna in re, à quibus propter angu-
stias vitæ, benefacta & pecuniam tibi refici sarciriq;
posse non iudices. Qua re iis qui Christum non no-
runt, facilè probitate antecedas. Verè autem si vo-
lumus iudicare, totius fidei nostræ seminarium cha-
ritas est, quæ omnes virtutes vna est complexa:
quam tamen tempora ista (quòd tanquam ratio-
num conturbatrix patrimonia & hæreditates expi-
laret) omnium credo suffragiis ab Ecclesia repule-
runt. Prætereà in collocandis filiabus, Dij boni,
quanta apud nostros diuitiarum admiratio, quan-
tûsque virtutis & morum despectus! Quo in gene-
re adhibendus esset Themistocles, qui cùm inter-

φιλαδελφία
Charitas En-
angelica.

Malus mos
in maritadis
filiabus.
Themisto-
cles.

rogaretur, vtrum viro bono pauperi, an minus probato diuiti filiam nuptum daret, respondisse fertur: Malo virum qui pecunia egeat, quàm pecuniàm quæ viro. Cycnea certè vox hominis non Christiani: à cuius sententia mirū quàm hodie alieni simus. Licet autē nobis hanc gratiā Iudæis acceptam referre, qui patrum nostrorum memoria se in vniuersam Europam effuderant: quorum opera (vt satis superque testantur vetera historiarum monumenta) tantæ calamitates populo Christiano allatæ sunt, vt nonnulli principes referente populo, eos regnis & imperiis suis discedere iusserint, & in illos publicas proscriptionis tabulas proposuerint. Neque verò mirari desino quid causæ est, quòd cùm populus Christianus tam sanctè & religiosè pietatem coluerit, vt Mahumetanos omnes, & id genus infidorum à se relegaret: tantum de suo iure discesserit, vt Iudæos multis nominibus nobis infestiores, in fidem reciperet & ciuitate donaret: quorum animus (vt in eorum scriptis videmus) sanguine nostro expleri non potest. Tanta est in eis libido vindicandi, vt homines religiosissimi, qui se hereditatem Domini & gregem pascuæ eius auri- bus inculcant nostris, non vereantur in sermonibus suis asserere, Homini sapienti, eique qui se totum ad nutum Dei voluntatēque conuerterit, propulsandam esse iniuriam, & priuatas contumelias ad domesticam vindictam & pœnam deposcendas. Quo quid à veteribus illis Iudæis alienius? quorum alij splendore bene actæ vitæ, alij dolorum tolerantia & animi magnitudine impleunt orbem

orbem terrarum gloria nominis sui. Horum sanè constans memoria ad posteros dimanauit : præclarissima autem illa virtutis & excelsi animi seminaria cum authoribus suis conciderunt. Hoc verò istis vnum est reliquum, quod fallaciis & stipulatiunculis suis à Christianis corradunt & consequuntur.

Ac erit profectò tempus, quo non multùm extra rem excurrentes, nonnulla de illorum Messia pertingamus: quo in genere mirum quàm varia & ridicula in eorum libris ab illis exponatur. Primum quidem Rabi Mose Bar Maimon, vir apud eos singulari ingenio & doctrina, aduentum Messia inter עקרים, hoc est, præcipua & summa fidei Iudaicæ capita numerauit, eumque qui contra sentiret & hæreticum, & in omnium longè maximo errore versantem ausus est prædicare, neque illi futuro seculo positum esse salutis præsidium. Quò etsi ab omnibus fermè Iudæis concursus est, Rabi tamen Hillel falsam eorum expectationem esse iudicauit, qui sibi venturum aliquando Messiam promitterent. Iam enim eum (inquit) Ezekiaë Regis Ierusalem tempora obruerunt. Quæ verò toto veteris testamenti corpore de semine Dauid fusa latissimè visuntur, quæque ex tot testimoniis, reliquis Iudæis animus præfigit boni, ea ad Ezekiam Regem traducenda esse arbitratur. Quod etsi huic pro scelere ponendum putent omnes: non tamen cum sacricommissi aut alicuius nefarii criminis reum peragi debere R. Ioseph contendit. Quauis enim de Messiaë aduentu, ex Iudæorum sententia impunè addubitare queat nemo: sic ta-

*Excursus de
Messia Iu-
dæorum.*

R. Mose.

Ikarim.

*In libro
Ikarim.*

men statuunt ipsi, ut qui omnino Messiam venturum neget, non tamen fidei Iudaicæ pugnasse, aut eo nomine tanquam de violata religione, ad pœnam expeti posse videatur. Res enim illis ex eo genere putatur esse, quæ non ex scripturæ contextu, sed potius ex Cabalæ mysteriis deprehendi queat.

*Aduentus
Messia quã-
do.
Hagada.*

Quod an sit verum, à nobis postea copiosius. De Messia verò natiuitate constans apud nonnullos fides est, ut in libro **הגדה** legitur, illum iam à multis seculis, secundi templi tempore natum esse.

*Messias Ro-
mæ.*

In qua quidem sententia Talmudæi sunt, apud quos legitur R. quidam Iosue filius Leui interrogasse Eliam, quando venturus esset Messias: cui Elias, iam venit, inquit, & Romæ cum pauperibus degit. Neque eum (ut subiicit) fefellit opinio. Romam enim profectus, ibi Messiam inuenit. Alij verò ut hominibus piis, & quibus veritas ipsa longè notior est, aditum contradicendi intercluderent, resque tam commentitia mysterio quodam, & longè à sensibus posita ratione sese ipsa tuetur, ei in **גן עדן**, hoc est, amœnitatis plenissimo

*Messias in
Paradiso.*

viridario, quod & **פרדס**, hoc est, Paradisus appellatur, habitandi locum præstituerunt, ibique tandiu cum Elia Propheta moram facere, donec ab eo, oleo illo lætitiæ inungatur, cuiusque aduentus ad Iudæos omnes non solum fama, sed lætitiæ peruagetur. Quo loco quàm crebri de eo clamores, qui concursus populorum, qui nationum plausus! In eum omnes gentes spectabunt, ad illum

*Messia ad
montem Mo-
ria aduentus.*

omnium nationum ora & oculi conuertentur. Atque hoc erit tempus, quo Iudæos omnes in vniuersum

sum orbem dissipatos palantesque, & diuturna captiuitate defatigatos, utque illi loquuntur *נדרהי ישראל*, ad ciuitatem sanctam & montem Moria *Psal. 147: Esaiæ 56.* vocet, & collapsam illam imperij Iudaici maiestatem restituat, tertiumque templum venerationis & splendoris plenissimum instauret: in quo Iudæis omnibus & maius & vberius quam in ipso Deo positum est perfugium. Ad illud enim omnes illorum spes & expectationes considerunt, sub eius tutela & præsidio iacet futuri illius principatus amplitudo. Alij verò analogia & scripturarum comparatione freti (credo equidem quod opinentur Christianis metum ex illis commentis afferri posse) aliud quiddam excogitarunt. Ut enim Democritus *Democritus.* bina quædam rerum principia & veluti duos Deos constituit, Beneficium & Pœnam, sic & illi (in quibus est R. Ioseph, qui nonnulla ex Hebræo in Caldæum transtulit) similitudine quadam nascentis synagogæ suæ, duos Messias statuerunt: *Duo Messia Iudæorum.* quorum vnus esset *בר יהודה*, hoc est, filius à summo capite Iuda: alius autem *בר אפרים*, filius Ephraim, nominaretur, primo longè dignitate inferior, quique vltimo supplicio afficeretur: sed tamen ab alio ad vitam excitaretur, illiusque beneficio adhuc viueret. Quorum opinio R. Mosi in libro Iudicum non probatur, qui nullum alium quam Dauidis filium cum imperio Messia venturum censeret. Verum, ut prima illa apud Ægyptios Iudæorum captiuitate, cum Deus optimus maximus ea quæ iuramenti religione, & velut conceptis verbis facturum se receperat, vellet dissolue-

re, duos illos Israëlitatum antistites præstantissimos excitauit, qui vario onere affectos Hebræos ab iniuria turpissimæ seruitutis asserrerent, & quasi vindicta manumitterent. Hi sunt Moyses & Aaron, per-
Moses & Aaron. nes quos eius muneris summa reciderat, quorum opera in publico Ægyptiorum luctu Iudaicus populus patrias illas maiorum sedes repeteret: cuius splendor varia certè fortunæ vicissitudine, ad ea tempora seruarietur, donec Seruator noster Iesus Christus natiuitate & passione sua onus peccati ab humeris omnium depelleret. Quem cum populus ille suus, & tot beneficiis sibi coniunctissimus (vt
Exod. 32. & 33. erat, teste Mose, קשי עורף, hoc est, durus ceruice) non cognouisset, expectationem illam Messia longioribus temporum diffisionibus traxit, & ad hoc vsque tempus in eodem errore versatur. Qui quòd est veritus, ne quos sibi veritas aduersarios conciliaffet, labentibus seculis infestiores haberet, inuolucra quædam adinuenit, & explosis Ioanne Baptista & Seruatore nostro, se in alios duos libertatis Iudaicæ (si Diis placet) vindices assiduos, & Rabinorum disputationibus effectos, reiecit. Et quemadmodum Moyses (ad quem totam hanc de Messia sententiam referunt) adhuc in cunis apud Pharaonem Ægypti Regem educatus, & alitus est, quinque paululū ætate processisset, maxima apud eum autoritate & gratia valuit, multisque honoribus ordinatim est perfunctus: donec iubente Domino cum his mandatis ad Pharaonem venit,
Exo. 4. & 5. שלח עמי ויעבדוני, hoc est, Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi. Qui cum verbo Do-
 mi-

mini audiens esse nollet, & animo ad malum durato imperata Dei traheret, post maximas patriæ calamitates, in mare cum ingentibus copiis demersus est. Eadem ferè de Pontifice Romano (quem מלך פאפא, hoc est, Papam vocant) in deambulationibus suis effinxerunt: in eum, opinor, hoc nomine iniquiores, quòd homines totius antiquitatis & rei gestæ ignari, quia à Romanis deletam euerfámque Ierosolymam, abductosque se captiuos per manus acceperunt, suspicantur eius expeditionis Papam principem fuisse: qui eo tempore tam erat obscurus, vt ne à suis quidem cognosceretur. Educabitur igitur (inquiunt) in aula pontificis Romani futurus ille Messias, summósque apud eum magistratus geret, & multum gratia & studio in populo poterit, seq; ita habebit, donec ex edicto Domini Papam cum his mandatis adeat: Sic dicit Dominus, Dimitte populum meum vt sacrificet mihi. Quæ res Papam & suorum animos nouitate legationis tam est exasperatura, vt diuino illi præscripto omnium sententiis nullus relinquatur locus. Eum igitur exitum tota hæc fabula habitura est, vt cum Papa neque Dei iussis, neque contentione Messiae sui ad hanc rem adducatur, ille & vniuersa Roma in direptionem abeat. Id enim locupletissimum Iudaicæ libertatis testimonium ex Rabinis audent prædicare, quum Roma penitus fuerit excisa. Sic verò res se habebit, vt Messias populum illum suum ex omni terrarum orbe conquisitum, ad terram Israël, vetus & sanctum maiorum patrimonium, cum imperatoriis manubiis sit deducturus. Eum

*Apipior
Pontifex Ro-
manus.*

*Messias apud
Papam
educandus.*

*Roma à
Messia ex-
cindenda.*

*Mefias Chri-
ftianis infe-
ftus.*

*Ezech. 14. &
30. & Apo-
c. al. 20.*

*Mahum. in
Alchorano,
Azoara 28.*

*Mefias inter
greges concu-
binarum.*

ergo Mefiam expectant, & rerum geftarum magnitudine & imperij gloria præftantem: alterum credo Liberum patrem, & Ammonis filium, aut orbis vastitatem Tamerlanū Tartarum, qui tot victoriis Christianos profligauit. Quisquis enim illis Mefias futurus eft, eos qui Christo nomina dederint sub iugum mittet, ad Iudaifmum quocunque tormentorum genere adiget, & ad defectionem à fide Christiana mala manfione follicitabit. Eos autem quos sub nomine Gog & Magog fcriptura designat (qui ex Iudæorum & Mahumeris in Alchorano fuo fententia, anguftiis præruptorum montium, & vallo muroque æneo putantur ab Alexandro Magno effe conclufi, neque ex his vinculis eruptionem facturi creduntur, nifi ad tempora Mefiæ, vt cum eo de imperio, armis decertent) omnino conficiet, mifcebit omnia, nulli parceret, cunctos ad pœnam vocabit. Eritque non humanitate & beneuolentia ftipatus inter fuos, fed armorum metu: quo quid à Mefia Domini alienius? Quid verò minus auribus & expectatione pij & religiofi hominis dignum effe poteft, quàm audire Mefiam & Vnctum Dei his ipsis affici voluptatibus, quibus vel homo impuriffimus operam dare fine incredibili verecundia non poteft? Nam præter id quòd illum imperandi cupidum & popularis gloriæ summè appetentem faciunt, addunt ei & concubinarum greges, & Regum filias planè innumerabiles illi nuptum datas. Reges enim gentium (vt inquit) fibi plurimum honoris & iudicij tributum exiftimabunt, fi illi filias fuas in matrimonium

nium elocauerint. Hæc quàm sint, non dicam à
 Messia, sed ab homine, vulgari & humana sapien-
 tia prædito alienissima, omnium sit existimatio. At-
 que ut eorum genus cæteris populis dignitate præ-
 stare videatur, statuunt è gente Iudæorum Regi-
 nam, quæ ut inter cæteras principem obtinebit lo-
 cum, ita Messia in coitus perpetuos vsus deseruiat,
 ob idque eam שגל vocant: cæteræ autem etsi ha-
 beantur vxorum loco, nūquam tamen ad Regem
 Messiam accedant, nisi illis nominatim condixerit.
 Hæc tam absurda probari posse contendunt ex
 Psalmo Dauidis 45: vbi tamen de Salomone Rege
 sermonem fieri, nemo nisi antiquitatis imperitissi-
 mus non iudicauerit: quanuis & similitudine qua-
 dam humanæ imbecillitatis, Messias adumbratus
 videatur. In eandem etiam sententiam citant illud
 Esaia, יראה זרע יאריך ימים וחפץ יי בידו, hoc
 est, Videbit semen, producet dies, & voluntas Dei
 in manu eius. Sed tamen quid non in sermonibus
 & disputationibus suis audeant, qui quibuscunque
 rebus fieri poterit, retinendum sibi veterem Rabi-
 norum cultum statuerunt? Tales certè qui sunt, de-
 teriores fiunt impulsæ. Quia verò in hanc rem tam
 longè nostra euagata est oratio, non omitam quæ
 Talmudæi de Messia adducunt. Volunt enim ol-
 factu & narium iudicio mirè præstantem, & omni-
 bus qui vnquam fuerunt longè superiorem fore.
 Nam (ut inquirunt) hoc sensu abdita & arcana legis
 cognoscet, dignitatem à turpitudine iudicabit,
 consequetia cernet, principia causasque rerum, &
 quasi antecepciones præcipiet, & hac veluti nota à

Segual.

Esa. 53.

Messias olfa-
 ctu stupendo:
 In libro
 Sanhedrim,
 hoc est Iudicū.

*Esa. 6.**Barcosua
Pseudomesias.**Euseb. 4. de
hisor. Eccle-
siast.**Concurfus ad
Mesiam.**Angeli Iu-
deis in via
comites.*

cæteris censebitur. Eoque spectasse Esaiam credunt, quum ait, *לֹא לִמְרֹאָה עֵינַי יִשְׁפּוּט*, Non in visione oculorum iudicabit. Atque hanc esse causam cur impius ille Barcosua (quem Eusebius Barcocabam vocat) qui iam centuriatis fermè comitiis Messias erat renuntiatus, quique multis signis & prodigiis, omnium Iudæorum suffragia prensauerat, magistratus amplitudine abrogatus est. Cùm enim penitiora illa Cabalæ mysteria & arcana (quibus potissimum ex Iudæorum sententia, abscondita sacræ legis continentur) olfactu solo non posset iudicare, neque eo sensu animum in homine facilè principem, notionibus & intelligētis æquaret, ab omnibus desertus, pœnas temeritatis luit. Cùm autem aduentus Messiae ad omnes Iudæos percrebuerit, iam ex principum & populorum manibus arma excident, vísque omnis conquiescet: neque erit quicquam quod Iudæos incredibili Messiae sui desyderio incensos, quò minus ad eum receptum habeant, retardare queat. Ne autem (vt ipsi inquiunt) itinerum difficultas hominibus piis, quorūque salus & gloria Deo pergrata est, tædium & satietatem afferat, habitis opinor, ex omnibus Angelis, qui in cælo beati æterno æuo fruuntur, delectibus, stationarios quosdam sibi conscripserunt, quorum præsidiiis & comitatu, non tantum ad tutelam sui, sed etiam ad viæ leuationem vterentur, eisque ducebatur desyderatum illum Ierosolymę portum contingerent. Quosdam autem ex Angelis in itineribus disposuerunt: calones opinor, eos & lixas arbitrati, qui æquatis & resectis viis, montium edito-
rum

rum difficultates summouerent, vt æquiore loco Iudæis ingredi liceret. In cuius rei fidem citant illud Malachiaë, *הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני, ופתאם יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים* id est, Ecce ego mitto Angelum meum, qui verret viam ante me, & repente veniet ad templum suum Dominus, quem vos queritis, &c.

Malach. 3.

Quid verò stultius, quam ex eo Esaiaë loco gloriam aucupari, dum ait, *כל גיא ינשא וכל הר, וגבעה ישפלו*, Omnis (inquit) vallis exaltabitur, & omnis mons & collis eleuabitur. Ex quo euenturum Iudæi opinantur, dum ab ipso contextu non recedunt, vt montes illi, quos iter facientibus fastidium afferre sapissimè vsuuenit, reliquo solo æquentur. Ita fiet, vt & magnis itineribus, & summa etiam animi delectatione ad constitutum locum contendant. Atque vt illis & ætate prouectioribus, & fortunatioribus esse liceat, infestum hunc & valetudini non admodum amicum aërem clementissimo cælo commutabit Deus: cuius benignitas tantum roboris & sanitatis omnibus Iudæis allatura est, vt veteribus illis quos nongentos annos complexisse referunt historiae, vitæ diuturnitate non concedant. Atque eò pertinere putant quod scriptum reliquit Esaiaë, *הנני בורא שמים חדשים, וארץ חדשה וגו'* id est, En creo novos cælos & terram nouam, neque posthac priora replicabuntur. Quid multa? in pabulationibus & frumentationibus felicitatem animo anteuertunt, & naturam tritici ad stabilitatem vineæ conantur traducere. Nam vt ipsa vitis semel solo commendata,

Esa. 40.

Aër commutatus.

Esa. 65.

Segetes commendata.

*Hosea 14.
Fera cicurata
12.*

Esai. 65.

Halachoth.

Kimhi.

adhibita aliqua in repastinationibus & stercoratione cura, quotannis vberes & diuturnos agricolæ fructus affert: ita in segetibus culmus ille geniculatus multis seculis terra continebitur, & fructum feret: neque in posterum annorum serie repetitus labor miseros colonos enecabit. Eamque mentem ad Hoseam afferunt, dum ait, כה אמר יי' יחיו דגן, ויפרחו כגפן, Viuificabunt (inquit Dominus) triticum, & florebit sicut vitis. Addunt præterea de natura animalium. Nam vnumquodque animal eam naturam recipiet, quam primis illis seculis in arca Noë habuisse auguratur ipsi, & mira quædam & stabilis erit inter illa coniunctio. Nam & leones ipsi, cæteraque animantia, in quibus feritatem videmus, faciliè in consuetudinem venient cicurata & mansuetæ vitæ. Quam rem probari posse existimant, omnia ad nudam literam referentes, ex eo loco ubi de probis & sceleratis Propheta ait, ואב, ושלח ירעו באחד, Leo (inquit) & agnus simul pascuntur. Quorum sententia R. Mosi Aegyptio non probatur, qui in הלכות, siue in disputationibus, quas ad librū Iudicum addidit, refutat eos, quibus tantopere in rerum natura commutationes placet. Hæc sunt, quæ vt generi suo lumen afferrent, quasi ex veterum Aboriginum seculis repetita, Iudæi in suam familiam traduxerunt: dum illi solos se in consilium adhibitos quiritant, nihilque esse tam aut magnificum aut reconditum, cuius non Deum optimum maximum debitorem sibi, velut ex calendario citent. Quis enim risum teneat, quum audierit R. Kimhi his verbis cum Domino rationes ineun-

ineuntem, וְלֹא־דִי שְׂתוּצִיאֲנוּ מִן הַגְּלוּת אֲלֵינוּ *Psal. 17.*
 שתרכבה גדולתנו ממה שהיתה טרם הגלות, Non est
 (inquit) satis, vt tu nos ab hac captiuitate liberares,
 sed vt rebus cumulationibus augeas, quàm ante ca-
 ptiuitatem vnquam accidit. Item & alio loco fru- *Amos 1.*
 ctum Proncæ & prouidentia Dei ab hominibus
 reliquis semouet, neque vniuersum mortalium ge-
 nus Deo curæ esse censet, nisi quantum in rem Iu-
 dæorum esse possit. Non viderunt homines inepti
 ad mentem & prouidentiam Dei nostra pertinere,
 quorum res gestas & reliqua monumenta nun-
 quam cognitione attigerunt. Quid, qui ne à mor-
 tuis quidem temperauerunt? Neque enim solùm
 viuus Melsiæ aduentum fructuosum fore asserunt,
 sed & mortuos virtute & recte factis claros in so- *Iudæi à mor-*
 cietatem & velut patrimonium gloriæ vocant. Eos *tuis excitandi.*
 enim (vt aiunt) ad vitam excitabit Deus, vt ocu-
 los æqualium suorum felicitate, & Israël's pace ex-
 pleant, hâcque lætitiæ vsura viui perfruantur. Im-
 probos verò nec summo illo iudicij die à morte ex-
 citandos, probari contendunt ex illo Dauidis loco,
 עַל כֵּן לֹא יָקוּמוּ רָשָׁעִים בְּמִשְׁפַּט וְכוּ' *Psal. 1.*
 Ob id non
 resurgent impij in iudicio, neque scelerati in coro-
 na iustorum. Quod tamen Christianis aliter iudi-
 catum est. Neque enim iudicio illo resurgent im-
 pij ad vitam & salutem. Quis enim dicetur surre-
 xisse, qui vel ipso momento sublatus est? Hæc illi
 de principatu & imperio Melsiæ passim in libros
 contulerunt, vt posteros tot iam annorum seculis
 desyderio confectos, & expectatione retinerent, &
 aliquam in spem adducerent proximè imminentis

Messia. Hæc enim ut sunt grandia & magnificentia plena, afficiunt homines totius humanitatis expertes, quique alterius linguæ diuitias, & monumenta nullo modo ad se pertinere voluerunt. Quis enim ex tota illa imperita multitudine non moueatur, quum inciderit in eos Rabinorum locos, in quibus asserunt, fore ut omnium gentium humeris, Iudæi in paternas illas sedes ex ultimis terris referantur, spoliis populorum augeantur, & pretiosissima quæque nationum diripiant, utanturque gentibus in opus vinearum & culturæ. Atque ad eum modum interpretati sunt illum Esaia locum,

Esaia 61.

ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם ובורמכם
ואתם כהני יי תקראו ומשרתי לאלהינו יאמר לכם
חיל גוים תאכלו וכו' hoc est, Stabunt exteri, & pas-

cent gregem vestrum, & alienigenæ erunt agricolæ & vinitores vestri. vos autem vocabimini Sacerdotes Dei: & vobis, Sacrifici Domini Dei nostri, dicetur, substantias gentium comedite, & quæ sequuntur. Quæ omnia per similitudinem quandam dicta existimari debent: quod dicendi genus ipsis Prophetis perquam familiare est. Præterea quis de gradu naturæ non discedat, quum sibi in animum induxerit, fore ut temporibus Messia Iudæi tanta felicitate expleantur, ut ad eam nulla possit fieri accessio, neque indigeant vel prosperitate vel expiatione. hæc enim ferè sunt eorum verba. Addunt etiam, quod si Iudæus quispiam (quum bellis à Messia confectis, & composito rerum statu, diuturnitas pacis, otium confirmauerit) vel sui colligendi, vel etiam negotij causâ in exteras nationes diuerterit, omnium

Kimbi.

Psal. 72.

Iudeorum le-
uit. 35.

gentium oculos in eum fore defixos: dicturósque omnes cum incredibili honoris significatione, Hic est ille ex filiis Israël, quibus tantum iudicio Dei tributum est, ut solis illis se velut Ducem & Imperatorem designaret. Leuiculos homines, quos popularis aura & hominum sermo commoueat. Quis enim vnquam in magnis & præstantibus viris habitus est, qui penderet à iudicio imperitæ multitudinis, aut ex ore populi suspensas haberet rationes? Itaque iustè reprehensus est Demostenes, qui delictari se vetulæ illius testimonio prædicabat. Tantum igitur amentia & imperandi cupiditate procefferunt, ut in vniuersum orbem Messiaæ suo principatum portendi asserant, & tanquam Gordium nodum dissoluerit, terra marique imperaturum credant. Qui autem illius iugum detrectarit, ei paratum esse à Domino vltimum supplicium. Cuius sententiæ certissimum se habere argumentum credunt ex Esaia, his verbis, כִּי דָגוּי הוּא הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא יִעֲבֹדוּךָ יְאֹבָדוּ. hoc est, Quoniam populus & regnum, quæ tibi non seruerint, peribunt. Ex his nulli obscurum videri potest, quàm parum feliciter in sacrarum literarum interpretatione versentur ij, qui omnes locos priuatis commodis & domestica gloria metiuntur, quique eas scripturas, quæ diuinitatis sunt refertissimæ ad immanissimas quasque voluptates audent traducere. Quia autem tam multa de Messiaæ imperio & rebus gestis prædicauerāt, iudicarunt se sibi propemodum defuturos, nisi etiam aliqua de ipsius morte augurarentur. Itaque Rabi Mose non, ut opinor, ex vo-

Demostenes

Messias mundi dominus.

Esaia 60.

Mors Messiaæ Iudaici.

latu oscinis, neque tripudio solistimo (vt est in Etrusca disciplina) sed suo ipse sensu & furore diuinandi motus, eum iam prouecta etate moriturum longè antè præuidit, illique filium imperij & gloriæ successorem dedit, iterumque filio vita & magistratu functo, nepotem heredem regni designauit. Deridenda sanè hominis arrogantia, futura tanquam è specula, longè animo cernentis, præterita autem & velut ante pedes posita ignorantis.

*Dua partes
nobis cum Iu-
dæis contro-
uerse.*

*Trinitas à
Iudæis non
recepta.*

Atque vt vnde digressa est, eò nostra se referat oratio, omnis quæ Iudæis nobiscum est controuersia, duabus potissimum partibus continetur: vna in Trinitate posita est: altera in aduentu Messiae consistit. Quod ad primam spectat, mirum quàm Trinitatis nomine eos offensos habeamus. Aiunt enim nos tres Deos venerari & colere. A qua sententia longè Christiani absunt. Neque enim se ad trium Deorum cultum contulerunt, sed vnū Deum, eum tamen tribus dignitatibus & personis præstantem colunt, vt verè & trinus & vnus appelletur. Itaque homines rerum nostrarum, atque adeò linguarum omnium imperiti, audent nos scriptis suis in contentionem vocare, quorum legem minimè cognitam perspectamque habuerunt. Qua re perfectum est, vt multa contra veritatem de fide nostra suspicantes, tandiu in eodem errore versentur. Huc pertinet quòd nomen ipsi Christianorum oderunt, vel ea ratione, quòd in templis suis imagines statuâsq; & vt illi loquuntur, וְעַצְבִּים וְלִילִים, hoc est, Idola, Christiani consecrarint: cum tamen non ignoremus in decem illis mandatis scriptum esse,

*De imagini-
bus transcar-
sus.*

לא תעשה לך פסל וכל תמונה וגו' Non facies *Exod. 20.*

(inquit Dominus) tibi sculptile, neque omnem similitudinem, &c. Nesciunt homines tantopere in lege versati, Deum gravissimis edictis prohibuisse, ne vllæ pingerentur aut fingerentur imagines, quarum vsus in עבודה זרה, hoc est, externum & alienum cultum transferretur. Quis verò tam male de rebus iudicat, vt opinetur Deum in Sinai, hæc *Exod. 20.* sententiam decem illis verbis complexum fuisse, quæ fieri imagines vetet, à quibus cultum, & si quid est quod diuinitatem contingit, dimoueas, easque memoriae conseruandæ finibus contineas? Quis quæso cum velut legis violatorem in inuidiam & crimē vocet, qui tabulis aut simulachris, opere vermiculato aut cælato vtitur ad ornatum ædium & villarum? quibus rebus quid ad animi voluptatem oculorūque leuationem aptius esse potest? Quæ qui reprehendat, damnet etiam omnium mortaliū sapientissimum Salomonem, & primam illam Iudæorum Synagogam necesse est. Legimus *Reg. 3.* enim inter varia illa templi opera, fabricatos fuisse duos Cherubim, imagines hominum alatorum, quorum alis arca illa fœderis tegebatur. Ab horum cultu, vt erat populus alienissimus, ita certè nullus tot seculis est inuentus, cuius pietas ab eiusmodi opere ad offensionem sit deducta. Neque verò intelligunt Iudæi ita imagines in templa Christianorum inuectas esse, vt in eis nihil præsidij, nihil diuinitatis statuerent. Sed quemadmodum Reges *Cherubim.* Egypti, & postea omnes ferè populi, in extruendis & locupletandis bibliothecis impensè delectati

sunt, vt præclara illa omnium scientiarum monu-
menta, à viuis tanto cum studio culta & observa-
ta, tandem posteritati commendarentur: ita his
qui doctrinæ præfidiis non sunt instructi, propo-
sitæ sunt imagines, & quasi muta quædam volumi-
na, vt quod doctissimi homines à libris aucupan-
tur, ij ab imaginibus & statuis idem mutuarent.

*Cæsar.
Sueton. in Cæ
sar. Dist.*

Accedit quòd & literatæ aliquem etiam ex illis fru-
ctum capiunt, & velut igniculis ad virtutem accen-
duntur. Quo in genere C. Cæsari Dictatori Ale-
xandri statua ad rerum gestarum magnitudinem
creditur esse suffragata. Ad quam quum nullis
adhuc benefactis & triumphis clarus venisset, fer-

Themistocles. tur collachrymasse. Et Themistocles quidem, cum
ad multam noctem in deambulatione esset inueni-
tus, dicebat se Miltiadis trophæis & statuis à somno

Lacedæmonij. excitari. His igitur, etsi (vt de Lacedæmonijs scri-
bit Plato) satis à natura vincendi cupiditate essent
inflammati, tamen quasi sponte currentibus ma-
gnorum virorum statuæ stimulos addiderunt. Hæc
etsi fortasse fusius, in eo tamen sunt, vt intelligant
Iudæi nihil temere, nihil ignoranter de fide nostra
sentiendum: neque prius ab ea alienos esse debere,
quàm eam omnino didicerint. Putant igitur nos
tres Deos colere. Et quemadmodum in rebus hu-
manis perspiciendis natura affert, vt pater filio æta-
te sit prouectior, ita nos in ea sententia esse opinan-
tur, vt Patrem Deum Filio natu grandiore iudi-
cemus: cum tamen Patrem, Filium & Spiritum
sanctum ab æterno esse fides nostra constantissimè
asserat. Quod cum nonnulli, nostrarum forsan re-
rum

rum peritiores, perfensissent (inter quos est Kimhi in his responsionibus, quas contra Christianos ad Psalmos edidit) mirari se aiunt, cur cum vterque ex nostra sententia ab æterno sit, non potius Fratres, quàm Pater & Filius à nobis nuncupentur. Rudis certè & rei gravitate minimè digna sententia. Itaq; ignari homines numen illud præstantissimæ mentis, quo omnia hæc reguntur, & vniuersæ naturæ conditorem Deum, quem illi post Ezekielem, שדי, nostri Omnipotentem vocant, ad naturæ gyrum & rerum humanarum conuenientiam adducunt, & quibusdam velut cancellis imbecillitatis nostræ concludunt. Quòd si nos Trinitatis nomine tam malè accipiunt, nonne & planè idem in eorum libris videmus, qui Deum, אחד ולא יחיד, hoc est, vnum sed non vnicum profitentur. Et eò pertinere volunt ex nostris nonnulli, non ineptè mea quidem sententia, quòd passim in scriptura pluralitatis appellatione, Dominus אלהים, hoc est, Dij: non autem אלוה, Deus significatur: קדושים, Sancti, non autem קדוש, Sanctus, apud Hoseam designatur. Addunt præterea & illum Esaia locū, vbi Angeli clara voce clamantes inducuntur, קדוש קדוש קדוש יי, hoc est, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum: cuius nominis triplicem nuncupationem ad Trinitatem referunt. Neq; verò præmittendum esse censeo, quod D. Hieronymus prodidit, tribus illis Angelis, qui ad quercum Mamre quondam Abrahamo visi sunt, nihil aliud portendi quàm Trinitatem. Huc pertinet quod & Elias filius Barachielis in libro Iob ita loquitur, *Iob 32*

*Saddai.
Ezek. 1.
Exod. 6.*

In libro Tephilloth, id est, precationum.

*Gene. 1. & 2. bique.
Elohim.
Eloah.
Kadosim.
Kados.
Hof. 12.
Esaia 6.*

Hier. in Cantica.

רוח אל עשתי ונשמתי שדי תחני, Spiritus (inquit) Dei fecit me, & spiraculum Omnipotentis vitam dedit mihi. Quo loco doctissimi quique in Deo Trinitatem probari opinantur. Nam per Deum, Patrem: per Omnipotentem, Filium: per Spiritum, Spiritum sanctum intelligi contendunt. Quod à Domino in monte Sinai apertissimis verbis demonstratum est, ubi illis se triplici appellatione prædicat, inquit, **אנוכי יי אלהיד אל קני**, hoc est, Ego Dominus, Deus tuus, Deus zelator. Quid verò aliud Salomonem sensisse coniectura ducimur, quum ait, **י בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה**, hoc est, Dominus in sapientia fundavit terram, statuit celos in Prudentia: in Scientia sua abyssi erumpunt. Potuitne yberius & ornatiùs tres illas virtutes verbis demonstrare? Neque enim vir tantus sanctissimum illud Trinitatis mysterium videtur ignorasse, qui alibi ita dicit, Quis ascendit in cælum atque descendit? Et rursus, Quod nomen eius est, aut nomen filij eius? Ex quibus factis constare potest, ea quæ de Deo & Filio Dei à Christianis copiosè pertractantur, non esse à diuinis literis aut aliena aut noua. Sed tamen his de rebus plura dicere, non est neque huius loci neque professionis nostræ. Digna certè res, quæ in doctissimos & diuinorum peritissimos quosque reiciatur: quam tamen neque dicendo consequi, nec satis cum dignitate queant explicare. Itaque omnino decretum habebam, ea quæ de Trinitate recitantur silentio prætermittere. Sed tamen nescio quo pacto sic nostra euolauit oratio, ut cursum eius ne senserim quidem.

dem. Verum ignosces velim audaciae nostrae: tantumque innocentiae meae tribues, quantum summae illius Homeri auctoritati & doctrinae tribuisse Aristarchum legimus. Vt enim ille versus, quos in Homero non probat, Homericos esse non cēset: sic pro tua summa in me benevolentia, quae totū hoc libro ad animum tuum non pertinebunt, ne putato mea: eritque mihi quam gratissimum, si quae non ex nostrorum hominum sententia videbuntur esse dicta, potius temeritati quam opinioni ascribantur. Quis est enim tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil incurrat?

*Aristarchus
Homerus.*

Vt autem reliquo sermoni operam demus, bene certē & appositē videbor mihi esse factururus, si ordinem scripturarum, quibus aduentum Christi firma & stabili ratione defendimus, secutus, totam hanc explicem de Messia sententiam. Quae in re etsi minorem apud multos in eo gratiam, quod cum iis mihi suscepta est concertatio, quibus (vt de municipibus suis dicebat Lucilius) plus sapit palatum quam cerebrum, quique omnino à veritate & fide Christi ora auerterunt sua: ad id tamen quod volebam cumulatē satisfactum esse iudicabo, si aliqua ratione, noster tibi non ingratus labor sit futurus. Omnino igitur Iudaei, veteres illas scripturas, ad quarum se auctoritatem fidemque contulerunt, in ארבעה ועשרת, vt ipsi dicunt, hoc est, quatuor & viginti libros distribuunt. Ea illi scripta sic habent in manibus, ita in illis versantur, vt reliquum genus hominum tanquam in possessionem suam venerint, ab illis excludant, nobisque

*Secunda pars
de Messia.*

Lucilius.

*indra h. d.
Homerus.*

*ab h. d.
ad p. 16.*

ad h. d.

*Socraticæ in-
ductiones.*

*Gene. 3.
Bresith.*

amplissimum illud sanctitatis patrimonium prope-
modum diripiant. Sed tamen quid est opus cum
eis ex iure manu confectum vel aliquo sacramento
contendere, qui rem ipsam & corpore & animo
retinemus, quique dominium & iuris diuini & gen-
tium titulis subnixum fouemus & defendimus? At
illi Hebræum sermonem (quem לשון הקודש, hoc
est, linguam sanctam vocant) à patribus acceptum,
in suam gentilitatem deponunt. Sed cur non idem
nobis facere licebit, qui hanc Christi fidem Apo-
stolis lingua & natione Iudæis, acceptam debemus?
quos animorum nostrorum parentes appellemus.
licet, qui ista præclara in nobis pepererunt. Hæc
illis lingua si tam esset familiaris, ut eam penè cum
lacte nutricis sugere viderentur, lubens paterer hoc
præstantissimum Christianorum congiarium ab
inimicis nostris inuadi. Sed cum nullos in ea lin-
gua progressus faciant, nisi multum operæ labo-
risque sumpserint: cur non eodem iure ut propriam
Christiani vendicent, quibus licet, in eodem gene-
re adhibito labore, peritissimis esse? Ex his igitur
libris, qui nobis cum Iudæis communes sunt, om-
nis erit mihi cum illis contentio. Etsi autem to-
to orationis cursu locis quibusdam veris, & ad
id quod volumus necessitate ducentibus vsuri su-
mus: nonnullis etiam, qui se similitudine qua-
dam veri tueantur: liceat tamen nobis imitari So-
craticos, qui inductionibus suis paulatim ad suspi-
cionem adducunt, tandemque efficiunt quod
volunt. Et à primo illo Geneseos libro, quem
בראשית vocant, initio disputationis sumpto, reli-
quum

quum sermonem serie scripturarum seruata, quantum res ipsa postulare videbitur, ad exitum perducemus. Iacentur igitur Melsia: & Christi nostri fundamenta ex illo Geneseos loco, vbi quum summo mortalium malo Adam & Heua edictum Dei violassent, & vterque inuidiam criminis à se depelleret, Heua totam hanc culpam in serpentem (quem illi סמאֵל, Samaël vocant) reiecit: cuius facti indignitate commotus Dominus, his verbis serpenti malè ominatus est: כִּי עָשִׂיתָ וְאֵת אֲדָמָה כָּכָל *hoc est,* Quia hoc fecisti, maledictus es præ omnibus animantibus. Addit præterea, וְאֵיבָה אֵשֶׁת כִּינָךְ וּבֵין הָאִשָּׁה בֵּין זֶרְעֶךָ וּבֵין זֶרְעָהּ וְהָאִשָּׁה יִשׁוּפֶךָ רֹאשׁ. Quæ verba non præter rem à nobis Hebraicè citantur: in scripto enim controuersia est. Ea autem etsi paulò diuersius in communi editione Latine reddita sunt: si tamen Hebraicam veritatem spectes, ita probè & fideliter transferantur, Et inimicitias ponam inter te & mulierem, inter semen tuum & semen eius, & ipsum conteret tibi caput tuum: Ipsum, scilicet semen mulieris. Quo loco Iesus Christus ex semine mulieris secundum carnem natus, significatur, qui vt & serpenti imperaret, & homines ab illius seruitute liberaret, victoriæ se deuouit. Ex quo manifestum est, Melsiam & Vnctum Dei, non ei muneri præstatum esse à Domino, vt Iudæos aut quosvis alios de seruitute hominum in libertatem vocaret: sed vt nos de imperio & velut serpentis potestate dimitteret, & parentis illius primi scelus nefarium, sanguine suo expiaret. In qua sententia septuaginta

Genes. 3.

Adam.

Heua.

Melsia pater.

Septuaginta interpretes.

ta interpretes fuisse vel ex eo constat, q̄ pro eo quod
 vertimus ipsum, verterunt αὐτός, ipse, quanvis ta-
 men antea σπέρμα legatur, quæ relatio minimè
 cum eo quod antecedit genere conveniat. Verùm
 illi, etsi Iudæi essent, & florentissimis Iudæorum
 rebus nati, ad Messiam tamen locum hunc refe-
 runt: quanvis Rabi Salomon & quotquot sunt mi-
 norum gentium Rabini hanc Hebraicam relatio-
 nem משיח, hoc est, & ipsum, vel, & ipse, ad Ada-
 mum traducant: deinde verò ad Henam: quòd
 prius de Adamo fieri mentionem, quàm de He-
 ua, dignitati sexus consentaneum esse videba-
 tur. Ego verò sic statuo, etsi interpreti nostro aliter
 iudicatum sit, ea à Domino longè ante de Messia
 suo in fatis posita fuisse. Eoque spectasse Paulum
 homini bene sentienti probari potest, qui in episto-
 la ad Romanos ita loquitur, ὁ δὲ θεὸς δι' ἐπιφύνης σου
 ἵσχυι τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει, hoc
 est, Deus autem pacis conteret Satanam sub pedi-
 bus vestris quàm ocysimè. Existimavit certè vir
 præstantissimus & velut silentarius Domini, sum-
 mum illud in conterendo & conficiendo serpente
 animi elati munus non posse alteri cum dignitate,
 quàm ei qui diuinitatis est particeps ascribi. Hæc
 etsi parum authoritatis & ponderis apud Iudæos
 habitura sunt, qui literas nostras vt ignorant certè,
 ita vel ipso nomine oderunt: non committam ta-
 men vt nostra nobis monumenta, minore esse lo-
 co, quàm sibi sua, cogitare possint. Quanquam for-
 tasse illis petulantia & crudelitate concedimus, qui
 Euangelium à Græcis mutuatum vocabulum (quo
 etiam

Paul. ad Ro-
 m. 16.

Iudæorum
 petulantia.

etiam Homerum antiquissimum poetam, & Ciceronem vſos esse memoria repeto) velut Hebræum facientes, *אוונגיליון*, vel *עונגליון* Auengilion, hoc est, vt illi interpretantur, reuelationem iniquitatis appellant. Itaque homines imperiti plurimum se studij & gratiæ apud gentes inituros sperant, si in summa rerum omnium & causæ desperatione, in nos omni contumeliæ genere lasciuiant, & Seruatorem nostrum *תלוי* suspensum, & præstantissimam omnium scæminatum virginem Mariam *חריה* appellent. Qua re quid indignius, vt eos quos *ἀμύμονας* (vt ait Homerus) & inculpatoſ scias: quosque propter rectæ actæ vitæ & benefactorum memoriam damnare nequeas, eorum cognominibus abutare ad conuitium. Sed tamen in eo genere iis nihil potest non licere, qui propter sordes, quæ in luce omnium sunt, & vitæ indignitatem, aliorum existimationem in discrimen nequeunt adducere. Vt enim Hector ille Neuianus laudari se magnopere sibi placere ait, sed addit, à laudato viro: ita ab improbis iniuria affici nemo vnquam malum aut miserum duxerit, ne laudato quidem. Nobis certè idem in hoc sermone in mentem venit, quod Æ. Scauro principi Senatus vſuuenisse accepimus: qui cum apud populum, quòd socios ad arma coëgisset, ageretur reus, venit ille quidem in concionem, non sordidatus aut in veste pulla: neq; sibi motuū, aut commiserationis. refertam orationem habendam esse iudicauit (quàm non admodum dissimili in causâ antea sapientissimus Socrates, non secus quàm calceos Sicyonios amplitudini suæ minimè

Homer. in Odyſſea.
Cicer. in epist. ad Atticum.

Maria & Zona.

Hector apud Neuium.

Scaurus.

Varius:

Christiani nihil minus quam Christiani.

Gene. 12.

Gene. 22.

*Ex semine
Abrahami be-
nedictio.*

conuenientes refutarat) sed vt erat abundans toga-
tis laudibus, nullo alio patrocínio, quàm splendore
nominis sui causam tutatus est: dum ille in publi-
co populi confessu sic egit, Varius Sucionensis
Scaurum, quòd Latium & socios ad arma coëgerit,
accusat: Scaurus negat: vtri potius credendum pu-
tatis? Qua oratione omnium sententiis est absolutus.
Quod nobis idem in publica Iudæorum crimina-
tione faciendum esset: quibus si negemus verbo,
fatis ipsa causæ æquitate superiores futuri sumus.
Nulla enim est dignitatis siue honesti laus, cuius
non aliqua in Euangelicis libris reperiatur, non di-
cam adumbratio, sed expressio: in quibus speciem
illam honesti liceat nobis oculis forsitan corporeis
cernere. Sed tamen verendum est, ne incredibilem
illam perfecti expectationem, quam audio etiam
apud externos populos Euangelium nostrum con-
citasse, sustinere non possimus: qui iam avaritiâ &
reliquo vitiorum genere fracti, vel ipsa Euangelicæ
veritatis præstantia offendimur, omniâque Messia
nostri præcepta ad consilium reuocamus: maximè
verò in his quæ ad pecuniarum erogationes spe-
ctant, quas nostri homines fugiunt quantum pos-
sunt: possunt autem quum volunt: volunt certè
semper. Sed ad Iudæos reuertamur. Alter igitur à
nobis sumetur locus ex Genesi, vbi Abrahamo,
quem sibi Dominus in proprium cultum coopta-
rat, sic loquens inducitur, ונברכו בך כל משפחות, & rursum paulò post, והתברכו בירעך כל, גוי הארץ, hoc est, Et benedicentur in semine tuo
omnes nationes terræ. Quæ quæso est tam auspi-
cat

cata & tam felix Abrahamo à Deo deprecatio, vt propter illius semen omnibus gentibus bene eueniat, vniuersumque genus humanum in non vulgarem benedictionis spem adducatur? An propter Iudæorum Rempublicam, quæ aliquando rerum potita est, tam diuturnos fructus orbis sensit? quæ certè antea est deleta, quàm illius ad exterarum nationum fama percrebuerit. Qua verò placabilitate & clementia in reliquos populos sit vsa, ex veteribus illorum monumentis constat: vt potius dici possit ab ea in vicinos omnes perniciem & vastitatem, quàm εὐλογία inuectam esse. At forsitan propter illorum Messiam toti orbi benedicetur: quo quid à reliquo omni eorum sermone alienius esse potest? Is enim (vt aiunt) Romam excinet, omnia ferro & flammis miscebit, eritque illi cum omnibus populis bellum fermè internecinum. Non igitur omnibus gentibus terræ feliciter & ex animo accidet, quæ tam graues illi pœnas daturæ sunt. Quantò igitur nostri melius, qui Iesum Christum indubitatum semen Abrahamæ huius felicitatis & benedictionis auctorem constituunt: quæ ab illo dimanata longè latèque ad omnes gentes peragrauit. Cuius natiuitate amœnissimam lucem omnes hausimus, expressimus, accepimus: illiusque morte omnibus salus quæsita, data & parta est. Hic igitur ille est, Vnus qui nobis moriendo restituit rem: hic inquam ille, qui vt de eo bellissimè dixit Esaias, Verè labores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: & nos in liuore vulnerum illius salutem recepimus. Cuius tamen mortem optimus quisque beneuolen-

*Crudelitas
Messia Iu-
daici.*

*Christus se-
men Abra-
hami.*

Esaiâ 53.

tia magis quam miseratione prosequeretur. Quæ cum ita sint, & toti orbi tam salutaria, cui tandem persuasum non est, cum ab Abrahamo genus ducentem omnibus populis benedictionem & sempiternum quoddam bonum attulisse? Aut cui non potius ille totius naturæ princeps, pro summa eius erga nos humanitate, vitam hanc morti simillimam cum immortalitate, quàm (vt Iudæi opinantur) breuem quandam seruitutem cum principatu & imperio commutasse videatur? Hic est igitur ille filius Abrahami, in quo benedicetur omnes gentes. Neq; enim cuiquam dubiū videri potest, quin præstantis cuiusdam numinis dominatio, his verbis sit à Deo repræsentata. Quæ res minimè à Petro Apostolo dissimulatione & silentio prætermissa est in ea oratione, quam frequenti Iudæorum confesso habuit. Id quod & Paulus in epistola ad Galatas multis verbis est complexus, dum ait, τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐρρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. ὃ λέγει, καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλὰ ἐφ' ἑνὸς, ἰὺ τῷ σπέρματι σου, ὅς ἐστι Χριστός. Ipsi Abraham, inquit, dictæ sunt promissiones illæ, & in semine illius. Neque dicit, in seminibus, tanquam de multis, sed vt de vno, & per semen tuum, qui est Christus: & quæ sequuntur. Quia verò ad Abrahamum oratione deuenimus, videatur huius temporis & loci, quæ Iudæi de Abrahamo sentiant exponere. In ea enim sunt opinione, vt credant Dei optimi maximi fidem meritis & Abrahami iustitia se obstrictam habere, eoque nomine quasi reliquatores in tabulas suas conferunt: plura certè fidei & virtuti Abra-

mi

*Actuum 4.**Ad Galat 3.**Opinio Iudeorum de Abrahamo.*

mi, quàm Dei studio & benignitati tribuentes. Quia enim antiquitus se tanquam Deo acceptissimos, in arrogationem & gratiam esse receptos ex scripturis suis didicerunt, eoque genere omnium gentium luminibus planè obstruxisse, iudicarunt rudes homines, aliqua sua excellenti virtute Deum adductum, id generi suo beneficentiæ & humanitatis contulisse. Quod cum planè perspectum esset Ioanni Baptista, Phariseos & Saduceos, qui ad eum ex Ierosolyma frequentes veniebant, his verbis perstringit, *μη δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ*, Iam non est, inquit, quod dicatis in vobis metipsis, Patrem habemus Abrahamum, dico enim vobis quòd potest Deus ex his lapidibus ipsi Abrahamo filios excitare: hæc ille. Qui enim homines nulla subiecta materia creauit, is ex lapidibus eos ad societatem vitæ adducere nequeat! Tantiùm igitur omnes Iudæi Abrahamo tribuerunt, ut illis propemodum vtranq; paginam faciat, & communis salutis parens & author ab eis laudetur. Addunt Talmudæi, ex antro Trophonij credo, aut inferorum adytis nuper reuersi, eum ad vestibulum Gehennæ sedere, animasque illas Iudæorum, quæ propter vitæ antea actæ scelera, æternos inferorum cruciatus erant aditura, ingressu prohibere, eiusq; propemodum autoritate & vultu, suppliciorum & malefactorum pœnas fontibus condonari. Ego verò etsi statutum non habeam illius excellentem fidem, quo nomine in sacris literis optimo iure

*Ioan. Bapt.
Matth. 3.*

*Abraham se
dens ad por-
tā inferorum.*

Gene. 15.

Lex Regia

commendatur eleuare: egrè tamen adducor vt mihi persuadeam, eum quasi in partem iudicandi vocatum esse à summo Deo: qui omne iudicium Filio suo vnigenito concessit, qui regnat in secula seculorum. Non omnino dissimile iuris dicendi munus Romano Pontifici inuiderunt quidam, indignati opinor, quòd nonnulli clara voce, & firmissimis lateribus, omnem ei & ad eum, veluti lege Regia lata, translaram à Christo potestatem in Angelos & inferorum manes dicerent: quæ controuersia non mediocriter Ecclesiam nostram labefactauit, dum alij aliud sentiunt, vt est hominum genus ad dissentiendum facile, animique omnium in diuersas sententias distrahuntur. Itaque cum hæc ad Theologos spectent, non grauati patior in re tam graui, atque haud scio an omnium longè maxima, laudem mihi præripi iudicandi. Nostræ tamen erunt partes, precibus & reliquis pietatis officiis à Domino contendere, vt omnium Christianorum animos, opinionum & sententiarum similitudine deuinciat. Vt igitur è diuerticulo in viam redeam: iam non, vt aliàs, Iudæos ignauos & stupidos, sed sceleratos, & suo velut flagitio sibi placentes, rebus addicam necessariis. Cui enim vnquam sacrarum literarum vel mediocriter perito obscurum esse potuit, nisi facinoribus & animo de industria conuiente à veritate abducitur, spem venturi Messia, secundi templi tempore in promissis positam esse: Quis in re tam clara, quæq; in oculis omnium populorum est, adeo cæcutit (nisi illi sit propositum omnia iura diuina & humana peruertere) vt à Mes-

fia

sia nostro locupletissimum Iacobi Patriarchæ vaticinium remoueat: Is enim moriens, cum filiis suis quæ illis eorumque posteris euentura erant prædiceret, cumque omnium curiarum Israël fata, animi diuinatione longè anteferebat, de Iuda (à quo & postea Iudæi dicti sunt) sic loquitur, **לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה והוא** hoc est, Non recedet sceptrum à Iuda, neque dux à lumbis eius, donec veniat Silo, & ipse erit audientia populorum: vel, vt rabi Salomoni videtur, collectio. Atque in eo ferè est frequens Rabinorum schola, vt per Silo, Messiam intelligendum esse arbitrentur, idque, ordinem ducente Onkelos Caldæo paraphraste: cuius tanta est apud Iudæos authoritas, vt nonnullis Hebræa in Caldæam linguam animo diuinationis transtulisse videatur. Liceat igitur nobis & tabulis obsignatis, & testibus omni exceptione maioribus cum Iudæis agere: qui locum hunc ad Messiam referentes, tamen sunt à Christo nostro alieni, & se penitus immutarunt illi. Cum igitur confectis iam tot seculis, Iudæorum imperium à tribu Iuda ad Herodæ patre extero natum decesserit: immo & illorum Respublica funditus sit deleta, Messiam venisse scripti necessitate adducimur. Cuius ad ea tempora appropinquare aduentum vaticinia testantur, cum ab imperij maiestate & regni gubernaculis Iudæorum Respublica concidisset. Siue igitur summo Pompei Magni in Senatuum populumque Romanum beneficio, Iudæorum opes corruerunt: qui quum Ierosolymam expugnasset, captum Aristobulum Regem duxit in triumphum.

Iacobus Patriarchæ.

Genes. 49.

Silo, hoc est, Messias.

Onkelos Cald. Para.

Herodes exterius.

Pompeius Magnus.

Aristobulus Rex Iudæorum captus.

phum: siue ad Herodem patre Antipatro Idumæo,
 & matre Arabica natum teipsum referas: qui in
 Triumuiratu Augusti Cæsaris & M. Antonij Rex
 Iudææ appellatus est, & scriptum illud quondam à
 Mose patrum concilium (quos סנהדרין vocant)
 funditus deleuit: siue vltimam illam rebus iam de-
 speratis Iudæorum direptionem mediteris, efficitur
 ad illa tempora Messiam venisse, quibus omnino è
 memoria vitæque hominum principatus ille est ex-
 cisus. Hæc in luce omnium posita cum Iudæi nul-
 la ratione possent diffiteri, Rempublicam quandam
 in montibus חלה וחבור, Halah & Habor, vel po-
 tius in Στονία effinxerunt sibi, imitati opinor Pla-
 tonem, qui non eam quæ aliquando fuisset, sed
 quam animo cernebat Rempublicam multis libris
 depinxit. In ea Reges de tribu Iuda principatum ha-
 bere, & vetus illud Iudaici regni patrimonium reti-
 nere censuerunt: vt præstantissimam illam Iacob
 patriarchæ diuinationem nobis velut è manibus
 excuterent, eamque in laxiorem diem reiicerent.
 Quæ res, vt indoctæ Iudæorum multitudini, quæ in
 Occidete manet, probabilior videretur, imitati sunt
 Pythium illum vatem, qui in responsis & præsen-
 sionibus suis ita sibi cauebat, vt quo se cunque res
 vertisset, mendacij accusationem posset elidere. Sic
 illi vt sequacibus & alumnis disciplinæ suæ facilio-
 ribus vterentur, inter terram continentem & præ-
 altos illos montes, quendam veluti Bosphorum sta-
 tuerunt, per quem nauigare posset nemo, nisi sacro
 Sabbati die, quo duæ mirandæ magnitudinis ar-
 bores (quarum vna in illis montibus, altera in terra
 citim.

*Senatus à
 Mose insti-
 tutus.
 Sanhedrin.*

*Commentum
 Rabinorum.*

*Halab &
 Habor.*

*Pythius va-
 tes.*

citima nobis posita est) se mutuò complexæ, ad illum locum aditum præbent. Vnde fit, vt quia ipso Sabbati die iter aggredi Iudæi religione impediuntur, nullus tot seculis inter eos sit inuentus, qui tam stultum Reipublicę nuper constitutę decretum ausus sit abrogare, aut illius fidem ne verbo ipso imminuere. Flexibile certè genus hominum, qui isti Rabinorum somniis ignauia suæ verba dari nondum didicerunt. Verùm quæ à nobis iusta suscipiatur cum eis certandi ratio, qui in ea sunt hæresi, quę potius Talmudæorum scita & responsa sequitur, quàm authenticum Mosaicæ legis? Sed tamen minor egregios Cabalistas, & diuinorum interpretes, tam multa de absconditis illis Dei mysteriis disputare, terræ autem interualla & dimensiones, navigationibus & Cosmographorum libris omnibus notas, ignorare. Ridiculum profectò commenti genus in his ipsis mentiri, quæ vt sunt oculis omnium mortalium subiecta, ita horum fides ab indoctissimo quoque deprehendi potest. Ego verò si ei consilio essem adhibitus, quo Iudæi spatiis & sermonibus suis Rempublicam sibi in monte Habor statuerunt, id egissem, vt quam in Caspiis montibus nimium vicino loco, illi extremo terrarum orbe Rempublicam collocarent: quæ res & probabilior fuisset, seque itinerum difficultate satis ipsa tueretur. Alij verò, magis opinor suo quàm aliorum iudicio sapientes, cum viderent tam nouam, & in eorum synagogis natam Rempublicam diutius defendi non posse, aliò confugerunt, & contra veritatem lectionis, absurdam & ex professo falsam expli-

Alia interpretatio.

cationem ad illum locum attulerunt. De qua et si forsitan ægrè iudicabunt ij, qui Hebraicè non noverunt, id tamen enitar maximè, vt quoad eius fieri possit, tota res sub sensum veniat. Cum igitur cernerent (vt nihil est tam aut clausum aut obsignatum quod longinquitas temporis in lucem non deferat) iam temporum beneficio id nobis partum esse, vt nullam hodie Rempubicam Iudæorum extare, fermè totius orbis testimonio comprobaretur, à maioribus suis defecerunt punctorumque & accentuum contempta ratione, ita hunc locum legendum esse existimauerunt, לא יסור שבט מיוהדה, ומחוקק מבין רגליו עד hoc est, vt illis ego interpretem agam, Non auferetur sceptrum de Iuda, aut dux de femore eius in æternum: idque vno contextu, subiiciunt prætereà, כי יבא שילה, id est, Quoniam veniet Silo, qui erit audientia populorum. Quod certè tralatitium esse nemo non videt. Licet enim hæc particula עד, Ad, Hebræis aliquando, in æternum, sonet: nulli tamen ex accentibus obscurum esse potest multò aliter legendum esse, easque particulas כי עד, quasi vno spiritu efferendas, quæ simul connexæ (vt infinitis propemodum sacra scripturæ locis comprobatur) verbum verbo reddentes, vsque ad, vel donec, signant. Quòd si quilibet hanc sibi concessam esse licentiã existimet, in sacra scriptura accentuum rationem non sequi, quam tot sæculis confirmata hominum opinio tam sanctè & religiosè comprobauit, verendum est ne illius ex singulorum sensu deprauatis locis quid sequamur non habeamus. Sed tamen ne nostram interpre-

Ad Ki.

tat

tationem neotericam & velut proxima foetura apud Christianos natam admirentur, consulant Caldæum Paraphrastem suum, ad quem, si quid in

*Caldæus Pa-
raphrastes.*

Hebræis codicibus, verborum angustiis paulò compendiosius premitur, à Iudæis receptus esse solet: in eo sic legitur, *לֹא יָעֲדִי עָבִיד שׁוֹלֵטֵן מַדְבַּת יְהוּדָה* *Gen. 49.*

וּסְפָרָא מִבְּנֵי בְנוֹהֵי עַד עַלְמָא עַד דִּי יְתִי מְשִׁיחָא

וּסְפָרָא מִבְּנֵי בְנוֹהֵי עַד עַלְמָא עַד דִּי יְתִי מְשִׁיחָא hoc est, Non tolletur ha-

bens principatum de domo Iuda, & Scriba de filiis

filiorum eius in æternum, donec veniat Messias, cu-

ius est illud regnum. Itaque suspicione adducor, ut

existimem septuaginta interpretes idem verbis, licet

obscurius, esse complexos. Etsi enim Ptolomæum

Regem de multis rebus (ut testatur D. Hierony-

mus) celatum voluerunt: satis tamen eam partem

videntur attigisse, dum ita inquirunt, *ἐκ ἐκλέκτου ἀρ-*

χων ἐξ Ἰσραὴλ ἡ ἡγεμενος ἐκ τῶν μιλίων αὐτῶν, ἕως ἀνέλθῃ

τὰ ἀποκείμενα ἀλλῶ: Non cessabit (inquirunt) Prin-

ceps de Iuda, neque Dux ex femore eius, donec ve-

niant constituta illi. Si ergo aliquis, eorum euento-

rum rationem putare velit, quæ non solum Regi Iu-

dæ, sed vniuersæ etiam Iudææ in fatis erant posita,

nihil aut magnificentius aut expetendum magis

toto illo scripturarum contextu promissum repe-

riet Messia ipso: qui aliquando communis salutis

vindex existeret: quo tamen veniente Iudæorum

principatus omnino concideret. Iam verò, ut ad ea

testimonia veniamus, quibus Iudæi futuri illius

florētissimi Imperij quoddam veluti simulachrum

dicunt se cernere, cuius tot seculis ad posteros di-

manauit expectatio, quo tandem nomine tam no-

*Serpēs à Mo
se elatus.
Numeri 21.*

Ioan. 3.

*Vaticinium
Balaham.
Numeri 24.*

Apocal. 22.

Esai. 9.

bis sunt molesti, & quid illi afferre possunt, cur
Seruatoris nostri aduentus non præstantissima illa
Mosis diuinatione repræsentatus esse videatur?
Omitto verò serpentem illum aneum, à Mose ex
præcepto Domini in crucem sublatum, in quem
qui oculos conuertisset, præsentissimum & cer-
tissimum contra ignitos serpentium morsus reme-
dium sentiebat. Quod spectaculi genus ad Mes-
siam referri nescit nemo: qui se crucis morti de-
uouens, eos omnes qui illi nomina dedissent, à
morte liberauit: vt etiam ille ipse de se testatur, in-
quiens, καὶ καθὼς Μωσὴς ὑψώσε τὸ ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ,
ὅτως ὑψωθήσεται δεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πι-
στεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπολῇται, ἀλλὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.
Et quemadmodum Moses exaltauit serpentem in
deserto, ait, sic necesse est eleuari Filium hominis,
vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed vitam
æternam consequatur. Taceo verò & verissimum
illud Balaham filij Beor de Christo vaticinium:
qui à Balac Moabitarum Rege accersitus, vt po-
pulo Israël malè ominaretur, illi ex Domini præ-
scripto omnia bene & feliciter euenire precatus
est, & ortum clarissimi illius syderis ex domo Ia-
cob tot ante seculis præuidit. Hoc aliquando o-
mnium ferè gentium fama consentiens ad Chri-
stum retulit, qui sedentibus (vt ait ille) in regione
vmbrae mortis, salutaris & prosper illuxit. Nunc
verò & Christianorum negligentia & inter se odiis
flagrantibus tanta de Imperio Christiano facta est
diminutio, vt verendum sit, ne ea quæ vixdum te-
nemus, nobis continuò è manibus excidant. Atq;

vti

utinam, vt de se etiam bellissimè dicit Hesiodus, aut ante omnino fuisset extinctus, aut etiam ad alia tempora meipsum Fortuna seruasset: quibus ex tam multis extitisset vnus, qui saluberrimum constituendæ Christianæ Reipublicæ decretum perscribere voluisset. Quia tamen hanc nobis felicitatem fata inuiderunt, vt qui omnium ordinum sententiis Dictator erat appellatus, qui Christianos omnes cæde, & vniuersam Europam more maiorum bello liberaret, is ad extremū verterit omnia, & socios amicósque Reges & eorum prouincias consiliis suis perturbarit, scriptisque ad perniciem Turcarum exercitibus, Christianorum opes attriuerit: non grauatè patior in eo me temporum errore versari, vt quia nulla eum res ad æquitatem animi potest adducere, cum eo ita bellum suscipiatur, quemadmodū ipsi populo Romano cū Celtiberis & Cymbris fuit: à quibus nō dignitatis & gloriæ, sed fortunarum & capitis certamen inibatur, magisque vter esset, quàm vter imperaret. Quem enim neque liberalis principum animus, neque moderatio impellit: qui ad conuentus habendos super his terris, quas nullo iure tenet, legationibus inuitari non potest: qui mortuorū ducum cōtrouersias redimit: qui scelere seruorum ad veneficia vitur, vt infames victorias, quas etiā vltro oblatas Romani ad se pertinere noluerunt, famæ suæ adiungat: qui delectas ex tota Italia copias à potentissimis quibusque sibi subsidio missas, vt qui rebus in religione nouandis studebāt, in fide Ecclesiæ retinerētur, ad domesticam vtilitatem & causam bonorum tra-

duxit: qui vicinorum Regna tanquam ex commisso tenet, cuius auus paternus in eadem consilij societate versabatur: cum eo quæ potest suscipi iniusta pugnandi ratio? Quòd si aliquis patriæ forsan amatissimus, tam à veritate abducitur, vt alicui principi non cōcedat, quibuscunq; rebus facere possit, illius iniurias à se propulsare, & conducta Barbarorum auxilia in tam capitale hostē habere prope modum ad religionem vertat: nefas forsitan existimet peltis, scorpionibus, muricibus, arcu illo Scythico, aut aliis militaribus instrumentis in præliis ineundis vti. Quis enim est tam expers humanitatis qui non anteponat hominem Turcam aut quantumvis alienum à fide Christi, impedimentis illis belli: quibus si optimus quisque in acie vtitur, cur non idem in Turcis facere licebit, quorum corporibus tam iniqui hostis aditus intercludatur, vt illius iniuriæ totius orbis testimonio iudicentur? Neque verò (nisi magnitudo rei cohibet assentionē nostram) in communibus miseriis tam parū videmus, vt calamitas eorum qui à Barbaris capti apud eos in deditionem veniunt, nihilo nos cōmoueat. Sed non sit forsitan reprehendendum, eos, quos religionis ratio hostes esse voluerat, contra eum socios belli habere, qui coniunctissimos quosq; pro hostibus semper habuisset, & domicilium orbis terrarum ad deditionem compulisset, eoque capto triumphasset, sine quo maiores nostri nullum vnquam Occidentis Imperatorem esse voluerūt. Qui si de his terris, quas nullo alio iure tenet, quàm quòd ad rem suam faciunt, iudicio disceptare voluit.

luisset, & paci, quæ nihil insidiarum esset habitura, consuluisset, fatendum est, Christianis non tam accessionem quarendam, quam fortunam metuentdam fuisse: qui tamen duo illa florentissima Imperia & trigintasex plus minus Regna perdidierunt. His certè amissis Regnis, & prouinciis Christianorum conuassatis, in spem veniunt Iudæi Messiae aduentum appropinquare, quem præstantissimus ille vates & legislator Moses vêturum in Deuteronomio prædixerat. Quæ res multò aliter quàm sperant cessura est. nam quid in præclara illa diuinatione reperiatur, quod non ad Messiam nostrum transferre possis? נביא מקרבך מאחיד כמוני יקים לך

*Deuter. 18.
Christus in
lege præsigni-
ficatus.*

” אלהיך אליו השמעון Prophetam (inquit) de medio tui & fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Deus, ipsum audietis. Quomodo ergo Prophetam Iesum Christum neges, qui rebus gestis & prodigiis suis veteres illos Prophetas longè superauit? Cuius enim magis testata vniuerso populo virtus fuit, vt tot mortuos ad vitam reuocaret? Cui vnquam à Deo tantum gratiæ & diuinitatis tributum est, vt tot languentes & corporis doloribus planè confectos sanitati restitueret? Quis tot syderatos, & à dæmonibus actos ad mentis æquitatem deduxit vnquam? Quis maioribus miraculis legationem suam confirmauit? quæ vniuersum orbem non solum fama sed veneratione peruaferunt. Ea certè cùm Pilatus non sine religione admiraretur, literis

*Pilatus:
Tiber. Cæsar.
Tertullianus
in Apolog.*

referretur, curaretq; vt Romani sacris Christianorū,
 quos præstātes pietate & iustitia asserebat, initiaren-
 tur. Quā rem cum Tiberius summa cōtentione à
 Senatu peteret, nō peruenit: q; his literis autoritatē
 suā minui Senatus diceret, molestēque ferret, prius
 Cæsare, quā se de ea re cōsultū esse. Hęc igitur ho-
 mines à vero Dei cultu alienissimi, sola prodigiorū
 fama incitati, testimonia æqualibus suis prodiderūt.
 Quibus autē verus ille Mēsias & scriptorū consue-
 tudine, & prodigiorū vsu familiarior & notior esse
 debebat, ij eū omnino à se repudiarunt. Atq; vt ab
 eius rebus gestis & signis diuinitatem excluderent,
 illum מרשע, hoc est, magum & veneficū fuisse con-
 tendūt, magiāq; & id diuinationis genus didicis-
 se quū adhuc infans in Ægypto ageret. Addūt præ-
 terea eū volandi peritissimū fuisse, eōq; genere quū
 à Iudeis ad supplicium pereretur, multoties sibi salu-
 tem parasse. Cum autē (inquiunt) forte fortuna per
 aērē volitaret, Iudas Iscariotes volatu ad eum perre-
 xit, illūq; manu prehensum in terrā deiecit, atque
 ita à Iudæis, qui ad id spectaculum conuenerāt, ca-
 ptus, cruce vitā finiuit. Hęc illi à Rabinis accepta, in
 conuentibus suis cū antiquitatis & rerum domesti-
 carū insciantia, tum animo de industria mentiente
 effinxerunt: vt ea miracula externis etiā populis sa-
 tis perspecta, conuitiandi licentia eleuarent. Sed
 quemadmodū Diogenes puerū à se in caupona de-
 prehēsum, qui verecūdans in interiorem diētā se
 abduxisset, falsē perstrinxit, indicās frustra illū intrō
 fugere, quòd quò interius se abdideret, hoc esset in
 caupona magis. Sic homines isti quò in maledicen-
 do

*Mendacium
 Rabino. de
 Iesu.*

Aliud.

*Iudas Isca-
 riores.*

Diogenes.

do erunt licentiores, hoc erunt in sordibus magis
magisque, & à causâ æquitatis & popularibus stu-
diis alieniores. Si enim tantam causâ & æquitatis
suâ fiduciam habent, quid quæso opus erat, ea quæ
omnibus populis nota sunt, fabularum commen-
tis deturpare, & quæ vel ipse Mahumetes quique
illius sequaces sunt, testimonio comprobarunt suo,
tragœdiarum inuolucris tegere, nōsque hac men-
tiendi licentiâ, apud reliquos populos à beneuolen-
tia ad odium deducere? Sed veritatis (vt ait ille) *Veritas.*
simplex est oratio, satisque contra hominum calu-
mnias & conuitia ipsa sese tuctur & defendit. Itaque
ex nostris hominibus inuentus est nemo, qui con-
fictis in eos mendaciis aliquid patrociniij causâ no-
stræ accedere iudicaret : quòd iustitia satis ipsa suf-
fragetur sibi, neque in amplissimum illum Rhetor-
um campum patronos suos euagari sinat. Iam ve-
rò illi ita eminus nobiscum conuitiis contendunt
suis, vt non reiecto solùm, sed penitus abiecto scuto,
pugnare videantur. Nos verò ne à scripto receda-
mus : ait lex, Prophetam de gente tua & fratribus *Dent. 18.*
tuis sicut me suscitabit tibi Deus, &c. Iam Christum
de gente & familia Iudæorum fuisse omnes gentes
consentiunt, atque adeò confitentur ipsi. Nam ve-
riti Rabini ne inter eos qui sunt simplices, tam
tarda Messie sui mora offenderetur, nèue illi quum
fastidio confecti, tam diuturnum desyderium ferre
non possent, ad defectionem essent faciliores, cau-
sas huius moræ & deserti à Messia suo vadimonij
rudioribus se probaturos iudicauerunt, si huius ca-
lamitatis (vt aiunt) authorem Christum nostrum

*Causa tarda-
tis Messie se-
cundum Iu-
dæos.*

citarent, & in eum totam hanc culpam reiicerent. Nam & quòd ipse Iudæus fuerit, & multos etiam ex eadem gente in societatem religionis adduxerit, tantum hoc bonum pro flagitio totius nationis habent. Qua re ita Deum ira exarsisse in eam gentem ominantur, vt diuturniorem ei captiuitatem indixerit, & aduentum Messiae, iustosque illos commitiatus ad hæc vsque tempora sit remoratus. Quæ

Apocalyp. 1. quàm sint vera, scient illi, atque adeò hi qui eum pupugerunt. Ex his igitur vel eorum confessione

Iesus ex Iudæis. manifestum est, Messiam nostrum Iudæum fuisse, & ex eorum gente secundum carnem genustraxisse. Subdit præterea Moses, Similem mei. In quo si ad humanum illud Christi corpus animo conuertaris, appositè eum Mosi similem possis prædicare. Vt enim Moses forma conspicuus, & omnium clementia facilè princeps, populum Dei à turpi seruitute liberauit, illique ex animo Domini, legis rogationem tulit: sic Seruator noster Iesus Christus, in cuius corpore vniuersæ partes tanto cum lepore consentiebant, vt eorum quibuscum vivebat, oculos delectaret & moueret, veteris legis umbris ad veritatem traductis, sanctissimam & mansuetudinis plenissimam legem promulgauit, non Iudæis tantum, sed omnibus iis qui se in eodem equo includi non recusarent: neque quicquam in vulgus edidit, quod non à Patre & totius naturæ Deo accepisset. Quia autem multi falso & mutato Dei nomine, se Prophetas mentiuntur, in eum quem supra citauimus loco, Dominus illos ita probari posse ait, vt quod Propheta quispiam in nomine

ne Dei longè antè futurum animo præfagierit, si illud non accadat, omnium sententiis falsus Propheta iudicetur. Quid igitur euenturum aliquando Iesus Christus prædixit, quod non idem quoque euenerit? Diuinavit ille quidem Ierosolymam, urbem totius Orientis (si Plinio credimus) pulcherrimam deletam iri, non certè vt Homerus Calchantem *Calchas augur.* Troiæ excidium ex pullis à serpente deuoratis augurantem facit, sed diuina illa rerum futurarum præscientia, qua omnes omnium temporum progressus agitando complectitur. Quid igitur Iudæi afferre possunt, cur non ad sanctissimam legis spon- sionem Seruator noster pertinere videatur? At alio loco Moses ait, כי יסיתך אחיך בן אמך או בןך או בתך או אשת אשר בחיקך או רעך אשר כנפשו & בסתר לאמור נלכה ונעבדה אלהים אחרים לא תחמול ולא תכסה עליו כי הרוג תהרגנו, *Deuter. 13.* hoc est, Si te impulerit frater tuus, filius matris tuæ, *Falsa crimina- tio.* aut filius tuus, aut filia tua, aut vxor quæ est in sinu tuo, aut amicus tuus, qui tibi vt anima tua æquè charus est, clàm dicens, Eamus, seruiamus Diis alienis, non misereberis eius, sed statim interficies: hæc ille. Talia perpetrasse Seruatorem nostrum scriptis suis, ideoque ex lege iustè extrema passum contendunt. A quibus quàm longissimè abfuerit, videamus. Iam enim lex de eo loquitur, qui clàm & furtim necessarium suum de lege ad impietatem deduxerit, aut ad externos Idolorum cultus incitarit. Hæc qua ratione à Seruatore nostro facta esse possunt affirmare, qui tam frequenti semper synagoga docuit, vt nunquam ei iudices & corona

Matth. 5.
Iesus legis
observator.

Deut. 4.

Ge. 17. & 24.

Leuit. 2.

Exo. 20.

Temperatio
veteris legis
à Iesu facta.

defuerint? Præterea vt de se ipse cumulatissimè testatur, Non veni soluere legem, sed ad religionem vsque seruare. Hic dictu certè difficile est, quantos clamores faciunt Iudæi, qui maiorem in modum mirantur, quomodo tandem se Iesus Christus exactissimum legis observatorem audeat prædicare, qui ex ea nonnulla sustulerit: cùm tamen scriptum reperiamus, כל המצוה אשר אנכי מצוך היום, תשמרון לעשות לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, hoc est, Omne præceptum quod ego hodie præscribo vobis, obseruate vt faciatis: non addes ad illud neque diminues de eo. Vt autem eum & violatorem & desertorem legis inter reos deferant, adiiciunt ab eo Circumcisionem in lege sua dissimulatione prætermisam esse, diemque Sabbati in Dominicum translatum: cùm tamen sit lege cautum, ביום השמיני ימול כל בשר ערלתו, hoc est, Octauo die circūcidetur caro præputij. Itē alio legis capitulo, זכור את יום השבת לקדשו, Memineris (inquit) diem Sabbati sacrosanctum habere. Sed quid facias illis hominibus qui sanctissima quæque, ad בשר ודם, vt ipsi loquuntur, hoc est, ad carnem & sanguinem referunt: & qui tantum naturæ inuiderūt suæ, vt vel præstantissima animi bona sensuum iudicio metiantur? Atque vtinam scirent homines imperiti, nihil eorum quæ legis sunt à Domino prætermisum esse, qui omnia sanctè pièque coluerit, publicisque concionibus quæ illius sunt capita summa seruare docuerit. Quanquam quis est tam rudis, qui conditorem legis, illius antiquandæ ius habere neget? Itaque audiant Esaïam de lege Messia verba

verba facientem , לא יבה ולא ירוץ עד ישיים ,
 Non festinabit, בארץ משפט ולתורתו איים ייחלו.
 neque curret, donec ponat in terra iudicium:& le-
 gem eius insule expectabunt. Quæ cum quibus-
 dam Talmudæis altius animo insedissent, opinati
 sunt fore, vt lex Messiaë omnibus modis Mosaicæ
 antecelleret. Eodem fortasse spectat quod & Mi-
 chæas scribit , כי מציון תצא תורה ודבר יהוה ,
 Quoniam de Sion exhibit lex, & sermo
 Dei ex Ierusalem. Ex quo satis ostenditur si non
 nouam, at certè Mosaicæ legi non omnino similem
 à Messia promulgandam iri. Existimauit igitur sum-
 mus ille Messias & præstantissimus Legislator, non
 esse à lege discessionem facere, si relictis quibusdam
 formulis, quæ sunt in lege summa & præcipua do-
 ceret, hominésque ipsos remotis inuolucris, sola ve-
 ritatis specie retineret. Cùmque offendisset Iudai-
 cum populum propè iam desipientem senectute,
 & spretis pietatis & reliquarum virtutum ornamen-
 tis totum in victimis, mundo & polluto, ciborum
 delectu, & id genus Pontificum notis occupari, in
 lege ferenda potior & antiquior ei valetudinis &
 viriū ratio, quàm cutis & coloris fuit: idque specta-
 uit maximè, vt plenam roboris & neruorum le-
 gem posteris promulgaret. Atque id ne Iudæi tan-
 quam neotericum admirentur, audiant quæso Ie-
 remiam suum , הנדה ימים באים נאם יי' וכרתי ,
 את ישראל ואת יהודה ברית חדשה ולא
 כברית אשר כרתי את אבותם כי זאת הברית אשר
 אכרות אחרי הימים ההם נתתי את תורת
 זו בקרבכם ועל לבם אכתבנה hoc est, En succes-

Esai. 42.

Mich. 4.

Immutatio le-
 gis à Prophe-
 tis præsentis
 Iere. 31.

fu temporum (dicit Dominus) percutiam cum
 Israël & Iehuda foedus nouum, neq; simile foederi
 illi quod pepigi cū patribus eorum: quoniam hoc
 est foedus quod cum illis feriam futuris tēporibus,
 ponam legem meā in visceribus eorum & in corde
 describam eam. Potuítne Dominus & clarius & lo-
 cupletius nōnullas legis immutationes significare?
 Itaque quæ antiqua illa lege vmbris & simulachris
 potissimū continebantur, ea Seruator noster ad
 veritatem reuocauit, & corpoream illam Circunci-
 sionem ad animum retulit. Quid est igitur quòd
 necessitatem Circuncisionis nobis à Messia no-
 stro condonatum tantopere agrè ferant: cū scri-
 ptis suis proditum non ignorent fore aliquando, vt
 nouo foedere apud Deum in fidem & amicitia veni-
 niant, & nonnulla ex lege immutentur? Quan-
 quam immutare non dicitur, qui in melius trans-
 fert. Atque vt nulli non clarum videri possit Pro-
 phetas ferè omnes huic commutationi (si tamen im-
 mutatio dicenda est) cumulaté testimonium red-
 didisse: & eam longè antè diuinationibus suis esse
 complexos: videmustam multas in lege sacrificio-
 rum & oblationum cautiones esse, quæ tamen à
 Deo optimo maximo per interpretes Prophetas re-
 futantur. Legant ergo Daniele de Messia loquen-
 tem eo loco, וּחֲצִי הַשָּׁבוּעַ יֵשְׁבִית זָבַח וּמִנְחָה, Per
 dimidiū (inquit) hebdomadis abrogabit victimam
 & oblationem. Quod manifestissimè Amos scribit
 personam Domini agēs, שְׁנָאתִי מֵאֲסֹתִי חֲגִיכֶם וְלֹא, Odio habui (ait) & repuli fe-
 staustra, & solēnitates vestre nihilo placuerūt mihi.

*Sacrificium
 corporeum à
 Deo reiectū.*

Dan. 9.

Amos 5.

Quid

Quid in Hosea aliud dicit Dominus? חסד חפצתי *Hose. 5.*
 ולא זבח ודעת יי מעולות. *Matth. 23.* Misericordia (inquit ille)
 ad animum meū pertinet plusquam oblatio, & no-
 titia Dei magis quàm holocausta. neq; enim ex vi-
 ctimis & suffitu pietatis argumentū queritur: sed a-
 nimus ipse qui in homine principatū tenet, omnia
 sancta & præclara parit, in quo si qua macula con-
 cepta est, frustra ex victimis placabilitas & venia
 quæritur. Id quod & Esaias testatur his verbis, למה *Esai. 1.*
 לי רוב זבחיכם אמר יי שבעת עולות אילים וחלב *Iere. 7.*
 הסירו רע מעלליכם חדלו, Et paulò pòst, מריאים
 הרע hoc est, Quorsum mihi cumulus sacrificiorū
 vestroū? dicit Dominus. satiatus sum holocausto-
 matis arietum & pinguedine saginatorum: aufer-
 te malum operum vestrorum, modum ponite ma-
 lefactis. Et rursus, קשרת תועבה היא לי, Incensum *Esai. 1.*
 (inquit) abominatio mihi est. Ex his ignorat nul-
 lus, non in victimis sed rectefactis homini sapien-
 ti statuendum esse præsidium: longèque nos stu-
 diis virtutis, quàm victimarum liberalitate Deo
 acceptiores esse. Atque adeò totius religionis ca-
 put est, & quod omnia sacrificia dignitate superat,
 cor contritum & humile, vt inquit Psalmistes Da-
 uid, וזבחי אלהים רוח נשבר, Sacrificia Domini *Cor fractum*
 animus fractus: Et paulò antè, כי לא תחפץ זבח, *sacrificium*
 ואתנה עולה לא תרצה. Quoniam non accepta ha-
 bes sacrificia, dedissem enim: neque in holocausto-
 matis places tibi. Et apertius quidem apud Esaiam
 Dominus luxum illum & molles templi Iudaici
 honores sibi non magnopere probari ait: præ-
 terea subdit, In quem ergo contuebor, nisi in *Deo.*
Psal. 51. *Isa. 66.*

*Duodecim ta-
bula.*

*Sacrificia fi-
nenda tem-
pore Messia
Iud.*

afflictum & animo fractum, timentemque sermo-
nes meos? Quocirca si mihi gentium mores in re
tam graui citare per Iudæos liceat, sapienter sanè à
Romanis hæc lex in duodecim tabulas relata est;
Ad Diuos adeunto castè, pietatem adhibento, opes
amouento: qui secus faxit, Deus ipse vindex erit.
Nam si diuitum & pauperum apud Dominum vna
ratio est, cur sumptu in sacris adhibito tenuiores
Dei aditu arceamus? Quid enim tam contra diui-
nam illam mentem esse potest, quàm non omni-
bus ad religionem iter patere? Addunt & aliud
legis capitulum Iudæis forsan paulò durius, Im-
pius ne audeto placare donis iram Deorum: quod
cum religione nostra mirè coniunctum quispiam
non ineptè existimarit. Quòd si vetera illa sa-
crarum literarum monumenta satis nobis ob ocu-
los proponunt, etiam tempore legis holocau-
stomata Deo velut stomachum fecisse, quid tam
Messiæ nostro molesti sunt, quòd illam necessita-
tem temporibus permiserit, & corporeas adoratio-
nes animo solo statuerit? Patiantur quæso, nos tan-
tum iudicij & authoritatis Seruatori nostro tribue-
re, quantum veteres illorum Rabini venturo Mes-
siæ detulerunt, cuius temporibus omnia sacrificia
finem acceptura scribunt, præter *התודה*, hoc est,
sacrificium laudis & confessionis. Quæ igitur tan-
ta est in lege nostra commutatio, quam illi ampli-
tudini Messiæ sui non concesserint? Quia enim
reliquias Israël quas offenderit venturus ille Mes-
sias, à peccatis alienissimas fore contendunt (in cu-
ius rei probationem citant quod scriptum est, *והיה*
לך

הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו
 Et eueniet (inquit) vt qui erit reliquus in Sion &
 superstes in Ierusalem, sanctus vocetur: existima-
 runt sacrificandi legem illis dictam non esse, qui to-
 tis animis in virtutem incumberent, & ex bene actę
 vitę innocentia, satis apud Dominum partes suas
 tutarentur. Atque hæc nostra sententia non me-
 diocriter à R. Dauid Kimhi iuuatur, qui apud eos
 clarus, ferè omnes Bibliorum libros commentariis
 illustrauit. Is enim in eo loco, quem suprà ex Psal-
 mis citauimus, immolationes in veteri lege receptas
 ait, non quòd aliquod pietatis specimen habeant,
 sed vt his ad virtutem alacritate quadam incitatio-
 res ferremur. Eius verba hæc sunt, עיקר שעם
 הקרבנות לא צוה האל עליהם אלא לשבר הלב
 ולבטל תאות הגוף מלבן. ובשריפת האמורים דמיון
 & אשרף גם כן התאוות הבהמיות
 : hoc est, Fundamentum quod est in sacrificiis
 non præcepit Dominus, nisi vt cor frangeremus, &
 corpoream illam voluptatem è corde euelleremus.
 & in exustione adipis significatio est, vt brutas illas
 cupiditates exuramus: hæc ille. Talium pleni sunt
 Rabinorum libri, qui omnes ferè habitarunt in si-
 mili genere rerum: quibus recensendis si multus esse
 vellem, longius forsan de via oratio deflecteret.
 Quòd si omnium Prophetarum libros probè ani-
 mo lustraueris, non possis ex perpetuo eorum ser-
 mone non tibi persuadere, cum de sacrificiis tam
 multa in lege reperiantur, non quiddam magnifi-
 centius à Domino in fatis decretum esse, aliudque
 præstantius, quàm quod res ipsa docet, sub victima-

Esaiæ 4.

Omnes probi
tempore Mes-
sæ.

Psal. 51.

rum inuolucris cogitatum. Quod cum Iudæi occu-
 pati credo in nuda contextus lectione, minimè per-
 spectum habuissent, nihil aliud cogitantes quàm
 quæ ante pedes sunt posita, neque scriptis, neque
 portentorum significatione adduci potuerunt, vt
 per victimarum immolationem lege comprehen-
 sam, Iesum Christum agnum illum inculpatum, pro
 hominum peccatis mactandum crederent: & fore
 aliquando vt excellèti illo, & omnibus modis sum-
 mo sacrificio cætera euanescerent. Si ergo ex san-
 guine Christi vniuerso mortalium generi salutem
 partam esse, nisi dubitanter confiteri nequeunt, vi-
 deant libros eos qui illis tam sunt familiares, vt nū-
 quam de manibus deponant, num sapissimè pa-
 trum memoria à Deo hominibus, ex sanguine pla-
 catio sit quæsitæ. Nam & Noë, cuius iustitiæ testi-
 monium à Deo datum est, post diluuium altare Do-
 mino ædificauit: in quo solennibus sacrificiorum
 ritè peractis placatus est Dominus, atque ita cum
 hominibus in gratiam rediit, vt in posterum nun-
 quam se de peccatis & facinoribus tantas pœnas re-
 petiturū, velut religione affirmaret. Et Abrahamus
 ipse filium suum Isaac in monte Moria sacrificare
 iussus est: cuius edicti cum ei per Angelum à Deo
 gratia facta esset, arietem immolauit. Iam verò Mo-
 les legem illam Dei suis descripturus, sanguine vi-
 ctimarum populum conspersit: quasi ea solennita-
 te inter Deum & homines fœdus iniretur. Omitto
 alia exempla quæ sunt innumerabilia, quibus quo-
 dammodo à Deo optimo maximo ex sanguine pla-
 catio & salus impetrari visa est. Quidnam igitur de

*Christus sa-
 crificiorum fi-
 nis.*

Gene. 8.

*Gene. 22.
 Abraham.
 Isaac.*

*Sanguis Chri-
 sti.*

san-

sanguine Messiae Dei dicturi sumus? Nihilne eo sacrificij genere apud Deū beneuolētię iniisse videamur?

Quis verò illa Esaia legens, Verè languores nostros *Esaia 53.*

ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: item, Propter scelus populi mei percussit eum: non confiteatur venturum aliquem, in cuius caput scelerum

nostrorum pœnæ redundarent, & qui morte sua nos mortis periculo eximeret? Sed quæ tandem est

hominum illorum ignoratio, vt in hanc redemptionis sodalitatem venire se non patiantur, vt tanquam

morbo aliquo impediti, suauitatem & gustum religionis nostræ sentire non possint? Itaque mirari

non desino, quæ illos causa in eam insaniam impulerit, vt graphicam illam Esaia de Christi morte de-

scriptionem ad sceleratam suam synagogam retulerint. Quomodo enim in illius ore non est in-

uentus dolus, cuius flagitia & sordes, cum summa impietatis testificatione, omnium Prophetarum

scriptis cumulatisimè demonstrantur? Sed tamen de his suo ordine. Venio ad Circumcisionem, qua

vna mirum quàm illis Christianorum nomen sit inuisum. In quo non vereor ne non eis sim facturus satis, si mecum studio veritatis ad Prophetarum

suorum lectionem accesserint. Fateantur igitur necesse est, illa præputij Circumcisione, internam

quandam cordis concisionem contineri, & in veterē illa nouæ istius significationem inesse, per quam

aditus ad remissionem peccatorum daretur. Vnde

& Moses apud populum Israël ita egit, וּמִלֶּת אֶת *Deuteron. 9.*

עֲרֻלַּת לְבַבְכֶּם וְגוֹ. Et concidetis (inquit) præputium cordis vestri. Et hoc est nouum Circumcisionis

Ioel. 2.

Iere. 4.

Misericordia

Dei.

Ioel. 2.

Mich. 7.

Gent. 4.

Adamo esus
carnium in-
terdictus.

decretum quod maximus ille nomothetes Christus descripsit suis, in eo religionis fœdere quod à priori paulò diuersius, ex Ieremiæ prædictione cum illis erat initurus. Vnde & alter Propheta ait, קרעו לבבכם ולא בגדכם Scindite (inquit) corda vestra & non vestimenta: & apertius multò ipse Ieremias, הסולו ליהודה והסירו ערלת לבבכם Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum, viri Iuda. Ex quibus ostenditur, corpoream illam Circumcisionem quadam veluti similitudine, animi ægritudinem qua vnusquisque propter malè actæ vitæ conscientiam angi debet, adumbrasse. Qui enim peccato suo commouetur, & quasi animo frangitur, ei certè propitius est Dominus. Nam vt testantur Hebræi, חנון ורחום הוא Ipse clemens est & misericors, tardus ad irascendum, multæ misericordiæ, & parcens malo. De cuius beneficentia & liberalitate tam multa sunt in Euangeliiis nostris, vt nulli vel sceleratissimo licere possit cū Caino dicere, Maior est iniquitas mea quàm vt veniā merear: licet Hebræorum nonnulli locum illum aliter interpretentur. Sed tamen cur legis abrogationes eas quæ Christo referēte factæ sunt, apud eos tam lōga oratione defendimus: ex quorum placitis nobis pro explorato esse potest, ferè singulis hominum ætatibus singulas legis rogationes easq; contrarias à Deo optimo maximo latas esse? Nam vt prima persequamur, apud eos ex Cabala constās est fides, Deum ipsi Adamo edixisse vt ab animantibus temperaret, & ab eorū esu omnino abstineret

ret. Cuius rei opinor apud veteres Hebræos vel eò plenior firmitudo fuit, quòd nullibi à Domino primis illis parentibus animantia in vsum legatur esse concessa. At fructus baccarum; & fruges, quæ stata & anniuersaria vicissitudine terra vomere subacta solent profundere, illis in vsum cessisse, satis vetera scripta testantur. Pòst autem aliquot seculorum conuersionibus ipsi Noë & reliquo mortalium generi, de mandatis septem (vt Hebræi volunt) perscriptio facta est: animantia verò illis sunt concessa: quòdque Adamo & sequacibus fuerat interdictum, tum cuiusque voluntati condonatum est. Iam verò & humeris Abrahami onus Circuncisionis est impositum, neque quisquam Deo acceptus esse poterat, nisi qui se eidem præscripto dedidisset. Pòst etiam ipsi Mosi & filiis Israël multa sunt adiecta, nonnullaque leges in gradibus cognationum datæ, quæ ante illa tempora auditæ non fuerant. Nam vt illi scriptum reliquerunt, filius Noë ad sororem ex patre accessit, neque illi vitio vnquam versum est: quod in populo Israël pro nefario scelere haberetur. Ex quibus satis ostenditur non frustra ab eis pro authentico relatum esse, legem Dei non omnino mutationis aut disunctionis expertem esse, sed sæpe ita iubente Domino variis temporibus varia & diuersa legum capitula esse consecuta. Et quamuis R. Moses tantum authoritatis legi Mosaicæ tribuerit, vt non tantum eam cæteris anteferreret, sed perpetuam & æternam fore, neque quicquam de ea decisum iri contenderet: in eo tamen ne suorum reprehensione caruit. Et si enim iis qui in ea studiosè versarentur im-

Noë.

Moses.

R. Moses.

peratum est, ne quicquam aut adderent aut dimi-
 nuerent: non est tamen vero cōsentaneum, vt Deus
 id decretū edixerit, à quo salui s legibus & auspiciis
 nō posset recedere. Quid enim tantum aut pietatis
 aut religionis habet fimbriarū & cēterorū id genus
 rogatio, cuius necessitas arbitrariū singulorū à Do-
 mino permitti non possit: Quæ quæso tanta est reli-
 gionis impeditio, quò minus Deus omnia sacri-
 ficia in quibus (vt ipsi Rabini consentiunt) nullū pie-
 tatis argumentū statuitur, delere queat? Hæc quā-
 quā à nobis forsan diffusius tractata sunt, quàm res
 ipsa & causæ nostræ defensio postulabat: eò tamen
 spectāt, vt omnibus notū esse possit, quæ in lege Mo-
 sis potissima erant, ea à Seruatore nostro in præscri-
 pto posita esse: quæ autē simulachris & formis con-
 tinebantur, ea ad veritatem & euentum esse dedu-
 cta. Quia igitur omnes legis & Prophetarum li-
 bri accuratius intuentibus, duo potissimū funda-
 menta constituerunt: Primum & summum in ami-
 citia & obseruatione Dei, Aliud in retinendo bene-
 ficiis proximo situm est: ea modis omnibus in lege
 sua Seruator noster tuenda esse iudicauit, neque
 quicquam frequenti synagoga docuit, quod non
 ad hæc duo capita referri posset. Cū igitur tanta
 inter nostram & veterem Iudæorum legem simili-
 tudo intercedat, vt ritibus & formulis paululū
 differentes, re ipsa planè consentiant: quid est quòd
 tantopere Christianorum nomen quasi violatæ le-
 gis apud gentes deferant, & tandiu sint à nostra le-
 ge alieni? Ego certè sic statuo, plures Iudæos ad no-
 stram legem receptum fuisse facturos, si eam ex pri-

*Quid decide-
 rit Christus
 de lege.*

*Duo legis fun-
 damenta.*

uata lectione sua penitus nosse, quàm ex Rabino-
rum commentariis maluissent. Quid enim in ea
reprehendas, quæ nihil nisi perfecti speciem præ se
ferat, quæque nos ad bene merendum etiam de ini-
micis adhortatur? Quòd si quæ sensibus nostris ac-
commodata sunt, sola bona iudicasset, & (quod Ma-
humetes & Corinthus hæreticus fecisse prædican-
tur) omnibus voluptatum illecebris scatentem hor-
tum, sequacibus suis futura vita promississet: optima
certè ratione ab illius studio oculos remouerent. At
eam Rabini ita scriptis deturparunt suis, vt ne illam
ad cuiusquã Iudæi otium pertinere credant. Quod
autem Prophetarum sermonibus se à Messie nostri
religione abduci prædicant, hodie certè cõstat, ho-
die agamus. Proferantur quæso capitula legis. Ait
Moses, Si te persuaserit frater tuus, filius matris tuæ
& dixerit oculcè, Colamus Deos alienos, ipsum sta-
tim interficies. Hæc à Domino & Messia nostro, illis
ex matre non ex patre cognato facta esse, probari
posse confidunt. Primùm quis coëgit eos falsum di-
cere? Quibus quæso rerum gestarum monumentis
proditum acceperunt, populum Israël à vero Dei
cultu ad externam religionem, à Christo concioni-
bus abductum esse? Quem Deum diligere & adorari
sermonibus suis voluit? nonne Deum Abraham,
Deum Isaac, & Deum Iacob? vt constantissimè dici
possit, eum nulla ratione ad publicum illud velut
serui corrupti iudicium pertinere. Addunt præ-
tereà ex Ieremia, אָרֹר הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְשֶׁחַ בְּאָדָם
וְשָׁם בָּשָׂר זָרָעוֹ וּמִן יָי יִסּוֹר לְבָוֹ Maledictus
(inquit) vir qui cõfidit in homine, & statuit carnem

Mahumetes:
Corinthus
hæc.

Obiectio in
Christum.
Deut. 13.

Iere. 17.

*Psal. 8.
Paul. ad He-
br. 2. 2.*

*Obiectio in
Christum.*

brachium & præsidium suum, & à Domino animo est alienus: ex cuius sententia aiunt se à Messia nostro discessisse, qui se multoties (vt ex Euangelis constat) **מְסִיחַ**, hoc est, Filium hominis appellauit. Quod miror eis tantum offensionis attulisse, qui in Psal. legerint, Quid est homo quia meministi eius, aut filius hominis, qui visites eum? item, Minuisti eum paululum à Deis: quæ ad Messiam etiam vetus Iudæorum synagoga referebat. In quo habent quod est accusatori magnopere exoptandum, confitentem reum. At illum & Filium hominis & Filium Dei agnoscimus. Quæ duo si probè iudicata & perspecta habuissent, non ita eis veluti plausum affectantibus arma excidissent. Nam quod Iesum Christum isti homines (cur enim hoc eis nomine non gratificer, quibus Seruator noster prætermisso nomine, **אֱלֹהֵי דָאֵשׁ** id est, vir ille, nuncupatur?) se Deum fecisse asserunt, eoque nomine iuste de falsa religione reum à maioribus suis peractum: videant quàm ineptissimè de lege nostra sentiant. Quî enim se Deum statuisset dicatur ille, qui non tantum antequam Abraham esset, sed ab omnibus seculis & æternus & Deus fuit? qui aspectabile illud cælum, & tantum mundi ornatum verbo excitauit: qui anniuersarios syderum astrorumque motus nutu continet: quique vniuersi statum tueretur & fouet, cum summa testificatione amoris erga nos sui: cuiusque liberalitate amoenissimam lucem expressimus, vt aliquando vsura sempiterni gaudij, futura vita (quæ sola vita nominanda est) perfruemur. Vnde bellissimè Esaias Christum loquen

quentem facit, ידע שור קוניה וחמור אבוס בעליו *Esaiæ i.*
 · ישראל לא ידע עמי לא התבונן. Cognouit bos
 possessorem suum, & asinus præsepe domini sui:
 Israël autem me non cognouit, populus meus non
 intellexit. Ex quo satis ostenditur, non ex eo die
 quo in Iudæa natus est ille, sed ab omnibus seculis,
 sibi in vniuersum orbem imperium vendicasse, idq;
 maximè in populum Israël, quem ad perniciem tot
 & tantorum Regum, in propriam sibi curiam ado-
 ptarat. In quo miror quæ tanta olim in Baal, Mo- *Iudæorū de-*
 loch cæterosque illos falsos Deos potuerit esse Iu- *fectio à Deo.*
 dæorum propensio, cum talium Idolorum cultus
 solùm à vicinis acceptus, nullis miraculis aut verita-
 tis diplomate comprobaretur: Christum autem
 nostrum tot apud eos editis signis præstantem &
 clarum, addo etiam excellentem illam disciplinæ
 pietatem, à se omnino repudiarint. De quo tantus
 est veterum scripturarum consensus, vt ex earum
 contextu toto, omnem illius historiam & res gestas
 facile consequaris. Quod si fortasse alienum à sua *Alia obiectio*
 dignitate esse putant, Messiam quasi ex legis com-
 mentario habere qui vltimo supplicio sit affectus:
 quæso ne has ineptias, homines maiorum virtute
 & externarum rerum despicientia præclari: addo
 etiam Philosophiam, in qua & eorum patres ma-
 gna cum laude versati sunt: plurisne apud eos esse
 potest popularis ille multitudinis imperitæ sensus,
 quàm ornamenta tantæ expectationis, quam illis
 summo scripturarum consensu præstâtissimi Man-
 tes portenderunt? Quos si memoria repetere vo-
 lunt, reperient profectò bene cum eo actum fuisse,

*Iudei Prophe-
tarum occiso-
res.*

Esaïas cæsus.

Ieremias.

qui quàm leuissima pœna ab eorum Republica discessisset. Quem enim ex suis Prophetis ad pœnam non vocarunt, dum illi legatione Domini (quo nomine securi inter hostium tela versari poterant) apud eos fungerentur? Nam & Esaïas amplissimo loco natus, quique cum gloria natalium, virtutis & doctrinæ splendorem coniunxisset, dum eos à facinoribus ad pietatem & cultum Dei incitaret, graues illis pœnas dedit, & per medium sectus est, sustulitque in posterum præclarissimum exemplum non vindicandæ de Republ. falsæ religionis. Cuius supplicio extremo causam attulisse Hebræi tradunt, quòd in diuinatione sua scriptum reliquerat, Perij, quoniam Deum exercituum viderunt oculi mei. Nam interrogatus à Manasse Rege, quare ita in libro suo sensisset, qui ignorare non poterat à Mose omnium Prophetarum facilè principe relatum esse, Nemo me videbit & viuet. cui rei etsi satis ex reliqua scripturarum serie facere potuisset, fertur obmutuisse. Videant verò quanta placabilitate cum Ieremia vsi sunt, qui cum vastationem Ierosolymæ, & captiuum apud Caldaeos populum ductum iri ex mente Domini prædiceret, malè multatus in carcerem est coniectus, atque ex vinculis causam dicere coactus est. Et qui dies ei à muneris perfunctione, velut in aliquo Prytaneo, honoraria & statutas expensas afferre debebat, ei pro legatio seuiissimâ mortem attulit, & homo pius à crudelissimis ciuibus suis lapidibus obrutus, occubuit. Prætermitto cæteros, non alia de causa à veteri illa Iudæorum synagoga malè acceptos, quàm quia mand

mandata Domini cum summa animi magnitudine perferrent. Quòd si veteribus illis gentium ducibus summo honori fuit, animo excelso pro Republica dimicare, & res magnas plenâque periculorum pro communi salute adire: viròque forti & magnanimo summè est appetendum, vt mors quæ necessitati debetur, potius patriæ donata, quàm naturæ reservata videatur: quantò certè cum virtute erit coniunctius, iubente Domino eas res fortiter gerere, vnde tibi ad cælum aditum pares, & nefarios perditosque ciues prædicationis genere in eandem sententiam voces? Quid igitur illos tantopere Messiaë nostri mors crudelitatis plenissima offendit, quos pari in causa multos Prophetas occubuisse, latere non potest? An verò minus eis Esaiaë & cæterorum probantur monumenta, quòd à Domino incitati, voluntariam mortem oppetuerunt? Qua certè nihil homini neque futura vita melius, neque æqualium & posterorum exemplo euenire potest præclarius. Sed tamen quæ tanta apud eos huius spectaculi nouitas esse potest, in quorum scriptis legitur, futurum aliquem qui morte sua omniū peccata & scelera expiaret, cuiusque amplitudine inter summum Deum & homines reditus in gratiam intercederet? Quod est igitur apud eos Christi nostri tam insolens fastidium? Iustè & ex scripturarum fide legationem suam iniisse videatur, cuius mirifici & vberes fructus ad posteros dimanarunt? Cui rei, dictu difficile est, quàm obstrepant Iudæi. Nam quod dicimus Christum nostrum omnium flagitia periculo capitis sui

*Iudæorum in
mortem Christi
si calūnia.*

luisse : in eo parùm sibi Christianos constare
 aiunt. Quomodo enim videatur labem peccati à
 ceruicibus hominum moriendo depulisse, qui sce-
 lestissimum atque haud scio an de omnibus longè
 maximum facinus in eos induxit, qui violentas ma-
 nus in eum iniecerunt : cuius cædes (cùm Deus
 esset) qua iustitia & meritorum magnitudine sar-
 cini & abstergi vnquam possit? Sed hæc vt leuia
 sunt, ita constans & perpetuum fidei nostræ propu-
 gnaculum non possunt euertere. Vt enim turbu-
 lentissimis Iudæorum rebus natus, populum suum
 summis fœderibus & vetere propemodùm amici-
 tia obstrictum sibi, repugnantem & inuitum in le-
 gis suæ commercium trahere noluit: ita neque eo-
 rum manus ad sanguinem effundendum paratissi-
 mas reprimere, neque animos rebus secundis plus
 æquo ferocientes coërcere. Sed ita cum eis egit, vt
 in illis & bene & malè agendi libertas dominaretur.
 Accedit quod & Esaias euenturum prædixe-
 rat, vt ab oppidanis suis, & iis quos quasi iure vete-
 ris hospitij deuinctissimos habebat, repudiaretur:
 quibus summum illud hæreditatis ius abs se refu-
 tantibus, reliquæ gentes velut ex secundis tabulis
 substitutionem capefferent, aut quasi ad defectam
 bonorum possessionem, ex iure constituto & sum-
 mi illius Prætoris beneficio vocarentur. Sic enim
 apud Esaiam Deus Pater Christum suum alloqui-
 tur, נקל להיותך לי עבד להקים את שבטי יעקב ונצורי ישראל להשיב ונתתיך לאור גוים
 Leue (inquit)
 duco vt sis seruus meus, exuscitans tribus Iacob, &
 red

Gentium vo-
 catio.

Esai. 49:
 Acto. 15.

reducens vastitates Israël: cùm dederim te in splendorem gentium, vt propagetur salus mea in fines terræ.

Malachi.

אֵין לִי חֶפֶץ בָּכֶם כִּי מִמּוֹרָח שֶׁמֶשֶׁעַד מִבּוֹאֵן גְּדוּלָּה
hoc est, Non est mihi in vobis voluntas: nam ab ortu solis ad occasum eius, magnum est nomen meum inter gentes. Quia igitur maximis scripturæ testimoniis Iudæi à summo Deo filij erant appellati, quibus magnus ille rerum opifex esset parentis loco: consentanem esse iudicauit Christus, si illis primum sermonem suum summo studio & incredibili contentione prædicaret: à cuius disciplina tota (nescio quo eorum fato) cùm se alienissimos maluissent, reliquas gentes per legatos sollicitauit, & velut in fidem recepit: quæ tametsi veterum memoria à tanto munere essent remotissimæ, locum nihilominus filij abstenti magis, quàm exheredati tenerent, & aliquando beati æterno æuo fruerentur. Ne autem florentissimis rebus suis & fortunæ prosperitate à notitia scelestissimi illius peccati Iudæi abducerentur, totius Imperii gubernacula, & eorum Rempublicam funditus deleuit: abstulitque (vt inquit Esaias) à Iudæa & Ierusalem virum validum & fortem, omnemque robur panis, & neruos commeatus & annonæ: virum, inquit, bellatorem, iudicem & Prophetam, ariolum & senem: deditque pueros principes eorum, vt molles dominarentur eis. Quod si ad ea quæ vel Prophetarum vaticiniis, vel Talmudæorum cōmentis cōtinentur, aduentu Messiaë nostri cumulatè satisfactum non esse prædicant: ob idque defectio-

Miseria Iudeorum.

Esaiæ 3.

*Temporibus
Messia om-
nes sub fide.
Sopho. 3.*

Luctuosum.

*Act. ii.
Antiochia.*

*Pax tempori-
bus Messia.*

nem suam iure subnixam nituntur defendere : pa-
rum certè mihi totam hanc temporum & euentor-
um historiam videntur didicisse. Nam quòd ex
Sophonia citant, **או אשפוך אל עמים שפה ברורה**,
ולעבדו בשכם אחד. Tunc effun-
dam (inquit) super populos labium clarum ad in-
uocandum nomen domini, vt seruiant ei ore vno:
ob idque contendunt temporibus Messia Regis,
omnes ad verum Dei cultum conuenturos. Idem
certè de Christo nostro possumus gloriari, cuius fi-
des ducibus Apostolis vniuersum orbem peruaga-
ta est: sed ab his primùm deserta & quasi pro dere-
lictò habita, qui tam sanctæ rogationis principes
extiterant. Quo loco magis dolere quàm mirari
subit, Antiochiam, in qua primùm Christianorum
nomè audiri cœpit, & præstantissimas Asiae ciuita-
tes, quæ olim totis animis in fidè Christi decubue-
rant, de tam gloriosa statione decessisse. Verùm li-
cet in varios populos profeminatæ sint dissentien-
tes de religione familiæ: ad id tamen constiterunt
omnes, vt non ad figmenta & idola, sed ad Deum
viuentem vota, cultum, studia denique omnia retu-
lerint, & in eo idem sit ferme omnium mortalium
consensus. Quòd si exterorum monumenta non-
nihil ad se pertinere existimant, ex his qui annales
posteris tradiderunt, non potest non manifestum
esse, natiuitate Messia nostri omnes gentes à bellis
conquiesse, illòque temporis momento de mani-
bus audacissimorum collapsa arma cecidisse. Quæ
res meo quidem iudicio satis illis est factura, dum
tam insolenter illum Esaia locum sibi sumunt, **לא**
כלחמה

הַיְּשָׁה גּוֹי עַל גּוֹי מִלַּחְמָה. hoc est, Non inferet *Esa. 2.*

gens genti prælium. Et ea illi, quasi non euenerint, ad tempora Messia sui seruata esse prælagiunt. Videant verò qui concursus populorum, quàm crebri ad Christum nostrum ex vltimis terris receptus facti sint: vt ad eius quem nunquam viderant clientelam & perfugium, à legatis Apostolis incitati, conuolarèt. Quis ergo ista audiens non adducitur, vt credat Michæam de Messia nostro loqui, dum ait, והיה באחרית הימים יהיה הר בית יי נכון, בראש ההרים ונשא הוא מגבעות ונהרו עליו.

Mich. 4.

Et iterum, והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר יי ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכ'.

hoc est, Et accidet sub finem dierum, erit mons domus Dei præparatus in fastigio montium, & collium editissimus, & confluent nationes multæ ad eum, & dicèt, Adeste, ascendamus ad montem Domini & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & in semitis eius ingrediemur. Hæc cùm ad Messia aduentum referenda esse Christiani velint, eoque summo consensu à Rabinis omnibus sit concursus: quæ tandem perpetuæ illius orationis pars esse potest, quam à Christo nostro iustè summoueant? Nam vt nouissima

Concursus ad Christum.

conferamus primis, quis ex his scriptis, quæ hodie nobis sunt in manibus, non videt quanta ad eum facta fuerit à populo discessio: qui cùm multis prodigiis adductus, Regem eum summo studio designare vellet, sese toti multitudini subtraxit. Ad eum igitur & ad Apostolos suos ex omni terrarum orbe tam frequentes conuenerunt, vt diffiteri pos-

Ioan. 6.

*Conuiuium à
Iudæis effe-
ctum.*

*Fructus Pa-
radisi.*

*Leuiathan
piscis.*

fit nullus, ex Ierusalem salutem in omnes populos
proseminatam esse, & ex Sion redemptionem omni-
bus affulxisse. Sed forsitan eis sit condonandum,
quòd grauiter molestèque ferunt, effectam illam
Rabinorum responsis viscerationem, à Deo tem-
poribus Christi nostri factam non esse: ad quam
(erit enim illis recta cœna) allaturi erant famem
opinor triduanam, & diuturnum illud desyderium
lenituri. Atque vt ea res omnibus nota esse pos-
sit, altius repetendum videtur, quid de illis epulis
scriptum reliquerint. Aiunt enim (quæ eorum est
infantia) primis illis diebus, cùm Deus verbo omnia
ad naturam rerum excitaret, creatos esse duos ce-
tos increpibilis magnitudinis, vtriusque sexus. Cùm
autem secum ipse reputaret Deus, quantum ab im-
manibus illis belluis, discrimen hominibus impen-
deret, futurumque aliquando vt ex vtriusque ani-
mantis, maris scilicet & fœminæ coniunctione &
propagatione, itinera & portus maris tenerentur,
tandemque & lues illa terram ipsam rapinis infe-
staret: fœminam concidit, & sale conditam ad tem-
pora Messia seruauit, vt regio apparatu Iudæis o-
mnibus conuiuium celebraret. Atque ad eam epu-
larem conuiuationem accessuros inquirunt fructus
illos, qui in horto voluptatis à tot seculis intacti ser-
uantur. Hunc igitur ingentem cetum (quem לִיָּאֶתֶן
Leuiathan vocant) quasi succidiam alteram, etiam
post extremum illum iudicii diem, iustis in diurna
cibaria cessurum contendunt. Quæ etsi sunt absur-
dissima, in ea tamen sunt hæresi, vt iudicent multis
sacræ scripturæ locis posse comprobari: citantque
illud

illud Eſaiæ, ביום ההוא ייפקוד בחרבו הקשה על לויטן נחש בריחו על לויטן נחש עקלתון והרג את
 • • • • • hoc est, In die illa visitabit Do-
 minus in gladio duro Leuiathan serpentem sinuo-
 sum, & Leuiathan serpentem tortuosum, occidet-
 que cetum qui est in mari. Ex qua singulari appel-
 latione quasi sublato altero, vnum tantum in mari
 superesse affirmant. Eiusdem generis proferunt in-
 finita ex veteribus illis scriptis, quæ rectè intuenti-
 bus quiduis agunt potius, quàm vt videantur tam
 aniles fabulas adumbrare voluisse. Quis ergo hæc
 audiens homines istos iure non miretur, qui con-
 tempto reliquo disciplinarum cursu, se totos ad diui-
 næ sapientiæ cognitionem contulerunt, ita in ea ver-
 sari vt Tragædos potius aut Poëtas, quàm Philo-
 sophos aut Theologos agere arbitreris. Quis enim
 vnquam ex veteribus illis, qui magis ab ipsa natura,
 quàm aliqua sua in diuinis literis consuetudine, de
 rebus omnibus disseruerunt, animas postquam his
 corporis vinculis elapsæ in cælum euolauerant,
 prandere & cœnare existimauit? Quibus si nonnul-
 la ad tuendam vitam necessaria sunt, eis certè satis
 opis esse non potest ad bene beatèque viuendum.
 Cum tamen illa vita nihil ad suauitatem aptius esse
 possit, nihil ad felicitatem præstantius. Et quemad-
 modum Xerxem, cum ex Asia Græciam versus na-
 uigaret, montem Athon sustulisse, & in eo velificas-
 se fabulantur Græci: ita homines in narrationibus
 suis audacissimi temporibus Messiaë montem Oli-
 uarum diuisum iri præſagierunt, dicente Zacharia,
 • • • • • Et scindetur mons Oliuarum: *Zachar. 14.*

Xerxes.

Athos.

Diuisio mon-
tis Oliuarum
secundum Iu-
das.

quod cùm nondum euenerit, accommodatè etiam defendi, Messiam nondum à Deo missum esse. Sed quis est tam supinus, qui ignoret Prophetas verbo tenus intelligendos non esse. Quòd enim Zacharias diffusionem montis Oliuarum auguratur, significationem habet, verbum Dei quod ante Messiam terra Israël & angustiis mótium & maris claudebatur, Christo veniente eruptionem facturum, & ad extremos gentium fines conuolaturum. Sed vereor ne dum in his sum diffusior, planè sim factus ille ipse, qui hæc commenta adinuenit: quorum memoria eò minus optimo cuique iucunda esse debet, quòd ad eorum fidem, ex sanctissimis Bibliorum libris probationes à Iudæis exquiruntur.

*Natiuitas
Christi.
Esaia 7.*

Vt igitur his orationis nostræ iactis fundamentis, Christum Domini velut penicillo exprimamus: primùm à natali eius die initium nobis probationis fiet. Audiamus igitur Esaia nostrum, הנה העלמה הררה ויולדת בן וקראת שמו עמנו אל. Ecce (inquit) virgo concipiet & pariet filium, & vocabis nomen eius Emmanuel: & quæ sequuntur. Quo ex loco minuendæ sunt nobis opiniones duæ, quibus Iudæi acrius nobiscum pugnant, vt apertissimum hoc Prophetæ iudicium aliò traducant. Primùm enim quod ex hoc loquendi genere, הנה העלמה הררה, Ecce virgo concipiet, constantissimè defendimus à virgine editum esse Christum: hoc certè ex scripti interpretatione nobis non concedunt, asserentes minimè necessarium fuisse, vt Messias ex virgine nasceretur. Quod enim apud Christianes receptum est, עלמה, Alma, virginem sign

significare, hoc illis egrè & difficulter in mentem venit: qui eo nomine, non virginem tantum, sed iuvenem ætate admodum tenera, etiam si in manum viri conuenerit & corrupta sit, aiunt designari. Optimè verò ea res constituetur, si de tota disceptatione ad Hebræos codices referamus: ex quibus certè non ineleganter defendi potest, hac appellatione Alma, virginem quæ nondum nuptum sit tradita, contineri. sic enim scriptum legimus in Exodo de Maria sorore Moysis, quæ (vt inter ipsos constare vidi) in ephebis, adhuc sextum agebat annum, ותלך העלמה ותקרא את אִם הילד *Exod. 2.* Alma, hoc est, virgo, & vocauit matrem infantis. Simile de Rebecca, ותלך העלמה לשאוב מים *Gen. 24.* Et profecta est Alma aquas haustura: quam nondum nupsisse ex reliquo contextu constat, cuius nuptias Abrahamus per procuratorem filio suo Isaac ambiebat. Ex qua scripturarum comparatione satis adducimur, per vocabulum Alma, Mariam *Maria.* matrem Domini omnium fœminarum virtute facile principem, virginem designari. De qua etsi parum honorificè à Iudæis verba fiant, nihilo tamen eius existimatio fit obscurior, cuius probitatem Deus optimus maximus heroici illius facti cõmendatione comprobauit. Quòd si tam causæ nostræ iniqui sunt iudices, vt etiam iis, quibus nulla in re religio eorum in discrimen veniat nos vti, æquo animo ferre non possint: patiantur ea nos in vulgus efferre, quæ ad nostri vel illorum Messiae dignitatem permagni faciunt. Quocunque enim se res habeat modo, & Christianis & Iudæis in confesso

*Emmanuel.**Diuinitas
Messiae contra
Iudæos.*

est, illum locum de Messia Domini significatio-
nem habere. Quo in genere homines imperiti
non aduertunt, si ex virgine Messias putetur esse
natus, quanta ad illius amplitudinem maiestatis fiat
accessio, qui hac vna re cæteris mortalibus antecede-
dat. Subiicit præterea, Et vocabitur Emmanuel,
hoc est, nobiscum Deus. Ex quo loco nobis vber-
rimum concertandi cum Iudæis argumentum
subit, qui à Messia diuinitatem excludunt omnem,
eumque ad humanæ naturæ fragilitatem tanquam
in aliquod pistrinum, compingunt. In quo mira-
ri non desino, quænam tandem res eos mirabili-
ter in lege sua & Prophetis occupatos, in tam diu-
turnam dubitationem adduxerit: cum tot passim in
scriptura occurrant loci, qui eam rem extra omne
cauillationis aleam, legentium oculis subiecerint.
Quid igitur aliud agebat Esaias, quæ mens, quis
sensus diuinationis suæ, cum Messiam futurum,
Emmanuel appellaret? nonne ut homines alicuius
Dei cõsuetudine & victu aliquando fruituros, expe-
ctatione retineret? qui ut particeps diuinitatis erat
futurus, de bonorum malorumque delectu & fine
solus sapienter iudicaret: quod ille certè factururus
non fuisset, nisi præter humanum illud, quiddam
vberius aut magnificentius à Domino esset conse-
cutus. Cum omnes homines sub peccato conclu-
serit Deus, & ex tanto mortalium numero qui fa-
ciat bonum, reperias neminem. Qui ergo auspica-
tò à Domino Messias est appellatus, qui omnem
pro salute hominum propugnationem fusciperet,
nullumque apud Deum orandi pro nobis tempus
inter-

intermitteret, eius proprium sit omnia virtute & rectefactis metiri, iustitiam colere, & quæ sunt recta & proba, innata quadam mentis agitatione deligere & sequi: vitia autem & ægritudines, motusq; animorum longè à se, & à suis seponere. Quæ qui fecerit, eum diuina quadam vi atq; natura à summo Deo instructum, facilè quiuis iudicabit. Sed tamen ne quis nos Iudæus ad hanc quæstionem, aliquid præter scripturæ sententiam afferre putet, melius profectò ille ipse, quàm qui Hebraicè non norunt, de toto hoc genere iudicabit. Quî enim tandem ignorare potest, si modo illi cum ea lingua aliqua intercedit necessitudo, אל, El, Deum significare? Cuius rei tam multa se nobis exempla ostendunt, vt nulli, nisi sensu indigeat, res ignota esse possit. Quem ergo sensum ad Hoseam afferas, dū ait, יהודה עוד רד עם אל Et Iuda, inquit, iterum dominabitur cum El, hoc est, Deo. Et iterum Dauid, מעולם ועד עולם אתה אל, hoc est, Ab æterno & in æternum tu es El, id est, Deus. Et rursus ille ipse, אתה אדוני אל רחום, Tu domine El, id est, Deus miserator. Sed tamen quid est quòd tantopere in hoc genere sermonis nobis sint molesti, cum illi, si quando scriptis suis Deum designare velint, eadem appellatione vtantur, אל יתברך, Deus benedicendus. Sed hæc nimis peruagata. Vt autem eo quo cœpit authore, nostra procedat oratio, quid aliud spectasse Esaiam coniectura ducimur, quum ait, ביום ההוא יהיה צמח יי לזבי, hoc est, In die illo erit germen Domini in decus: quem locum cum Caldæus paraphrastres ad Messiam refe-

El, Deus.

Hos. 12.

Psal. 90.

Esai. 4.

Caldæus Pa-

raphrast.

Messias fi-
lius Dei ex
Prophet.

Jerem. 34.

Psal. 2.
Paul. ad He-
braeos 5.

rat his verbis · בעידנה יהי משיח דיי' וכו' In
tempore (inquit) illo erit Messias Domini , &c. in
cuius sententiam & ab omnibus Iudæis itum est,
efficitur Messiam non tantum Deum esse, sed & Fi-
lium Dei: cuius opinionis Christiani omnes acerrim-
os se propugnatores esse voluerunt. Quid enim
veritati scripturæ magis consentaneum esse possit,
quam ut eum qui germen Domini appellatur, Fi-
lium Dei voces? A qua etiam sententia non longè
Jeremiam abfuisse suspicari possumus, qui eodem
vtens vocabulo ita loquitur, בימים ההם ובעת, hoc est, In diebus il-
lis & in tempore illo germinabo ipsi David iusti-
tiam: quem locū & de Messia Caldeus Paraphrastes
interpretatur. Atq; ut ea res magis in luce omnium
versaretur, néue qui vetera illa monumenta cupi-
ditate sua abduxerunt ad mercedem, ex loquendi
genere paulò forsan obscuriore sceleri suo patrocini-
um attexerent, summus ille Psalmistes David rem
apertissimis verbis est complexus, dum ille Domi-
num cum Messia verba faciētem inducit, בני אתה,
אני היום ילדתיך, Filius (inquit) meus es tu, ho-
die ego genui te. Potuítne rei ex sententia nonnul-
lorum obscuræ lumen accedere illustrius? Quem
locum R. Salomo à veteri Rabinorum schola ad
Messiam translatus esse fatetur: sed ut Christianis,
quos hereticos vocat, possit satisfactum & cautum
esse, propius esse cenlet, ut ad Dauidem referatur,
Caldeum Paraphrastem imitatus, qui verbis claris
& illuminatis tenebras videtur attulisse. Sed rudis
ille populus & veterum institutorum tenacissimus,

à priori sententia diduci non potest, nisi quod summus Deus primùm per Psaltē & Prophetas, deinde & ille ipse loquens clara voce prædicauit, singulorum auribus inculcēt, & ad cuiusq; sensum accommodato miraculo, eos in stationem præstantissimæ legis deducat. Quem igitur excellens ille naturæ princeps testatò Filium appellauit, Hic est (inquiēs) Filius meus dilectus, ipsum audite: de quo tot antè seculis dixerat Esaias, Generationem eius quis enarrabit? hunc tu præter humanū quidpiam, nihil excellentius habere putes? Quem quæso mortalium esse arbitreris, cuius natales & gentilitatem aut peruestigando agnoscere, aut inuentam à capite arcescere non possis? Iam omnes Iudæi patrem Abrahamum agnoscunt: at ab Abrahamo ad parentem humanæ societatis Adamum, multorum annorum descriptiones in sacris literis visuntur. Ex quo efficitur vt inter eos qui virtute & rectefactis habentur clariores, cuius genus & seriem ducere non possis, reperiās nullum. Quem igitur dicemus eum cuius generationem enarrare queat nemo? Certè & æternum & Deum esse fatendum est. Neque enim hominum quispiam est tam bene actæ vitæ gloria & meritorum magnitudine cumulatus, qui non per stirpes & familias censerī queat, aut non aliquem generis sui authorem citet. Atque in eo quæstionis genere appositè nobis præiisse Michaas videtur, ex cuius prædictione non potest non clarum esse, eum qui aliquando tantum Messiaë magistratum esset initurus, ab æterno & Deum fore. sed eius verba reddamus, ואתה בית-לחם אפרתה צעיר Mich. 3.

*Testimonium
Dei de Chri-
sto.*

Matth. 3.

Marci 9.

Esaiæ 53.

*Abrahamus
pater Iudæo-
rum.*

להיות באלפי יהודה ממך לייצא להיות מושל
בישראל ומוצאתיו מקדם מימי עולם Et tu

*Mesias à die
bus æternita-
tis.*

(inquit) Beth-lehem Ephratha, minor vt nuncupe-
ris inter millenarias Iuda: ex te mihi egredietur do-
minator in Israël, & exitus eius à principio & à die-
bus æternitatis. Ex quibus quis est tam omnis do-
ctrinæ rudis, aut tam parùm veritatis amans, qui
Mesiam æternum delignari non intelligat? Non
igitur Seruatori nostro momentum illud quo in
Beth-lehem natus est, primum illi vitæ diem attu-
lit: sed cùm eius exitus, teste Propheta, à diebus eter-
nitatis essent, cùmque ipse sibi esset principium, nec
aliunde motus causam haberet, non indignum à
sua amplitudine iudicauit, si eius quem olim specie
ornarat sua, personam ageret, atque in Beth-lehem
pro salute populi sui humana forma nasceretur.
Qui igitur erat antequam nasceretur, queas adduci
vt hominem tantùm hunc esse putes? Quique an-
tequam humani corporis formam ampliaret, infi-
nitis seculorum conuersionibus, totus erat sensus,
totus auditus, totus visus, totus fui, hunc Deum ne-
gare possis? Quòd autem ij qui in Prophetas com-
mentarios ediderunt ferè omnes, hanc à Mesia no-
stro diuinationem, vel hoc nomine semouent, quòd
nunquam apud eos Reipublicæ gubernacula susce-
perit, cuiq; ab his, qui tum Rempubl. gerebant, gra-
uissima sit constituta pœna, vt faciliè ab eo principa-
tum excludas omnem: quæso ne homines consilio-
rum in Theologia socij, diuinam illam dominatio-
nem, vulgi clamoribus, militari tumultu & popula-
ri gloria tantopere metiantur: néue committant vt

*Iudæorum ob-
iectio in Chri-
stum.*

eos quos præstantes rebus gestis & imperij gloria
 historiæ nobis tradiderunt, verius Christos & Mes-
 sias possimus appellare, quàm illum ipsum, longa
 tamen serie, Iesse filium, florem inquam, populis de-
 libatum: quem Deus optimus maximus (vt inquit
 Esaias) potius spiritu sapientiæ & intellectus, scien- *Esaias 9.*
 tiæ & pietatis inter suos septum esse voluit, quàm
 copiis & armorum metu. Qui cùm mortuos ad
 vitam excitasset, ventis & mari imperasset, mo-
 riensque Soli & Lunæ tenebras offudisset, Regum
 omnium splendorem & manubias facilè erat supe-
 raturus, nisi pluris virtutem, patientiam, & animi
 in adeundis periculis magnitudinem, quàm impe-
 randi cupiditatem aestimasset. Atque ne cui forsan *Principatus*
 obscurius in officio fuisse videatur, legat eos qui eius *Christi.*
 historiam memoriæ prodiderunt: à quibus in sermo-
 nibus suis loquens, *ὁς ἐχων ἐξουσίαν* ferè semper ex-
 primitur. Cui quasi ex lege cum populo agendi po- *Matth. 7. &*
 testas facta esset, forum agere, concionibus tenere *Marci 1.*
 populum, leges dictare & nefariorum scelerum prin-
 cipes ciuitatis reos, liberius coërcere consueuerat:
 vt cum imperio prouinciam suam ingressus esse vi-
 deretur. Quo loco qui assensus bonorum omnium
 quanta Phariseorum, & ciuium primariorum in-
 uidia, qui sibi turpissimum quæstû ex publica legis
 auctione velut hæreditarium, cōcionibus Iesu Chri-
 sti adimi, sanè quàm agerrimè ferebant. Non igitur
 eos solos dominatores & principes in Republica a-
 gnoscimus, quorû ambitionis labore vita districta, *Gratioli.*
 magistratu aliquo retinetur: qui (vt dicebat Plato) in *Plato.*
 prensandis honoribus perinde agunt, atque si nautæ

*Moses deus
Pharaonis.*

Exod. 7.

Mat. 9.

inter se certarent, quis eorum potius nauem guber-
naret: sed etiam illos qui domestica quadam laude,
& priuata animi iucitatione in virtutibus prædi-
candis, & vitiis expellendis occupantur. Quo in
genere Mosem omnium concessu facile excellen-
tem, quanquam nullum id temporis apud Phara-
onem magistratum gereret, Deus non tantum do-
minum, sed deum Pharaonis appellauit: cuius do-
minatus non in fascibus & militum custodia, sed in
verbo situs esset, vt eos qui audirent quò se cun-
que raperet posset dicendo impellere: quo nomine,
nec abs re sanè, sententiæ & religionis in popu-
lo princeps appellari queat. Agesis verò, ex-
tremis morbis promptissimas adhibere curatio-
nes, mortuos vitæ reddere, tot hominum millia nul-
la propemodum re pascere, & signis quæ sunt innu-
merabilia in populo clarum esse, aliquàmne tibi do-
minationis notam videntur præ se ferre? Non igi-
tur delectatus re sua familiari priuatus egit, nec eos
est imitatus, qui cum principum & populi mores
ferre non possent, domestico otio se dediderunt, sed
id vitæ genus delegit sibi, vt quanquam magistra-
tu suffragiis populi dato non fungeretur, semper ta-
men in contentione, semper in dimicatione versa-
retur: nec vllum cum populo agendi & docendi
finem faceret, multosque haberet & sequaces &
alumnos disciplinæ suæ: vt tamen iustius eum vo-
catu & delegatione summi Dei, quàm quauis po-
pularium comitiorum ratione, in officio esse dice-
res. De cuius dignitate & reliquis virtutibus quum
baptisaretur, rerum omnium parens Deus, quasi iu-
ra-

ratus iudicium fecerat. Sed tamen tam multa de eius imperio afferre, nihil fortasse ad hoc tempus: quem non solum dominum mundi & legem maris fateamur necesse est (vt olim de se Romani Imperatores prædicabant) sed cælum sedem, terram

Esaia 66.

autē subsellium pedum eius esse accepimus. Vt & ille ipse de se ait, *ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.* &c. Data est mihi omnis potestas in cælo & in

Mat. 28.

terra, & quæ sequuntur. Verum non animaduertunt homines aforti, ex prædictis Prophetarum necessarium & fatale fuisse, vt venturus ille Messias

*Paupertas
Messie à Pro-
phe. præsigni-
ficata.*

paupertatem coleret, & ab his omnibus esset alienis-
simus, quæ vulgus hominum imperitorum non

admiratur solum, sed in bonis & valde appetendis ducit. Legant ergo Zachariam suum, his verbis,

גִּילִי מְאֹד בֵּת צִיּוֹן הֲרִיעִי בֵּת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה מֶלֶךְ יִבְאֶלְךָ צָדִיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמֹר.

Zac. 9.

hoc est, Cumulare gaudio filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce Rex tuus venit tibi iustus & saluus, pauper insidens asino, asino inquam, pullo asinæ. Quo loco R. Salomonis & aliorum confessione Messias designatur, qui cum Imperator optimus maximusque esset, voluntariam

tamen paupertatem adamauit. Possunt igitur paupertatem esse malum iudicare, quam veteres sa-

*De pauper-
tate obiter.*

pientes vulgi opinionibus propemodum oppressi in bonis statuerunt? Possunt rerum externarum

despicientiam non virtutem putare, qua ferme vna humane vite splendor continetur? Possunt denique

fruendarum voluptatum rationem comprobare, à quibus qui absunt verè sapientes appellantur? Non

igitur pauperem fuisse, & parcè ac duriter vixisse, alienum à Messia Domini videri debet: cùm hac vna re magnus & fortis animus potissimùm cernatur, eaque ipsa causa sit efficiens magnos viros. Mea certè semper ratio fuit, nulla re Deo, & eius Messia propius nos posse accedere, quàm rebus angustis & humanarum rerum contemptione. Quod virtutis genus si Iudæi cogitatione attigissent, non ita verecundè paupertatem in Messia fateri cogerentur: quam velut dignitati principis tanti minimè congruentem, omnino refutarunt. Quo in genere Prophetarum clarissimus Esaias de Christo loquens, Iudæis satis supérque faceret eo loco, Despectum & nouissimum virorum, virum dolorum & fractum infirmitate: Item, Nos reputauimus eum quasi leprosum & percussum à Deo, &c. nisi hunc locū aliò traducerent. Quid est igitur aut ad amplitudinem Messie aptius, aut ad gloriam corū qui se ad eius patronatum & fidem contulerunt præstantius, quàm hac vna re cæteros homines superare, vt eam quæ vel à Diis timeri existimata est paupertatē, quàmque *θυμοφθόρον* veteres Poëtæ nominauerunt, mirificè complectantur: atque ita sint animo affecti, vt nihil aut expetant, aut admirentur, nisi quod cum virtute coniunctum est: quæ sola excellentes animos & humana contemnentes facit. Itaque non aspernanda illa in Talmudæis cuiusdam R. Ioseph sententia, *אֲדָרָה עֲנִיּוּתָא לִיהוּדָאִי כִי בְרוּךְ סִמְקָא לְסוּסֵי־אֲדָרָה* hoc est, Tam decora Iudæis paupertas est, quàm equis albis rubeum frænum. Quæ igitur homines velut *ἀσύνετα*, fracti opinor conscientia imbec

Cap. i. in disputatione factorum.

becillitatis suæ, suspiciunt, ea summus ille Messias ad cuiusque facultatem reuocauit: quæ vel ob eam causam suscipienda censuit, vt cæteros in spem imitandæ virtutis suæ traheret, & alacriores vitæ ærumnas solarentur. Quis enim est tam parui, tamque angusti animi, qui si secû ipse meditetur quantis in miseriis à Messia Domini actus ille vitæ est confectus, quantaq; ab eo pro salute omnium dimicatio sit suscepta, non lubens in vitæ discrimina se conii-
ciat, neq; recusandû putet vt ea qua natus est cõditione viuat, nulli neque dolori, neq; perturbationi cedat? Quis eorum qui se Messie sacramento obstrinxerunt, cursu incitatore ad mortem non feratur, cum ab eo mortem oppetitâ putet, nulla certè alia de causa, quàm vt cumulatissimè de hominibus mereretur? Narrantur multæ Lacedæmoniorum & Romanorum legiones, ad eum locum vltro profectæ, vnde se nunquam redituras existimarent. Quo igitur nos erga eû animo esse oportebit, cui non modò vitam, sed vitæ pretium acceptum debemus? Itaque neque mors crudelitatis plena, neq; clarissima illa vulnera, ex quibus plus gloriæ quàm sanguinis manauit, Messiam potuerunt non decere: sed fateamur necesse est, nihil hoc factò se dignius, nihil magis simile sui ab illo vnquam susceptum esse: verèq; cum hac vna re omnes Messie & triumphos & titulos consecutum. Atque vt sermo nobis concludatur, quem initio instituimus, quis est tam omnino hebes, qui diuinitatem in Messia non possit non fateri, cum inciderit in eum Dauidis locum, vbi ait,

*Lacedæmonij
Romani.*

*Mors Messie
gloriosa.*

Psalm. 110.

*Falsa Iudeo-
rum interpre-
tatio.*

*Iudæi sibi cō-
trarij.*

אֵיכָיִךְ הָדָוָם לְרַגְלֶיךָ. Dixit (inquit) Dominus
Domino meo, Sede à dextris meis, donec statuam
inimicos tuos subsellium pedibus tuis. In cuius
Psalmi enarratione miror Caldæum paraphrastem,
& vniuersum Iudæorum gymnasium, tam pu-
dorem omnem cum sensu perdidisse, vt aut de
Abrahamo, aut de Dauide mētionem fieri, audeant
prædicare. Sic autem tota res illis statuitur, vt ve-
lint hunc Psalmum à quodam ex pueris sympho-
niacis qui modis Dauidis præerant, compositum
esse, & in eo Deum induci, qui Dauidem alloqua-
tur, hoc modo, Dixit Deus domino meo Dauidi,
Sede ad dexteram meam. Adeōne hominum im-
piorum euagatur audacia, vt locos qui in scriptura
sunt & illustriores, & ad claritatem Messia aptiores,
omnino commentis labefactent suis? Alij ad Abra-
hamum à Deo verba fieri ominantur, hoc solo ad-
ducti, quòd de Melchisedec in extremo Psalmo fiat
mentio. Iam verò de Abrahamo sermonem insti-
tui, aut de Dauide, neque scripturæ veritas, neque di-
gnitas orationis pati potest. Nam de Abrahamo,
vt antè dixi, omnium Talmudæorū traditione rece-
ptum est, eum ad portam Gehennę sedere, ibiq; ve-
lut in præsidio esse, vt Iudæorum animas quæ ma-
lefactorum suorum nomine infernas illas domos
contendebant, aditu prohibeat. Quæ si ita sint, vt
ipsi constanter asseuerant, quomodo à dextris Do-
mini sedere potest, & veluti cum eo in eodem di-
gnitatis versari gradu? Itaque homines à veritate,
quam fortasse norunt, cogitatione alienissimi, ma-
lunt dissimiles sui & contrarij deferri, quàm tot scri-
ptu

pturæ locos æquitati causæ nostræ concedere. Nisi forsân idem de Abrahamo audent cōminisci, quod de se apud Lucianum Hercules loquitur, partem quidem sui in cælo cum Diis immortalibus agere, reliquam autem apud inferos cum manibus defunctorum habitare. Sed tamen quænam potest esse tanta Abrahami, aut Davidis apud Deum auctoritas & gratia, vt pari cum illo dignitate, ad dexteram eius sessum vocentur? Adeone temere de summi Dei maiestate audent proloqui, vt ei velut ex plebe, collegam in honore & magistratu instituant? Itaque caueant ne dum à se ignorantia labem, quam fugere non possunt, nituntur depellere, incidant in omnium scelestissimum facinus impietatis: neq; tantum sibi existiment licere, vt aut Abrahamo, aut Davidi ius in orchestra sedendi possint concedere. Laudent verò eos, & si ita lubet, gymnicos præcones adhibeât. Quidni enim & à nobis iure laudentur, quorū laudis & gloriæ hereditas etiam ad Christianos spectat? Sed tamen is modus laudationis est adhibendus, vt nihil eorum quæ ad diuinam illam mentem pertinent, hominibus transcribatur. Quid enim à religione, non dicam Christianorum, sed Iudæorum tam alienum & nouum, quàm gloriam Dei, quam ipse alteri se non daturū clara voce prædicauit, hominibus concedere, eisque tanquā relicta plebe ad patritios transierint nomen dare illustrius? Cui rei etsi satis domestica scriptorum nostrorum exempla apud nos valere possunt, omnino tamen mihi Sybaritarum excidium in mentem venit, qui cum de stabilitate Reipublicæ oraculum

Hercules apud Lucianū.

*Deus alteri gloriam suam non communicans.
Gloria.*

Esaiæ 42.

Sybaritæ.

*Moses.
Deuter. 34.*

*Contrarij sibi
Iudei.*

*Caldæus pa-
raphrastes.*

consulerent, audierunt tunc euerfionem ciuitatis imminere, quum homines æquali cum Diis honore censerentur, & æquo ferrent animo se in falsam illam gloriæ possessionem induci. Quo in genere nō mediocriter ij mihi videntur offendere, qui Dauidi aut mortalium cuipiam à dextris Dei in hemicyclo sedendi locum præstituerunt. Cur enim non idem alicui ex Angelis potius? quos constat longè omnibus modis hominibus prælucere. Cur non fortasse Mosi: quo nemo meritis clarior, nemo rebus gestis præstantior, nemo familiaritate cum Deo coniunctior vixit vnquam. Sed tamen nihil ad hanc sedem: quæ certè aut nulli debetur, aut ei qui totius diuinitatis sit particeps. Quo magis miror eos, qui contempta rerum cæterarum scientia, diuinę sapientiæ præcepta sola sunt complexi, atque in ea quam velut hæreditariam à patribus acceperant, Theologia mirificè se exercuerunt, ita desipere, vt Deum & homines eadem gloria, & vno concludant loco. Qui cū sensissent nos ipsos illud Dauidis testimonium, tanquam proprium in fidem nostram deposcere, quasi in rem præsentem venissent, & cælum ipsum circuncirca essent scrutati, homines secundum Deum sedere voluerunt: quos in amœno quodam loco beatam vitam degere, non autem in cælis, omnium Rabinorum turba consentit. Melius igitur & ad veritatem accommodatius, Jonathan filius Vziel Caldæus paraphrastes de tota hac quæstione videtur iudicasse. Is enim in Caldæa sua translatione ita vertit, אמר יי לממריה שבע לימיני. hoc est, Dixit Dominus ad verbum suum.

suum, Sede à dextris meis. In quo videtur homo Iudæus Christianorum mentem scientissimè esse cōplexus. Quid enim aliud asserunt Christiani, quàm Messiam nostrū Verbum, vt ita dicam, incarnatū, *Christus Verbum.* testante accenso Dei, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο: Verbum. *Ioan. i.* (inquit) caro factum est. Iam verò R. Ioseph alterum Caldæum paraphrastem & cæteros id genus sine contumelia dimittamus: qui dum in palato suo excolendo impendio occupati sunt, minus forsan palatum ipsius cæli, vt dicebat Ennius, no- *Palatū cali.* uerunt: de cuius tamen exedris & selsionum ordinibus audent cumulatissimè disputare. Neque certè necessarium videtur esse, cū tot ex eorum scriptis nobis occurrant loci, domesticas rationes in lucem depromere. Meminerint igitur eorum quæ R. Isaac in enarrationibus Geneseos scripta reliquit, ante constitutionem mundi nomen Messiaë confirmatum & auditum fuisse, cūque à dextris vi- *Christus ante mundum conditum ex Indæorū placitis.* uētis Dei sedere. Quem enim alium sensum (inquit ille) ad Psalmum Davidis afferas, Dixit Dominus Domino meo, &c. Prætereà in libro קְבוּצִי hoc est, congregationum, memorię proditū est, euenturum aliquando, vt Deus benedictus ipse Regi Messiaë à dextris suis sedendi potestatem faciat, eamq; esse germanam Davidis mentem eo loco, quem suprà memorauimus. Quem si ad Messiam, qui inter eos sunt doctrina excellentes, referunt: quem nos Messiam futurum iudicare oportebit? Qui si nihil præter humanum quiddam est habiturus, qua tandem fronte David eum Dominum suū appellat, quem filium aliquando esset nactus? aut quī tam excel- *Marcia.*

so & sublimi sederet loco, qui Angelis inferior dignitate esset? Habeat igitur quiddam vberius necesse est, quem tanti fecit summus ille Rex David, vt eum Dominum appellaret: quique tam grauem amplitudinis suæ testem habuit Deum, à quo in partem dignitatis & ordinis vocaretur. Habeat aliquid illustrius, cuius exitus à diebus æternitatis & ab initio seculorum à Propheta memorantur. Sed hæc fortasse probabilia, illa certè necessitate consecutionis ad id quod volumus ducentia, quæ Ieremias ornatissimis verbis in eam rem scripsit, הנח ימים באים נאם יי' והקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ בימי תושע יהודה וישראל ישכון לבטח וזה שמו. hoc est, Ecce dies venient, dicit Dominus, & excitabo ipsi David germen iustum, & imperabit Rex & prudenter aget, & faciet iudicium & iustitiā in terra: in diebus eius saluabitur Iuda, & Israël habitabit tuto, & hoc est nomen eius quo vocabunt eum, Deus iustitiæ nostræ. Quæ si homines vel in Hebraicis leuiter docti expendere, non esset profectò illis integrum non se socios opinioni nostræ adiungere. Si enim excellens illud Dei nomē, quod nos *τησαραχμυαλλον* solemus appellare (illi vel se indignos qui illud efferant iudicātes, vel q̄ omnino qua ratione pronuntiari debeat sibi perspectum non esse inquirunt, sic literis describunt suis *יהוה יי' דא*, nos Ioua nuncupemus licet) ad Messiam grauiissimus Propheta referre non dubitauit, quid est quòd tandiu in synagogis & porticibus suis garriant, Messiam Domini totius diuinita

Ierem. 23.

*Nomen τεσσα
ραχμυαλον,
Iod, He,
Vau, He.*

Ioua.

nitatis expertem fore, aut illi tantam immortalitatis gloriam inuideant, æsque illud alienum scriptis detrectent suis? Potuit verò maiori verborum luce posteris Deus significari, quàm illa appellatione יהוה Ioua: quæ est, secundum Iudæos, *Exod. 15.* & propria & æterna Dei notatio, testante Mose, יהוה שמו, Ioua nomen eius, inquit. Et apertius apud Efsaiam, אני יהוה הוא שמי וכבודי לאחר *Efsaie 42.* Ego Ioua, hoc est nomen meum, & gloriam meam alteri nō dabo. Et apud Ieremiam, יהוה *Ierc. 31.* Dominus exercituum (inquit) nomen eius. Quo nomine sese nulli ante Moysen notum fecisse ipsemet testatur Deus, cum veteribus ipsis patribus generali appellatione אל שדי, hoc est, Dei Omnipotentis se tantum declarasset: quos æternam illam & plenam diuinitatis nuncupationem יהוה, Ioua, quam humanæ mentis coniectura non capit, tandiu celatos voluerat. Hoc nomen המפורש, hoc est, admirabile, Hebræi nominauerunt: cuius cognitionem (vt illi inquit) nemo attigit vnquam, ne Iesus quidem noster: quanuis eum omni sapientia & magia suprâ quàm cuiquam credibile sit, præstantem fuisse affirmarint. Atque ex eius ignoratione perfectum esse R. Iosue putat, vt in tanta calamitate, Iudæorum precibus à Domino nullus relinquatur locus. Quod si cui tota illa nominis vis & natura nota esset, eum de manibus Dei postulationes quascunque euicturum, & de omni re, quæ in quæstionem & sermonem cadere posset, scientissimè esse dicturum existimarent. Eius autem characteres in lapide quodam

Nomen admirabile.

*Lapis Sæ
t haur*

*Kimhi.
Pfal. 132.*

Ierc. 23.

*Locus Iere-
mia à Iudais
corruptus.*

Sathio , qui è regione arcæ fœderis iacebat fixus , expressos Rabini tradunt : ex quo etiam lapide totius vniuersitatis & mundi fundamenta iacta esse volunt : veruntamen inuentus est nullus qui rem tam immensam animo sit consecutus. Sed hæc credat Iudæus Apella (vt inquit Horatius) non ego. Iam igitur non sum nescius , ei interpretationi , quam Christiani ad illum Ieremiæ locum , qui à nobis superius memoratus est attulerunt , ab omnibus Iudæis reclamatum esse. Sic enim versum illum veterum accentuum lege deprauata legunt ,
 יהוא שמו אשר יקראו יי צדקנו Et hoc est nomen eius , quo vocabit eum Deus , Iustitia nostra. In quo vident omnes nihil intactum , nihil non expertum ab eis prætermisum esse , vt facilius suis causam illam in animum induceret , quam vixdum sibi probare possunt. Vertant igitur omnia licet , accentuum rationem non sequantur , & germanos Messia locos aliò traducant , qui quiduis agunt potius , quàm vt de vetere sententia depellantur , aut omnino probationum necessitati locum relinquant. Audent ergo accentuum rationem aspernari , sine qua Abraham Ben Ezra summus apud eos Philosophus nihil tutum , nihil non lubricum in Hebraicis literis prædicauit : quam certè qui non sequitur , perniciosissimum quiddam inducit in religionem , confusionem videlicet & varietatem. Quo in genere homines lyncei non aduertunt , quantis in periculis eorum versetur fides , in qua quæ sunt & potentiora & præstantiora , apicibus & punctis , minutissimisque literis continentur : dum eis abscondita quæd-

quædam & arcana Cabalæ myſteria ſignificari vo-
lunt. Quòd autem duo illa vocabula יהוה צדקנו
Dominus iuſtitiaæ noſtræ, ſibi inuicem ſint colliga-
ta, ſequæ mutuò complectantur, arguit accentus
qui ad præcedentem dictionem יקרֹאן aſcriptus
eſt, quem תיפחא Tifha vocant: qui accentus cum *Tifha.*
ſit diſtinguens, paulùm immorandum eſſe notat
poſt eam dictionem elatam cui ſubditus eſt, hoc
modo, וזה שמו אשר יקרֹאן יהוה צדקנו, Et illud
eſt nomen eius quo vocabunt eum, Deus iuſtitiaæ
noſtræ. Neque verò poſſum non cumulari maxi-
mo gaudio, quòd in re tanta ad momenta ratio-
num Septuaginta interpretum authoritas acceſſe-
rit. Licet enim in ea ſententia ex noſtris fuerint
nonnulli, vt ab illis Ptolemæus Rex hoc loco diui-
nitatem celatus eſſe videretur, eò tamen ſpectaſſe
facile crediderim. Sic enim locum transferunt, καὶ ἸϞϞ. inter-
ἸϞϞο ὃ ὄνομα αὐτοῦ ὃ καλεῖσθαι αὐτὸν κύριος ἰωσεδέκ. Et *pretes.*
hoc eſt (inquiunt) nomen eius quo vocabit eum
Dominus, Iosedec: quaſi Ioua ſedec: hoc eſt, Deus *ἰωσεδέκ.*
Iuſtitia. Si igitur ſibi tam impudenter literas illas
ſanctas in manus ſumunt, vt quando ita & rerum
ſuarum ſtatus, & cauſæ defendendæ ratio poſtula-
bit, in eis diſpungendum eſſe velint, non video quæ
illis iuſta indici poſſit certandi lex: quos quancun-
que in partem diſputando impuleris, nūquam ſine
perſugio verborum laqueis irretire queas. Sed ta-
men ne plus aliquantò afferre videar, quàm mihi
omnino impoſuerim, néue eā rem in qua Simonides *Simonides.*
apud ſummum principem tacere maluiſſet in-
doctis hominibus probare coner: ſatis erunt quæ

*Fides à Deo
postulanda.
Αποκ. 1.*

*Athenienses.
Protagoras.*

Phauorinus.

à nobis in eam partem sunt explicata. Quis enim nescit in toto hoc diuinitatis genere, non tam momenta rationis & probationum quarendam, quàm à Domino summum illud fidei munus postulandum esse? *ὅς ἐχρ' τὴν κλειῖδα διαβίδ, ὅς ἀνόγει καὶ ἑδελς κλειῖδ, καὶ κλειῖδ καὶ ἑδελς ἀνόγει :* qui nisi benignitatis suæ igniculos primum in nobis conceperit, frustra libros consiliarios adhibemus. Quis enim eorum, qui cùm aliquando incerta fide vagarētur, se in societatem Circumcisionis venire passi sunt, vel ad Christi religionem cōuolarunt, non potius Deo optimo maximo tantum beneficium acceptum tulisse, quàm aut Philosophiæ præceptis, aut proprio quodam animi motu ad hoc munus accessisse videatur? Bene igitur & sapienter Athenienses, apud quos cùm de Protagora quòd deos esse dubitasset, & de religione temere esset locutus, referretur, eius libros causa non cognita, & extra ordinē cremari voluerunt: nefas esse existimantes, rem ad quam natura duce veheremur, probationum necessitati & disputationum contentioni addicere. Si enim cùm alicui rei probandæ argumenta assumuntur, re ipsa & clariora & priora esse debēt, quidnam tandem antiquius & clarius in hac sententia diuinitatis citare queas, cùm rerum omnium Deus sit causa & principium? Itaque ea quibus cum dignitate celebrandis, pares esse non possumus, melius esse Phauorinus censet silentio præterire, quàm tantę rei magnitudinem non satis explicasse: ne non tam laudasse, quàm de gradu laudis & gloriæ deiecisse videamur. Dum ille eiusdem

ferme

ferme generis esse iudicat vituperare, atque non satis dignè extulisse.

Ne igitur æstus disputationis huius longius me à terra ferat, iam ex alto ad continentem reuocabor. Informemus verò eum quem primo sermone

*Cunabula
Christi filii.*

proposuimus Christum, & illum partibus iis & coloribus reddamus, qualem nobis veteres Prophetæ tradiderunt. Sit igitur Beth-lehem locus natiuitati eius dictus: sit conceptus ex Virgine, vt antea exposuimus. Quo ex loco maius opinione

Iudaorum præsidium fidei Christianorum accersitur. Cur enim eo Esaia loco, præter receptam scripturæ consuetudinem, ex materna linea tacito

patre origo pueri memoratur? Quis enim nescit non tantum in Hebraicis sed in omnibus ferme

literis in vsum abiisse, vt in cuiusque origine demonstranda, relicta matre tota series per patrum genus procedat? Ex quo propius esse con-

iicimus, illi in terris patrem defuisse, cuius origo tantum à matre deducitur. Addit prætereà Esaias,

ילד יולד לנו בן נתן לנו ותהי המשרדה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום.
Hoc est, Puer natus est nobis, filius datus est nobis,

& erit principatus in humero eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus, Magnanimus, Pater æternitatis, Princeps pacis. Quibus

*Pater æterni-
tatis Messias*

verbis quid ad diuinitatem in Messia explicandam accommodatius esse potest? Quem enim æternitatis Patrem, quem Deum appellare queas, præter eum, qui à seipso est, & de quo plurimæ consentiunt gentes primarium semper fuisse numen? Qui locus

etsi est simplex, facileque se animis hominum insinuat, tamen illius nomine nobiscum interdicendum esse Iudæi volunt, quod in eum non deducti, sed irruisse, non precario, sed vi venisse videamur. Quia enim de Messia dictum inficias ire non possunt, parte eius meliore nos excludunt, & ita legunt, Puer natus est nobis: item, Et vocabit nomen eius Admirandus, Consiliarius, Deus, Magnanimus, Pater æternitatis, Principem pacis. Quæ lectura quàm sit absurda vel ipsa verborum compositio declarat, in qua conuersionem ordinis, non nisi ægrè lingua Hebræa pati potest. Quo in genere si Septuaginta suos interpretes in consilium adhibuissent, illis forsitan æquioribus vteremur. Sic igitur Septuaginta verterunt, καὶ καλεῖται ὄνομα αὐτοῦ μεγάλῃς βουλῆς, ἀγγελος, θαυμαστὸς, σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἀρχὼν εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, &c. Et vocabitur (inquiunt) nomen eius magni consilij Angelus, Admirandus, Consiliarius, Deus fortis, Potens, Princeps pacis, Pater futuri seculi. Ex quibus efficitur Messiam non tantum pacis principem designari, sed Deum fortem & magnanimum, & Patrem venturi seculi. Quia enim hac vita minus suis est cognitus, videbitur certè illis futuro seculo, non tanquam vnus è multis, sed velut pater totius æternitatis.

Corrupta In-
decorum le-
ctio.

Septuaginta
interpretes.

Tempus ad-
uentus Mes-
sia ex Pro-
phetis.

Superest vt aliquando ad tempus quo Messia aduentus appropinquare ex sacris literis creditus est, nostra referatur oratio: qui locus etsi antea à nobis est pertactus, longiorem tamen tractatum videtur postulare. Habent ergo Iudæi, si non nihil op-

operæ & studij in antiquitatis & temporum ratione posuerunt, aduentum Messiaë ex vaticinio Iacob, in id tempus esse reiectum, quo Iudaici regni principatus à domo David ad externos transferretur. Hoc paulò ante natum Christum contigisse omnium gentium testantur monumenta. Quòd si probè reputationem facimus eorum temporum, sub quorum finem subobscurè satis aduentus Messiaë per Danielem designatur, dubitabit nemo quantus splendor ex ea calculi ratione fidei Christianorum accersatur: facileque erit accuratius intuentibus iudicare, de illis hebdomadis vsque ad natiuitatem Domini ne momentum quidem aut desyderari, aut superesse. Audiant ergo Gabrielis ad Danielem

שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר, קדשך לכלי הפשע ולחתום חטאות ולכפר עון ולהביא צדק עלמים ולחתום חזון ונביא ולמשוח קדש קדשים ותדע ותשכל מן מוצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבועים שבעה ושבועים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים ואחרי השבועים ששים יכרת משיח

hoc est, Septuaginta hebdomades decifæ sunt populo tuo, & vrbi sanctæ tuæ, ad conficiendum scelus & obfignandum peccata, & expiandum iniquitatem, proferendamque iustitiam seculorum, & ad consummandum visionem & vatem, vngendumque Sanctum sanctorum. Sic inquam, habeto & intelligas, ab egressu verbi, vt iterum ædificetur Ierusalem ad Messiam principem: & post septē hebdomades & sexaginta duas iterum instaurabitur platea & fossa, idque in angustia temporum. Post

Daniel. 9.

*Moses Tyro-
nensis. Bioces.
Ratio hebdo-
madum Da-
nielis.*

*Tempora ad-
uentus Mes-
sia iā elapsa.*

*Suetonius in
Vaspassia.*

*Causa defe-
ctionis Iudeo-
rum à Ro-
manis.*

verò hebdomades sexaginta excindetur Messias, & nihil ei. Hec ille. Quo in loco inter Iudæos pluri-
mi & veteris historiæ, atque adeò totius humanita-
tis imperiti omnino caligarunt. Alij autem vt Mo-
ses Tyronensis & Bioces doctrinæ præsidis opinor
instructiores, ita harum hebdomadum rationem
ineunt, vt à deletò primo templo ad secundi euer-
sionem annos quadringentos & nonaginta efflu-
xisse affirmarent: post cuius temporis cōuersionem,
Messias ex decretis Prophetarum omnino esset
uenturus. Quem terminum cum iam tot annorum
secula superauerint, mirandum est quænam tan-
dem causa eos tandiu à legis nostræ clientela prohi-
buerit, quæue eos ratio tantopere Rabinorum cō-
mentis & somniis retinuerit: cum diem Messia di-
ctum iam cessasse, comparatione scripturarum ne-
gari non possit. Quem cum quidam illis temporibus
laxiorem opinione sua diem trahere grauatè
ferret, nihil minus quàm aduentu Christi, veteribus
monumentis satis esse factum suspicans, malè Mes-
sia ominatus est, inquiens, Væ animabus Messia.
Iam verò Suetonius author non vulgaris imperio
Neronis (quo tempore ex Prophetarum authori-
tate Messia aduentus apud omnes Iudæos in pro-
ximam spem venerat) rumores toto Oriente per-
crebuisse ait, ex Iudæa egressum facturas copias,
quæ magno sui terrore vniuersum orbem infesta-
rent, & victoriis suis partum in amicitia & fide re-
tinerent. Qua re effectum est, vt spretis quæ maio-
ribus suis cum populo Romano fuerant fœderibus,
violato etiam iure belli, à Romanis facillè defece-
rint

runt, & dispositos in præfidiis stationarios milites
 fustulerint, amplissimumque illud Neronis munus,
 ad templum Ierosolymitanum per legatos dono
 missum, repudiarint: quòd à Pontificibus & docto-
 ribus legis populus Iudaicus in certissimam spem
 vocaretur Messiam prope esse, qui non tantum eos
 à turpissima seruitute liberaret, sed nationes omnes
 patriis armis subigeret, & solus rerum potiretur. Hos
 etiam rumores scribit Eusebius ad Vaspasianum &
 Domitianum Imperatores peruenisse, quibus addu-
 citi eos qui ex genere Davidis erant interfici iusse-
 runt, vt nullus ex ea stirpe esset, qui iustam illam
 vniuersi orbis successionem sibi vendicaret. Cùmq;
 circa superiorum Cæsarum tempus Messiam insta-
 re in ore esset omni populo, inuentus est Ventoza-
 ras quidam, qui collectis ab excidio Ierosolymitano
 Iudæorum reliquiis, facillè persuasit se Messiam esse,
 eosque occupata Biterra vrbe ad defectionem à Ro-
 manis sollicitauit, quem Adrianus Imperator mis-
 so exercitu fudit & confecit. His cumulatissimis
 gentis suæ testimoniis homines ignari non com-
 mouentur, quibus non est satis fidem nostram non
 complecti, nisi etiam eam grauissimo odio prose-
 querentur: apud quos ex Talmudæorum discipli-
 na receptum est, vt ter in die Christo nostro malè
 euenire à Deo deprecentur. Qui si in hebdomadi-
 bus Danielis reputandis operæ & laboris nonnihil
 collocassent, eis omnino perspectum esset aut ve-
 nisse Messiam Dei, quem vatum omnium præfagi-
 tiones tot ante seculis venturum præmonstrarunt:
 aut eò probationibus compingi, vt Prophetas ab

*Vaspasia.
 Domitianus.*

*Reliquia stir-
 pis Davidis
 deleta.*

*Ventozaras
 Pseudomes-
 sias.*

Adrianus.

*In fame Tal-
 mudæorum
 scium.*

Seder olam.

*Initium p-
tandæ ratio-
nis in hebdo-
madibus Da-
nielis.*

omni veritate & fide remotissimos fuisse audeant
asserere. Quò si eos non adducimus, vt nec volu-
mus sanè, dispiciatur quæso ratio temporis, num ad
momentum passionis Domini constituisse videatur.
Iam enim apud eos in libro qui סדר עולם, hoc
est, ordo mundi, appellatur, pro confesso est, eo lo-
co de hebdomadibus annorum Daniele loqui:
eámque opinionem R. Moses & Salomon in com-
mentariis ad Daniele confirmant. Quod si reci-
pimus, vt certè cum veritate coniunctum est, ab eo
anno quo de reditu Iudæorum, & templi instaura-
tione cœpit Ieremias publicè prædicare, qui fuit
duodecimus Nabuchodonosoris Caldæorum Re-
gis, & quartus Sedechiæ, initium nobis incundæ ra-
tionis in hebdomadibus fiet. Itaque si ad reliquos
quatuor & triginta annos, quibus postea ab egressu
verbi, Nabuchodonosor regnum Babylonis tenuit,
accedant tres & viginti Euilmerodac filij, & tres
Balsasar nepotis, & sex Darij & Cyri, qui Babyloni-
cum regnum euerterunt, & Iudæos in patrias sedes
ad instaurandum templum liberos, & summis exce-
ptos præmiis dimiserunt: efficiuntur sexaginta anni:
quibus si adiicimus quadringētos sexaginta sex, qui
ab eo die quo ex edicto Cyri templum ædificari
cœptum est, ad euersionem à Tito Vaspasiano fa-
ctam intercefferunt: nascetur summa ab egressu ver-
bi Ieremiæ ad extremum excidium, quingentorum
duorum & triginta annorum. De qua vniuersa ra-
tione si subducimus duos & quadraginta annos, qui
à morte Melsiæ nostri ad deletum Iudæorum re-
gnum fluxerūt, supersunt quadringenti nonaginta

an

anni: quæ summa cum calculo septuaginta hebdomadum annorum conuenit, sub quarum exitum Messias à Daniele occidendus, longè ante prædicitur. Quam rem, non ita tamen explicatè, Septuaginta demonstrarunt, dum ita vertunt, καὶ ἐξολοθρευθήσεται χρίσμα, καὶ κρίμα ἃ κ' ἔστιν ἐν αὐτῷ. Et destruetur (inquiunt) vnctio, & iudicium non erit in ipsa. Neque enim sibi quiescendum esse Iudæi putauerunt, donec vnctum & vnctionem tollerent, & contra iudiciorum omnium ordinem, innocentem condemnarent. Qua in re vident eorum posterius, frustra in illo opprimendo laborem à maioribus insumptum esse, cui à Deo optimo maximo tantæ partes erant attributæ, vt solus iusta renuntiatione, in propinquo orbis discrimine Dictatorem ageret, eosque fortissimè liberaret, qui velut magna iactati tempestate, vnicam in illo conseruandæ salutis suæ spem collocauerant. Quid est igitur quòd homines futiles eum expectent, quem annorum series repetita & subducta longè ante venisse declarat? Bene igitur ij, si tamen ad cætera animum adiecissent, qui existimarunt omnia tempora aduentui Messiae ex Prophetarum prædictionibus posita, iam à multis seculis effluxisse: neque tamen omnino religione adducuntur, vt concepta in animis illorum bene sentiendi ratio mirificos in eis pietatis fructus pariat. Iam verò apud eos in Caballa (ad quam quoties de absconditis legis quaeritur, tanquam ad aram confugiunt) pro re iudicata est, mundum sex annorum millia duraturum: ex quibus duo prima millia vacuo & inanitati ascri-

Septuaginta interpretes.

Talmudicæ.

Authoritas Cabalæ.

Mundus 6: millia annorum durabit.

*Elias.**Anni mundi
secundum Iu-
daeos.**Publica &
solennis Iu-
daeorum pœ-
nitentia.*

bantur : quod tempus à creatione Adami ad Mo-
sem vsque pertinet: altero autem duorum millium
annorum spatio, lex Mosi in monte Sinai data pro-
feretur: duobus verò extremis millibus ad Messiam
& legem eius summa rerū reditura est. Quæ opinio
apud eos vel hoc ipso plus momenti habet, quòd à
discipulo quodam Eliæ filio Saraptæ (quem & Elias
à mortuis suscitauit) tradita, ad posteros dimanasse
credita est. Quam si tantopere complectuntur,
quid afferunt quo ipsis Messias in spe collocetur?
Iam enim ex illa temporis ratione, quo Messias cum
imperio prouinciam sortiturus erat, ad calculum
eorum mille & quadringenti fermè anni elapsi sunt.
Cum à creatione mundi ad hæc vsq; tempora quin-
quies mille trecenti & tredecim anni illis numeren-
tur, & apud nos tota illa temporum summa longè
sit superior. Itaque si Messiam iam venisse tam ægrè
in animum inducunt, verendum illis est, quod ma-
ximè omnium fugiunt, ne & mendaces & indoctos
Talmudæos suos non possint non fateri, à quibus
ista sunt profecta. Quòd si tandiu Messiam æs illud
alienum reliquari putant, q̃ nondum tot Iudaici po-
puli scelera per pœnitentiam expiata sint, memine-
rint annuæ illius pœnitentiæ, quam eorum patres
non ita pridem toto orbe Iudæis omnibus indixe-
runt, vt Deus rebus eorum planè exulceratis suc-
curreret, & Messiam illis velut diuturna obsidione
pressis subsidio mitteret. Hanc post homines natos
longè maximam fuisse accepimus, quæ tamen Mes-
siam impetrare non potuit. Quid ergo eos tam
diuturnæ expectationis desyderium tenet? Nam &
sum

summus apud eos R. Eleazar scriptum reliquit, *R. Eleazar.*
 quòd si Iudæi ex tota illa peccatorum colluue ad
 se redierint, & pœnitentiam egerint, fore vt sum-
 mum illud pœnitendi bonum, publica Iudæorum
 omnium liberatio consequatur. Cùm igitur neque
 temporis longinquitas, neque imperata toto orbe,
 & perfecta ab omnibus æquabiliter Iudæis pœni-
 tentia, eorum causæ compendij quicquam attule-
 rit, reliquum est vt Messiam ex fide nostra mutuen-
 tur. Si enim Deus, vt ille idem in Sinai frequentibus
 Iudæorum comitiis de se prædicauit, pœnas eo-
 rum scelerum quæ patres admiserint, in tertiam &
 quartam generationem proferre solet, forsitan con-
 tra incredibilem illam & tot monumentis testatam
 misericordiam videatur esse, si auorum supplicia
 à millesima stirpe dicatur repetere. Quòd si illis
 est antiquius in Messiam venturum studia & ex-
 pectationes omnes reiicere, quàm ad eius fidem se
 conferre quem & vetera monumenta, & tot gen-
 tium consensus venisse declarant: quo tandem ge-
 nere interpretationis, loco illi satis sunt facturi, in
 quo Moses magnificentissimè & ornatissimè de
 misericordia Dei, erga eos qui aliquando in ea-
 dem nauì versarentur, qua illi se hodie apud nos
 esse prædicant, sic loquitur, *וּבְקִשְׁתֶּם מֵשֶׁם אֵל* *Deuter. 4.*
יְיָ אֱלֹהֵיךָ וּמִצֵּאתָ כִּי תִדְרֹשׁנוּ בְּכֹל לִבְכָּךְ וּבְכֹל *Ierem. 29.*
נַפְשְׁךָ Cùm (inquit ille) ex captiuitatis ærumnis
 petieritis Dominum vestrum, inuenietis, si quæ-
 sieritis toto corde & animo: & rursus, *וְשָׁב יְיָ אֵת,* *Deuter. 30.*
שְׁבוּתְךָ וְקִבְּצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצְךָ אֱלֹהֵיךָ
שְׁבוּתָהּ Et conuertet captiuitatem tuam, & con-

gregabit te ex omnibus populis, in quos te dis-
 perferit, Quæ si vera sunt, quid est quòd cala-
 mitosissimis istis temporibus, Messiam velut asser-
 torem libertatis publicæ à Domino non impetrant:
 cum à tot sæculis inter eos Idolorum cultus conti-
 cuerit, neque apud illos aliquis fiat pœnitendi fi-
 nis? Sed quemadmodum Tyrannus ille Syracu-
 fanus Dionysius, cum victoriolas aureas & pateras,
 coronasque, quæ simulachrorum porrectis mani-
 bus sustinebantur, sine dubitatione sustulisset, di-
 cere solebat, Stultitiam esse à quibus bona preca-
 remur, ab iis porrigentibus & dantibus nolle su-
 mere. Sic idem quoque hoc in sermone dici potest.
 Quid enim proprius ad insaniam accedit, quàm
 tot precibus, adhibita etiam orationis contentione
 à Deo optimo maximo petere, vltro autem & op-
 portune oblatum nolle accipere. Queruntur apud
 nos, se captiuos malis haberi modis, patrimonia
 exhauriri sua, & in omni genere tributorum se onus
 Aetna grauius sustinere. Deplorent verò perfidiam
 suam, nullumque impietatis & crudelitatis exem-
 plum à maioribus suis prætermisum esse, in eos
 qui Iesum Messiam Dei inter hostium tela deferre
 primi sunt conati. Quid verò agebant populares
 tumultus? quid planè tribunitij illi furores? quid ac-
 tiones illæ factiosæ, statim sub nascentis Ecclesiæ
 nostræ initia, totis Asiæ & Graciæ ciuitatibus exci-
 tata? An vt Christianos captis pignoribus, aut mul-
 ta indicta coërcerent, aut tantam illam animi
 magnitudinē imperatis vectigalibus debilitarent?
 Alio certè eorum audacia tendebat, vt Christianos
 omni-

Dionysius.

*Veteris Syn-
 agogæ crude-
 litas in Chri-
 stianos.*

*Vide acta
 apostolorum.*

omnes, in quorum hodie fidem sunt recepti, cruciatibus opprimerent, & iis quos comprehendere non poterant aqua & igni interdicerent. Itaque iam mirari desino, quòd Romani contra veterem illum mansuetudinis morem, dignitatẽque ciuitatis & togæ, seuerius aliquando in Christianos constituerint: nempe à Iudæis impulsì, qui seminarium præstantissimæ fidei diuinitus datũ, concursationibus hominum & suppliciorum seueritate obrui posse existimauerunt. Quòd si memores veterum iniuriarum Christiani, parem illis gratiam referre voluissent, dudum ex vniuersa Europa illa hominum pestis euolasset. Sed tamẽ quiddam humanius fides nostra postulat, quæ non ad referendum beneficium solũ, si quod acceperis, animos suorum exuscitat, sed incitatores aliquantò ad benemerendũ de inimicis facit: vt Deo, quem clementissimum scriptura testatur, benignitate & gratia propiores simus. Vt igitur ad rem redeam, etsi difficiles explicatus plerunque reputatio temporum habere solet, vel maximè apud eos, à quibus magistra illa vitæ & testis seculorum historia contemnitur: si qui tamen sunt inter eos, quos grauitas rei ad veri peruestigationem impellit, videbunt sanè natiuitatem Domini adhibita scrupulosa calculi ratione, ad eum diem pertinere, qui Messie quondam ab omnibus Prophetis est ascriptus.

Iam verò & locum & tempus natiuitatis Messie præteruecti, attingamus eam partem, quæ vniuersa in eius actionibus, morte, vita denique tota posita est. In quo longum fortasse fuerit, nihil

*Vindicta à
Christianis
aliena.*

Historia..

*Pfal. 22.**Cunabula**Christi.**Magi ad
Christum.*

eorum omittere, quæ de eo à Prophetis sunt prædī-
ctæ: sed quia vereor ne cui magis ex Theologorum
hominum disputationibus, quàm ex nostro sensu
deprompta esse videatur oratio, paucis totam hæc
quæstionem perorabo. Quòd ergo veteres eorum
Rabini ex Psalmo Davidis ad Messiam conferunt,
idem profectò in Christo nostro possumus gloriari,
ad quem nuper natum sapientes illi, quos Magos
Caldæi vocant, cum amplissimis muneribus vene-
runt, vt illi auspicatum, & tot vatum diuinationi-
bus desyderatum aduentum non vulgari liberali-
tatis & lætitiæ testificatione gratularentur. De qui-
bus tot antè seculorum conuersionibus, ita dixe-
rat Psalmistes David,

Pfal. 72.

מְלִכֵי תַרְשִׁישׁ וְאַיִים מִנְחָה
יָשִׁיבוּ מֶלֶךְ שָׁבָא וְסָבָא אֶשְׁכֵּר יִקְרִיבוּ וְיִשְׁתַּחֲוּוּ
כָּל מְלָכִים כָּל גִּוִּים יַעֲבֹדוּהוּ
hoc est, Reges Thar-
sis & insulæ dona afferēt, Reges Saba munus offe-
rent, & procident omnes Reges, omnes gentes ser-
uiant ei. Quid? quod legimus in annalibus, hoc
est, Euangelis Messie nostri, Iesum Christū mox in
lucem editum, ex præscripto Angeli à parentibus
in Ægyptum esse perductum, vt tyrannidem & cru-
delitatem Herodis Regis, qui in eius perniciem con-
iurarat, fugeret: quo extincto, mox & ab eodem
Angelo in patriam reuocatum esse, nōne hoc
præstantissimus vates Hoseas longè antè præuidit?
inquiens, וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לִבְנִי, hoc est, Ex Ægy-
pto vocaui filium meum. Quia verò & alterum
velut Eliam, qui aduentum Messie paululū tem-
pore antecederet, aliquot Prophetarum responsa
venturum præsagierunt: hoc ne fidei quidem no-
stra

*Christus in
Ægypto.**Hoseas. 11.**Elias Christi
ante-gressor.*

nostræ defuisse videatur. Quis enim Ioanne Baptista & religiosius & sanctius ad prædictionem illam.

Malachiæ pertinere possit? dum ait, הנבי שולח, *Malach. 3.*

מלאכי ופנה דרך לפני ופתחם יבא אל היכלו *Ioannes Bap*

Ecce (inquit) mitto Angelum meum, qui verret viam ante me, & subito veniet Dominus ad templum suum.

Quis accommodatius & verius homine illo ea Esaïæ Prophetæ appellatione dignetur? קול קורא במדבר פנו דרך ישרו *Esaï. 40.*

Vox (inquit) clamantis in deserto, Præparate viam Domini, & dirigite in solitudine vias Deo nostro.

Hic est certè Angelus ille, qui quiddam præstantius & Iudæorum opinione maius, sibi in vita suscipiendum esse existimavit.

Neque enim venit, vt editiora montium iuga complanaret, & reliquo æquaret solo: neque

huc ad nos est profectus, vt Iudæis omnibus ex ultimis terris ad Messiam contendentibus, viarum

difficultates tolleret, & illis fastidium itineris leniret: sed vt eas animas, quæ tantum Messia lumen

illico erant contuituræ, ad pœnitentiam adduceret, & concionibus Deo adiungeret.

Hunc Iosephus *Iosephus* author apud eos valde bonus, in libro quem

& Gracè, & alio etiam quem paulò compendiosius de rebus eorum Hebraicè conscripsit, tantum

commendat, vt eum ausus fuerit prædicare, oraculum fuisse totius ciuitatis: qui meo quidem iudicio

& idem sibi sumere suo iure possit, quod Pythius *Pythius vates*

ille vates apud Enniū, se esse eum, vnde sibi omnes sui ciues consilium expetant.

Suarum (inquit) *rerum incerti, quos ego mea ope ex*

*Incertis, certos compotésque consilij
Dimitto, ut ne res temere tractent turbidas.*

Hic enim Iudæos pontificiis decretis occupatos ad verum legis lumen adduxit: hic errantes, & sceleribus implicatos ad pœnitentiam reuocauit: hic animi pendentes & dubios, de Messia aduentu certiores fecit: ut verè ante faciem Domini iter præparasse, & multorum scelerum maculam absterfisse prædicetur. Cuius tam vniuerso populo testata virtus fuit, ut eos à quibus per inuidiam ad mortem expetitus erat, testes sempiternos reliquerit & nominis & innocentia suæ: mortuûsque est amplissimis iam prædicandi muneribus perfunctus vates, cum tanto probitatis testimonio, ut nemo eum vir- tute & rectefactis Elia inferiorem fuisse iudicaue- rit.

*Mahumetes
in Alchor.
Azor. 4. 9.*

A cuius encomio ne sceleratus quidem Ma- humetes temperauit, qui in Alchorano suo, Iesum Spiritum Dei, Ioannem autem, Verbum diuinum appellauit: cuius natiuitatem multis & magnificen- tissimis verbis eodem libro est persecutus. Iam igitur scriptum reliquit Daniel, Messiam quum ex ephebis excessisset, extrema annorum hebdoma- da id fœdus quod cum suis inierat confirmaturum, & per dimidium hebdomadæ abrogaturum victi-

*Tempus præ-
dicationis
Christi ex
Daniele.*

Dan 9.

mam & oblationem, nundinâsque illas abomina- tionum, & constuprata Iudaici populi iudicia con- stanter deleturum, his verbis, והגביר ברית לרבים, שבוע אחד וחצי השבוע ישבית ובח ומנחה ועל כנף שקצים משומם. Confirmabit (de Messia loquens) fœdus cum multis hebdomada vna, & per dimidium hebdomadæ antiquabit victimam

&

& oblationem, & erit depopulator super ala & magnitudine abominationum. Quæ omnia videant quanto cum studio, qua denique vigilātia & fortitudine Messias noster præstiterit. Idenim fœdus quod ex prædictis Ieremiæ nouum, & ab antiquo paulò diuersius, suis erat descripturus, vltima annorum hebdomada cœpit promulgare, & de eo constantissimè apud omnes Iudæorum ordines referre. Per dimidium autem vltimæ illius hebdomadæ, hoc est per tres annos & dimidium anni, Iudæos accusare, liberius singulorum flagitia coërce-
re, religionem sacerdotum auaritia deformatam ad pristinum decorem reuocare non desistebat: atque ita cum populo agebat, vt non hortator & suator legis, sed magister & dominus consilij videretur. Præterea (quod isti homines grauiter molestèque ferunt) sacrificium illud iuge, & antiquæ legis victimas & oblationes ita abrogauit, vt ea quorum vsus & authoritas etiam apud immanissimas quasque nationes valuerat, cum animi suo se peccato conficientis oblatione commutaret, & Dei viui placationem non donis aut Hecatombis, sed pietate, recte factis, & bene actæ vitæ conscientia metiretur. Consentaneum verò fuit, vt quem Ieremias שר שלום, hoc est, Principem pacis appellauit, non tantum Iudæis sed & cæteris gentibus verba pacis loqueretur, testante Propheta, ודבר שלום לגוים, hoc est, Loquetur pacem gentibus. Quid enim aliud egit Seruator noster, quàm vt homines amicitia inter se sociaret, simultates è mentibus euelleret, & animos hominum mutuis odijs flagrantibus, de

Iere. 31.

Communitio
sacrificij à
Christo.

Messias Prin-
ceps pacis.
Iere. 23.
Matth. 10.
Zach. 9.

*Tabule de
dolo malo.*

maleuolentia ad societatem illam & naturæ com-
munitatem deduceret? Verèque ille tabulas de do-
lo malo, quas nonnulli euerriculum malorum ap-
pellauerunt, solus rogauit, vt præstantissimis pieta-
tis & benignitatis cautionibus, omnes in officio er-
ga proximum retineret, eosque qui aut natura, aut
temporum vitio & opinionibus deprauatis, ad ob-
sequendum amicis erant tardiores, aculeis quibus-
dam incitaret. Itaque Antoninus Pius Imperator
cùm audiret hoc sententiæ genus in ore omni
Christiano esse,

*Antoninus
Pius Impe.*

*Hoc tibi sit argumentum in promptu situm,
Alteri ne feceris quod tute tibi fieri non vis:*

Christi gesta & historiam totam accuratius legit
& didicit, eiq; in foro statuâ consecrauit. Qua enim
re propius ad Deum accedas quàm benignitate &
officiis pietatis? Ad quam licet satis à natura instru-
cti simus, si quis tamen antiquitus ad eam aliquid
opis & adiumenti attulisset, in numerum Deorum
post mortem referebatur. Vt de Hercule quem
ἀλκίβοτοκον & malorum depulsores accepimus, &
Cerere quæ Barbaros glandibus vefcentes panifi-
cium docuit. Nam (vt inquit Plinius) Deus est mor-
tali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam
via. Hanc igitur beneficentiam tam sanctè pi-
que in vita Seruator noster coluit, vt pro nobis
non dubitanter occiderit. Quòd si forsitan ex
Iudæis sunt nonnulli, quorum animus vel ex
eo offensione ducitur, quòd apud Matthæum Ie-
sum nostrum sic loquentem audiant, Μὴ νομί-
ζετέ οτι ἡλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν. Ἐκ ἡλθον

*Hercules
ἀλκίβοτοκος.
Ceres.*

Matth. x.

βαλε-

Εαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄν-
 θρωπον καὶ τὸ παῖδος αὐτοῦ, & quæ sequuntur: id est,
 Nolite existimare (inquit Dominus) venisse me
 ut mitterem pacem in terram. Non veni ut iniice-
 rem pacem, sed gladium: veni enim separaturus ho-
 minem à patre suo, & filiam à matre sua, &c. Ad
 quæ verba si quis mentem penitus defigat, videbit
 certè id bellum, quod optimus maximusque Deus
 per Iesum Messiam & Patrempatratum suum homi-
 nibus indixit, pacis & concordiae ne expers quidem
 fuisse. Quod enim ab omnibus penè Prophetis
 Messias Dei, Princeps pacis designatur, eam certè
 concordiam & pacem intelligimus, quæ cum diui-
 no illo cultu & veritate coniunctissima est, & vi-
 tia omnia odio infectatur. Quis enim tantus &
 tam dulcis modorum sonus, quæ vocum & neruo-
 rum flexiones tantos æquabiliter concentus pos-
 sunt efficere, quàm hominis egregiè cordati ani-
 mus, mirabiles cum religione, cultu & præceptis
 Dei consensus habet? Quid porrò est tam sibi dis-
 crepans, tamque parum sui simile, quàm scelerato-
 rum mentes motibus circūcirca perturbatæ, qui-
 bus cum lege & Messia authore legis æterna est &
 perpetua dissensio? Qui autem ita se habent, ut ni-
 hil sit quod malint quàm se defensores legis acer-
 rimos esse, iis cum Messia mitifica quædam est so-
 cietas. Quòd si in musicorum cantu & fidibus
 quod ex arte fit, imperitis hominibus & ἀμύσοις non
 probatur, non ideo cantus ipse sibi minus videtur
 consentire: sic in vita hominis magni & sapientis, si
 eius actiones sceleratis non probentur, non ideo

*Bellū à Mef-
 sa indictum.*

*Veritas.**Terentius.*

magis ipse sibi aut discrepasse, aut pietatem inter homines violasse iudicetur. Iam igitur veritas, teste Comico, odia & similtates parit: quam tamen nemo bene sanus ab amicitia & coniunctione hominum alienam dixerit, nemo tanquam bellorum & seditionum nutricem condemnarit. Qui enim minus ipsi sibi noti sunt, quique assentatoribus aures patefaciunt, & magnitudine commodorum suorum virtutem metiuntur, iis certe grauis omnis est veritas, hōsque offensores & minus pacatos reddit. Qui autem ex se ipsis satis sunt apti, & dignitati omnia magna tribuunt, hi in veritatem decubunt impensius, hanc complectuntur & fouent. Ex quo fit, ut qui Dei & veritatis viam liberius docuerit, bellum quidem orbi indixisse videatur: sed tamen pacis & beneuolentiæ plenissimum, ut quauis cum sceleratis & sceleribus æterno prælio decertet, Princeps tamē pacis suo iure appellari queat. Quid igitur homines isti tā opere mirantur Iesum Christū (quem pacis Ducem & fœderis sempiterni Authorem nominamus) gladium in homines immisisse? Sicut enim in agricultura scitè & cum ratione consitiones, repastinationes & propagationes fieri, vineæque institui non possunt, nisi aut brāsica, quam naturalem cum vite similitatem exercere dicunt, euellatur, aut omnino nocentes herbe extirpentur: neque arborum ordines describi, nisi ager exossetur. Sic summus ille Messias noster & muneri & dignitati suæ conueniens esse iudicauit, non tantum virtutem prædicare & quadam velut honesti specie homines retinere, sed vitia omnia penitus summoue-

re, & cum impiis ad deditionem vsque dimicare. Vnde fit vt probatos homines nouo illo legis nuntio voluptate impulerit, flagitiosis autem stomachum fecerit, & causam offensionis attulerit, sicque iisdem concionibus & de pace & de bello retulisse videatur. Hoc igitur Christianis hominibus in vita propositū esse debet, vt se legi Euangelicæ pares esse velint, quæ in statuendis piissimis decretis suis non sanguine & affinitate, sed iustitia & perpetua quadam æquitate ducitur. Iubet ergo lex tam fortiter pro fide & virtute decertandum esse, vt si quando casus incidat, vt aut à lege, aut à beneuolentia consanguineorum facienda sit discessio, omnino naturæ vincula deferantur, vt legi satisfiat, neque plurimorum inimicitias & offensiones metuendas esse, vt Deum vnicè colas & complectaris. Quòd si quis tam parum syncerè de rebus iudicat, vt illi prius sit & potius de patre & matre, amico denique & cognato bene mereri, quàm in legem non committere: non video quæ illi cum Christiana religione possit esse societas. In quo parum Christianos nostrorum animos notare licet, apud quos admiratione diuitiarum Euangelicæ veritatis seminarium obruitur. Quid enim aliud agunt patres & matres, & qui sunt inter agnatos propinqui aut spectati magis, quàm pueros ambitionis & opum cupiditate à natura satis incensos, à despicientia rerum externarum, ad spem amplioris patrimonij & omnis auaritiæ labem attollere? Quibus non est satis iuuenes laudare, & illis velut testimoniū virtutis reddere, qui neglecta penè Euangelica luce, totos se ad

*Munus Christi
Christiani.*

Mos deprauatus.

Orum literarum, studio pecuniarum an, eponendum.

quæstum lucrûmque contulerunt : nisi etiam eos vituperarent qui rationibus huius seculi longè à se positis, contenti & suo & paruo, otio doctrinæque se dediderunt, eaque excellēti quadam natura, sola sunt sectati, in quibus virtutis splendor inest maximus. Quos si in rebus minimè diuersis, parum sibi constare quispiam existimauerit, quòd gloriam & opes, & quæ nonnulli admirantur imperia sese dicant contemnere, ea autem literarum studia sectentur impensius, quibus forsàn apud Deum nihilo sint meliores : difficile tamen factu sit in eo hominum genere tantam naturæ vim non probare, quæ sine aliqua principatus appetitione, quasi impetu ad discendum & intelligendum fertur: qua re vt nihil est naturæ hominis accommodatius, ita fortis & magnus animus potissimùm cerni solet. In his nobilissimos Philosophos longèque principes fuisse accepimus, qui quandiu animum ab omni contentione & strepitu reuocare potuerunt, iis Regibus esse licuit. Quibus etsi fortasse multi eò minus ignoscendum esse iudicabunt, quòd aut ciuitatibus suis defuisse, aut eam charitatem & coniunctionem, quæ vnicuique nostrûm cum Republica esse debet, nõ admodû officiosè videantur coluisse, neque res eas gesserint, quæ cum salute & commodis patriæ magnopere coniunctæ sunt: mihi tamen non procul ab ea laude abfuerint. Ac ne plura confectet, quis non existimat eos Imperatores, qui triûphis suis æternam patriæ laudem pepererunt, instructiores multò è Philosophorum ludo ad Rempublicam accessisse? quorum nonnullos tanta cum

lau

laude gubernacula rerum suscepisse legimus, vt potius Philosophos imperasse, quàm Imperatores philosophatos esse adduci queas. Quis verò non videt Alexandro Magno, qui omnibus Imperatoribus mea quidem sententia facilè præluxit, Aristotelis disciplinam summum ad res gerendas adiuumentum attulisse? Quis Dionem ex gymnasio Platonis ad administrationem Regni aptiorem produisse non iudicet? Et Demetrius quidem Phalereus à Theophrasto edoctus, mirabiliter doctrinam ex vmbra- culis eruditorum non modò in solem atque puluerem, sed in aciem discriminèque perduxit, cui tantum ob egregia illa literarum ornamenta tribuerunt omnes, vt ferme vnus & doctrinæ studiis & regèda ciuitate princeps nominaretur. An verò quum in Augusto Cæsare, qui rerum magnarum gloria cumulatus perhibetur, facilitatem & animi moderationem cernimus, non ad eam vim virtutemque naturæ, ex Apolloniæ officina accessione factâ esse arbitramur? Nam imperito homine nihil quicquâ vel imperitius, vel rebus administrandis ineptius. Iam quid Nerone crudelius, quid belluarum magis simile? At fortasse illi ad tantam feritatem educatio procul à Philosophiæ præceptis suffragata esse videatur. Cùm enim adhuc puer ex edicto Agrippinæ matris philosophica attingere vetaretur, quod ea etsi ad perpoliendos mores valerent plurimum, tamen illis animi effœminarentur: ita imperauit, vt in omni crudelitatis & flagitij genere, & ab eo semper omnes, & sapissimè ille à se sit superatus. Melius igitur & prudentius sapientissimus ille Peleus,

*Alexander
Macedo.
Aristoteles.*

*Dion.
Plato.*

*Demetrius
Phalereus.
Theophrastus.*

Aug. Cæsar.

Nero.

Agrippina.

Peleus.

*Achilles.
Phoenix.
Iliad. 9.*

*Mentes eru-
dite.*

*Nona crimi-
nis rogatio.*

*Magistratuū
in Rempubli-
cam pietas.*

qui Achilli filio ad omnia summa nato, Phœnicem magistrum dedit, non quidem tantum (vt inquit Homerus) vt eum faceret oratorem verborum, sed & actorem rerum, hoc est, vt & eloquentiam & sapientiam doceret: quæ duæ res in liberis ciuitatibus semper valuerunt, summósque duces maiores aliquantò ad rem gerendam fecerunt. Decet enim non tantum linguas, sed etiam mentes fieri eruditas. Nihilne igitur Philosophi ciuitatibus suis videntur profuisse? nihilne ij, qui procul ab honoribus & diuitiarum appetitione cursum vitæ in otio & literis confecerunt, eaque semper subsidia sunt aspernati, quibus cum virtute summa est & quodammodo aterna dissociatio? Sed tamen quid tam multa de Philosophis, quorum causa parum sanè ad id quod quærimus pertinet. Neque enim vnquam eos aliquis reprehendendos duxit, quod pecuniam contemnerent, sibi que non prodesse: sed quod forsitan Reipublicæ vtiles esse nollent. Verum homines nostri, noui criminis, atque haud scio an vnquam post hominum memoriam auditū, publico velut iudicio pœnas deposcunt, eosque qui in Republica non capeffenda vtilitates suas deferunt, de crimine audent appellare. Citentur quæso ex nostris aliqui, qui omnino obliti commodorum suorum Rempublicam attigerint. An verò non optimus quisque plenius de patria se mereri putat, si priuatum lucrum agens, causas amicorum iudicarit, tractarit, defenderit? Age videamus subsellia, rostra, iudicia, senatum denique ipsum (si tamen mihi per Budæum senatum appellare licet) quotus quisq

quisque in illis ordinibus sedet, qui præclarum illud iudicandi munus non potius stipendijs & sportulis, quàm publica vtilitate metiatur? Quis vnquam dignitates eas priuatus expetiuit, vt publicis contentionibus & malis mederetur? Itaque qui inter eos est præstantissimus, maximam sibi deberi gratiam putat, si neminem lædens, ius sibi suum reddiderit, & cum priuata ratione & vtilitate ius publicum coniunxerit: vt eum potius sibi quàm alijs iudicare, facillè existimes. Quod forsità magno-
Exemplū temporitudinis.
 pere sit reprehendendum, nisi etiam longè deteriores ipsa tempora peperissent: quibus non est satis in iudicando, domesticis commodis & re familiari retineri impensius, nisi ius vnius partis per sordes proscriberent, sepiusque per gratiam à iudicando fierent tardiores, aut assidua concursatione, reliquorum iudicum suffragia prensarent. Obscurum certè & infame genus hominum, qui in summis illis muneribus ita degunt, vt non ipse Evangelij splendor, sed ne naturæ quidem lumen appareat. Quid igitur & opis & adiumenti ad Rempublicam istos homines attulisse credas, qui opinione diuitiarum, quas sibi animo finxerunt, omnia iura & diuina & humana peruertunt, & publici imperij maiestatem domesticis sordibus labefactant? Quòd si religionem spectemus (qua altera parte ciuitatis salus continetur) quàm pauci se pro publicis commodis in amplissimum illud collegium cooptari hactenus voluerint, omnium sit existimatio. Atque, quod longè indignissimum est, qui inter eos summis & optimis sacerdotiis magis excel-

Plato.

Epicurus.

Baptismus à
P. prophetis p̄g
dictus.

Zach. 13.

Fons Bapti-
smi.

lunt, ij maximè omnium Ecclesiæ præsidium dese-
runt. Quæ cum ita sint, quis in tanta calamitate
maiores in modum eos non laudet, qui cum Pla-
tone procul ab omni administratione, præclara illa
literarum solatia adamauerunt, quibus ad veri & ho-
nesti cognitionem aditus esse solet, quæque ipsa in
paupertate diuites, in ærumnis beatos, in doloribus
felices faciunt? Neque tamen velim Epicurum se-
qui, quo authore ad Rempublicam accedet nullus.
Si enim administrationem rerum à virtute non se-
ponas, quid illo vitæ instituto ad gloriam splendi-
dus esse potest? Qui autem in alio se exercuerunt,
mea quidem sententia non sunt improbandi. Sed
ad Iudæos redeo. Nam quòd illi Baptismum, tan-
quam neotericum quiddam aspernantur, parum
certè instrumenti ad eos libros, in quibus bonam
otij sui partem collocant, mihi videntur attulisse.
Quòd enim se animo & diuinatione coniecerat Za-
charias, quum ait, ביום ההוא יהיה מקור נפתח
לבית דוד וליושבי ירושלם לחטאת ולגדור.
In die illo (inquit) erit fons apertus domui Davidis
& incolis Ierusalem in expiationem peccati & san-
guinis menstruati? An ad nilos & salientium aqua-
rum ductus cogitatione ferebatur, quibus qui aut
laborando aut de via fessi essent, sese omnino in Ieru-
salem recrearent? Quod à dignitate & magnificen-
tia scripturæ alienum est. Verius igitur est, & ad
excellentiæ præsentionis ornatius, perennem il-
lum fontem & omnibus Ierosolymitanis apertum,
ad Baptismum traducere: cuius fructus vberes &
diuturnos qui nouerit, feret certè non indigne Cir-
cunc

cunci

cuncisionis necessitatem cum Baptismo commutatum esse. Quis enim nescit vel ex his quæ antea exposuimus, Circuncisionem primùm à Domi-

*Circuncisionis
signum.*

no in notam & signum Abrahamo concessam fuisse: dicente Domino, וּנְמַלְתֶּם אֶת בְּשַׂר עֲרֻלְתְּכֶם, Et concidetis

Genes. 16.

carnem præputij vestri, eritque vobis in signum fœderis inter me & vos. Iam verò qui Baptismi vim & virtutem accuratius fuerit animo complexus, is in eo nihil nisi diuinum quiddam latere iudicabit.

Quis enim tātum Dei beneficium permagni non faciat, quo publicum illud scelus à patre Adamo nobis velut hæreditarium, quòdque & nobiscum natum est, & nobiscum viget, condonatur? Quis spiritum illum Dei in Baptismo collatum non lubens accipiat, cuius gloriam sub orientis primùm fidei nostræ initia etiam videbant ij, qui à tanta pietate erant alienissimi? Itaque bellissimè Esaias de Baptismo & Spiritu sancto loquens, כִּי אֶצְוֶה מַיִם,

Isai. 44.

עַל צִמְחָה וְנִזְוִלִים עַל יְבִשָׁה אֶצְוֶה רוּחַ, עַל זֶרַעַךְ, על צמח ונזולים על יבשה אצוה רוח, על זרעך, hoc est, Effundam aquam super sitientem & fluenta in aridam: effundam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpē tuam. Habent ergo ex Baptismo

& Spiritum sanctum & ὁ λόγος longè latèque propagari, aditumque ad supernam illam domum (quæ iis qui constanter fidem & nomen Christi auxerint, defenderint, prædicauerint, in cælo definita est) patere: qui tamen primi parentis scelere à tot annis erat interclusus. Sicut enim ille, quia contra edictum Domini in eum fructū interdictum sibi, ocu-

Paradisus.

los & manus iniecerat, amœnissimi viridarij habitatione per Angelum exclusus est, ita & ab eo iusta illa regni Dei hæreditas tanquam ab indigno est ablata: cuius calamitatis successus vniuersæ posteritati in eum diem traheretur, donec venisset is quem ornatissimè Zacharias ita nobiscum loquentem facit,

Zach. 9.

Locus veterū
patrum post
mortem.

גם ארת בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים

Tu autem, in sanguine testamenti tui emisi vinctos tuos de lacu in quo non est aqua. quo loco non absurdè dixerit quispiam eas sedes significari, in quibus veteribus illis Patriarchis ceterisque iustis, postquam ex hac vita migrauerant, circumscriptus erat habitandi locus: qui à Domino sinus Abrahæ nominatur: quam rem audio R. Mosi Gerundensi probari. Quauis nonnulli inter Iudæos existimauerint, animas iustorum ex his vinculis rectà in cælum contendere. Abiiciunt enim totam de peccato (quod nostri originale vocant) quæstionem. Contra quos Rabi Rahamon ex his verbis Domini ad Abrahamum

Sinus Abrahæ.

Iudei non
agnoscunt peccatum originale.

ואתה תבנה אל אבותיך

Gen. 15. & 25.
Abrahamus.

Et ibis ad patres tuos, constanter affirmat, Abrahamum & reliquos eius notæ homines, à vitæ perfunctione in cælum non esse receptos. Si enim ad patres suos, quos constat nefarios idolorum cultus adamasse, Abraham moriens peruenit, consequens est, locum illi in cælo datum non fuisse. Sed tamen totam hanc quæstionem ad Theologos remittamus.

His igitur de vita Messiae nostri leuiter percursis, oratione conuertamur ad præclarissimam illam mortem, quæ vniuersum hominum genus à turpi

&

& æterna morte liberauit. Quam etsi triumphis
Messiæ Dei & tanto splendore minus dignam Iu-
dæi arbitrâtur: difficile tamen illis factu fuerit, Chri-
stianos tanto propugnaculo excludere, nisi se sua
penitus ignorare, confiteri malint. Itaq; scitè Esaias
Iudæos in venturum Messiam parum gratos, ani-
mo diuinationis cernens, antequam ad eius mor-
tem oratione deueniret, ait, שמעו שמוע ואל תבינו

*Esai. 6.
Iudæi parum
videntes.*

וראו ראו ואל תדעו השמן לב לעם הזה ואנני
השע פן יראה בעיניו ובאנניו ישמע ולכבו יבין ורפא
לי. Audite (inquit) audiendo, nec intelligite: vide-
te videndo, neque cognoscite. Et iterum, Crassum
fac cor populi huius & aures illius obstrue, oculós-
que obline, ne videat oculis, & auribus audiat, &
corde sapiat, vt tandem sanetur. Non solùm igi-
tur Messiam nostrum omnium Prophetarum re-
sponsa diuinatione antegressa sunt: sed Iudæorum
impietatem & scelus longè sermone præuiderunt.

Qua re miror, cur eis in hoc fidei genere faciliori-
bus non vtamur, cùm totius gentis calamitas, æter-
na & parum liberalis seruitus, & silentiò Dei abro-
gata religio paulatim eos ad hanc suspensionem pos-
sint adducere. Verùm vt ait Esaias, עליו יקבצו

*Esai. 52.
Christianorū
vocatio.*

מלכים פיהם כי אשר לא סופר להם ראו ואשר
לי. De eo (inquit) Reges ora con-
tinebunt sua: quoniam quibus non est narratum
viderunt, & qui non audierunt, intellexerunt. Qui-
bus verbis Christiani designantur: qui cùm iustam
illam patrimonij Domini hereditatem cernere non
posse existimarentur, summo tamen Dei erga illos
beneficio in amplissimum iustorum collegium

*Esai. 53.**Supplicia &
mors Christi
ex Prophetis.**Esai. 53.**Maria radix
sicca.*

cooptati sunt: eaque prius senserunt, quam ad illos vel minimus rumor esset perlatus. Quis ergo (vt ille idem loquitur Esaias) credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Quis tanta animi facilitate esse potest, aut potius à Deo tot virtutum & diuinorum ornamentis instructus, cuius animis nuntius ille mortis Christi constanter infunderit? Quis verò adeò à natura cogitatione abductus, in diuinam illam mentem totus decumbit, vt credat eum cuius beneficio omnes lucem hanc accepimus, mortem fortissimè obiisse, eaque animi elatione vniuersos homines ab iniuria mortalitatis vindicasse? וַיֵּלֶךְ כִּינֹק לִפְנֵי וְזָכַר שְׂמֵאֵן צִיָּה לֹא יִשָּׁלַח ה' אֱלֹהֵינוּ וְלֹא הָדָר. Et ascendit sicut virgultum coram eo, & tanquam radix ex terra sicca, cui nec forma est nec decor. Qui cum summam huius vniuersi machinam solus contineret, & nominis sui splendore terras & maria compleret, natus est pressus & tenuis, & quasi radix è terra sitiente, hoc est, ex vtero virginis Mariæ, quem optimus vates terram aridam vocat, quòd nullo semine conspersus fuerit & irrigatus. Quo quid ad eius diuinitatem & amplitudinem aptius esse possit, vt qui omnibus animantibus spirabilem animum infuderit, is remota maris & scemine coniunctione, ipse sibi esset nascendi principium & causa? qui vt hominibus esset officiosior, & cuiusq; nostrum fortunæ velut obsequentior, cruciandum se perditissimis tribulibus suis permisit, eaque ex omnium ordinum sententijs tam grauis pœna dicta est, vt in egregio illo vultu dignitas & decor facile desideraretur. Neque verò illis

illis satis fuit maiorum iniurias & flagitia ingenuè non confiteri, & tanti sceleris inuidiam non deprecari, nisi etiam se in eam turpissimi facinoris societatem coniecissent, eamque scriptis & lucubrationibus suis, vita denique tota comprobassent. Cui verò vnquam persuasum esse possit, vt qui omnes homines pondere suo facile erat consecutus, is fuerit nouissimus & despectissimus virorum, vt ab eo omnes ora auerterent, neque possent in tantis eius miseriis vehementer non dolere? Etsi verò plurimum ad omnium nostrum miserationem valere debet, audire eum qui Angelos si ita opus fuisset, sibi subsidio poterat conscribere, iis cruciatibus esse affectum, quibus vel scelestissimos subiici nec humanitatis ratio, nec temporum disciplina pati potest. Si quis tamen commodorum magnitudinem & mirificos fructus, quos ex illa morte optimo cuique licet capere, animo cernit, non planè video cur non sæuissimam illam cædem omnibus lætitiis potius, quàm mœrore & animi ægritudine prosequi debeamus. Nam vt idem vates locupletissimè testatur, וְחַלְּינוּ הוּא נֶשָׂא וּמַכְאוּבֵינוּ סָבַל, Infirmittes nostras ipse tulit, & dolores nostros portauit. In quo propria quedam & quasi innata cum ipso Messia animi magnitudo declaratur. Cùm enim ab omnibus seculis peruideret non tantum sacrificiorum portenta, aut immolatorum hostias, sed & plurimorum hominum cædes ne minimam peccati labem, si qua concepta est, posse abstergere, quanuis ad id nullis nostris beneficiis inuitaretur, tantum tamen & voluntati & studiis omnium tribuit,

*Christus seculus omnium portauit.
Esaias ibid.*

vt pro communi scelere vitam constanter profunderit, neque dubitarit suo capite omnium mortali-
um velut noxam & periculum præstare. Præstans
certè & singularis illa benemerendi ratio, vt eos
summis beneficiis & meritis expleas, quos à te ani-
mo alienissimos fore certissimè perspexeris. Perui-
dit sanè pientissimus Messias quo in legem & patro-
nos legis animo affecti esse debebant ij, qui eam
omni scelere vastarant, & in illius acerrimis vindi-
cibus delendis semper fuerant occupati. Qui cùm
illis pater bonus & fidelis tutor à summo Deo da-
tus esset, ab iis de suspecto postulatus est, qui illo
rationem gerente, præstantissimæ legis præclarissi-
mæq; sponsonis patrimonium affligi & euerti non
posse existimauerunt. Quæ cùm tanquam è spe-
cula longè antè cerneret, nihilo tamen illis factus
offensior, id egit, vt omnium misereretur, maximè-
que eorum scelera moriendo expiaret, quos nomi-
ni suo infestissimos fore iudicabat. והוּא מְחֻלָּל
מִפְּשְׁעֵינוּ מִדּוּכָהּ מִעֲוֹנוֹתֵינוּ מוֹסֵר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו
לָנוּ. Et ipse interfectus est pro
peccatis nostris, afflictus pro sceleribus nostris. Di-
sciplina pacis nostræ super eum & in sanie eius sa-
nati sumus. Quantus, Dij boni, futurus sit ille, in
cuius caput ex sententia summi Dei omnium
scelera redundabunt! Quem quæso, tanta apud
Dominum dignitate & gratia nobis vetera monu-
menta prodiderunt, qui tot hominum supplicia so-
lus morte sua luere posset? An verò si decies cen-
tena hominum millia in Phalaridis equuleo tor-
queantur, alterius scelus obrui aut condonari posse
arbit

Esai. 33.

arbitramur? Neq; enim vnquam qui malè egit, alterius pœna nocens esse definit. Cui igitur tantum virtutis & amplitudinis testimonium à Deo redditum est, vt solus vniuersæ mortalium naturæ debita morte sua dissolueret, is certè reliquum hominum genus dignitate anteuertat solus necesse est, sitque vnus omnibus amplitudine facilè superior. Itaque videant Iudæi ne parum liberaliter & magnificè de Messia suo sentiant, qui cum ipso Mose nihilo præstantiorem, humanitate sola statuunt: quem tamen omnes homines maiestate sua complecti scriptura amplissimè testatur. Quid verò in passione Iesu Christi reperiās, quod non idem ille Propheta Esaias scriptis adumbrarit suis? נגשׁ (inquit) והוא נענה ולא יפתח פיו כשדוה לבטח יוכל (Percussus & afflictus est, neq; os aperuit, tanquam ouis ad occisionem sublatus est. Quis ergo quum tãtam in tolerandis doloribus animi elationem in Christo cernit, non eò cogitatione deducitur, vt illum ad eam Prophetæ diuinationem credat pertinere? Quis mirificam eius patientiam in cælum laudibus non euehat, qui se ab illis vltimo supplicio affici permiserit, cuius beneficio viuebant ipsi? Sed tamen cum à principio seculorum diuina illa mens ita statuisset, vt vnus Messia interitu omnium hominum scelus doleretur, propius certè fuit, vt in obeūda morte Messias ille bono & constanti animo esset: eaque patientia & velut in malis indolentia vteretur, vt nullo modo ex innocentia perfugio salutem sibi tuendam iudicaret. Itaque iocentur quantum volent, & eam animi modera-

Esai. ibidem.

tionem habeant peccati loco: laudabunt certè ij, ad quos præclarissimi illius facti fructus & hæreditas pertinet. Quod autem ea quæ eodem orationis cursu præfagit Esaïas, ad Messiam & Christum Dei referri debeant, satis ex his verbis eiusdem Esaïæ liquere potest, qui paulò pòst ita loquitur, ואת דורו מי יסוּחָהָ Generationem eius (inquit) quis enar-

*Messias in-
culpatus.*

רabit? Et rursus, ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו על לא חסס עשה ולא מרמה בפיו. Et dabit impios pro sepultura eius, & diuitem pro morte eius, quoniam peccatum non fecit, neque fuit dolus in ore eius. Quæ cùm vnusquisque nostrum legit, Iudæorum veterem illam causam, nisi tam pertinaces habuisset patronos, Christianæ religioni concessuram fuisse facile suspicatur. Citeretur enim ex vniuerso hominum genere aliquis, qui tantum sibi vindicare suo iure possit, vt offenderis nunquam, & propemodum vixerit inculpatus. Proferatur quæso vel ex tam multis vnus, qui ne minimam quidem vnquam peccati labem contraxerit. An verò cum veteribus illis scripturis, quas diuinitus datas confitentur omnes, quasi falsi contendere audeamus: ex quibus satis superque patet, homines communi quadam lege à natura editos, vt qui inter eos virtute maximè excelleret, non tamen omnino peccati expers esset: quique inter omnes iustior numeraretur, vnus tamen diei conuersione multoties caderet. Quòd si cui à Deo tantæ probitatis & innocentie iudicium redditur, vt nihil tetri, nihil flagitiosi vnquam admisisse iudicetur, & veluti extra omnem peccati legem sit po-

Prover. 24.

lit

situs, hunc humana imbecillitate nihil habere maius, nefas fortasse fuerit existimare. Itaque desinant nobis esse molesti, si eum quem alij Prophetæ Consiliarium Dei, alij nulla vnquam peccati macula conspersum designant, Messiam appellemus: eumque diuina mente ab omnibus seculis prædictum esse: & quod totius pietatis primum & summum est, pro nobis mortem oppetiuisse contendamus. Ex quo facilis est rectè iudicanti coniectura, quàm foedè & turpiter impingant Iudæi, qui excellentem illam Esaiæ de Messia morte diuinationem, ad impurissimam suam synagogam referant. Nam quod ille idem Propheta de Messia loquitur: Iniquitates nostras ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: &, Vulneratus est pro peccatis nostris, & in liuore vulnerum eius sanati sumus: de synagoga & familia Iudæorum dictum esse, apud homines veritatis amantissimos audent prædicare. Quod etsi commentitium esse nemo non videt, ne opinor in ea causa, quam tot & temporibus & lucubrationibus tutati erant, hac vna ratione ad extremum conciderent, audiamus tamen eos, etsi videtur de toto hoc genere conferamus. Aiunt igitur populum Iudaicum captiuum quondam à

Esaiæ 9.
Esaiæ 53.

Futilis Iudæorum interpretatio.

Captiui Iudæi à Romanis & Caldaei.

Iudei de clemencia Dei ingrati loquentes.

Misericors Dominus.

*Exod. 20.
Ierem. 32.*

*Ion. 4.
Ninivite.*

*Gene. 18.
Sodoma.*

scij essent, neque in eorum ore dolus esset inuentus. Sed quæ tanta est hominum improbitas, vt quas pro idolorum cultu & cæteris facinoribus ex sententia Domini, pœnas dependisse vatum testantur præsensioes, in reliquorum populorum caput coniiciant, illósque velut harum calamitatum authores in inuidiam vocent? An verò illis tam parum notus est Dominus, vt eo vindice pro his sceleribus, quæ vnus admiserit, puniatur alter? plectatur insons, reus ne appelletur quidem? An cum eo, quem benignitate & misericordia incredibiliter præstantem veteres testantur scripturæ, quasi iniuriæ audent disceptare? Adeóne eum, cuius tot scriptorum & prodigiorum monumentis pietas designata est, tantæ seueritatis teneri putant? Quis vnquam adduci queat, vt eū qui se in monte Sinai frequenti concione עושה חסד לאֱלֹפִים, hoc est, Misericordiam in millia conferentem, prædicauerat, existimet de vnus admissio pœnam ab altero repetere, neque tot seculis potuisse fieri placatiorem? Iam verò non est consentaneum, vt qui Niniuitis decreto pœnam iustissimæ vindictæ constituerat, post verò miseratione motus illis contra proprium edictum, debitum supplicium condonauit, eos qui nihil offenderint, aliorum sceleribus & noxa premat. Quòd si hæc ab hominibus leuiter probis aliena esse debent, qua tandem fronte de Deo tam absurdè homines imperiti iudicabunt? Quid, qui scelus teterrimum, atque haud scio an de omnibus longè maximum, ex quo (vt inquiunt nostri) præcepseratur ira Dei in filios infidentia, pro Sodoma & Amor

Amorrhæa tribusque finitimis ciuitatibus Abrahæ *Abraham.*
 mo deprecatori permittere paratus erat, hoc leui
 authoramento, si in tanta multitudine viri decem
 reperirentur, in quibus aliqua virtutis significatio
 appareret: hinc infantes pœna coercere, illisque no-
 centium scelera imputare existimabitur? Quod si
 tam parum liberaliter nobiscum agit Deus, quid est
 quod Rabi Salomon & cæteri in principio Gene- *R. Salomon.*
 seos tam multa de duabus Dei conditionibus scri- *Due Dei con-*
 ptis prodiderunt, quarum lege mundum creatum *ditiones.*
 esse asserunt? Has illi, מִדַּת דִּין וּמִדַּת רַחֲמִין, hoc
 est, modum iudicij & modum misericordiæ vocant:
 quæ duo nisi principio rerum omnium simul colli-
 gasset Deus, hoc vniuersum quem mūdum vocant
 diutius stare non posset. Clementia igitur & beni-
 gnitate Dei, omnia quæ hoc in orbe creata sunt cō-
 tinentur. Præclara certè illa, & quæ ex veteri Iu-
 dæorum sapientia prodierunt, sed tamen omnino
 Rabinorum commentis labefactantur: qui vt no-
 stra nobis eripiant, ne à suis quidem temperare pos-
 sunt. Iam igitur in sermonibus suis Dominum
 gloriam seueritatis affectantem faciunt, illumque
 quodam modo naturæ immutant suæ. Narrantur *Talmudæi.*
 in Talmudæis nonnulli, ij & certè illius disciplinæ
 longè principes, qui quoties in eum Prophetæ lo-
 cum dicuntur incidisse, vbi ait, שְׂנֵאוּ רָע וְאָהֲבוּ טוֹב, *Amos 5.*
 והֲצִיבוּ בִשְׂעָר מִשְׁפַּט אֲוִלִי יֶחֱזֹן יִי עֲבֹאֲרֹת וּגְוִי.
 Odio (inquit) habete malum, & diligite bonum,
 & statuite in foro iudicium, forsan miserebitur Do-
 minus exercituum, &c. vim lachrymarum profu-
 derunt. Quomodo enim apud Prophetam illi qui

Genes. 42. &
43.

*Iudæi quæ-
dam crimina
extra miseri-
cordiam po-
nunt.*

iudicium & iustitiam fecerit, ita dubitanter loquitur Dominus, Forsitan enim miserebitur Deus: cum ei qui tot virtutum præsiidiis vixerit instructissimus, certissima salutis spes à Deo iniici, & velut fides publica dari debuisset. Citatur præterea & alius, qui cum in eum Genesis locum legendo deuenisset, ubi decem filij Israël contentione Iosephi fratris & obiurgantis vultum ferre non possent, dicitur collachrymassè. Si enim illi & hominis & propinqui minas & frontem extimuerunt, quo tandem vultu, qua constantia summo illo iudicii die maiestatem sedentis Dei laturi sumus? Etsi verò qui iustius viuunt, ij certè vel maximè omnium varios illius iudicii euentus pertimescunt: sic tamen vel scelerato cuiq; statutum esse debet, facta ad Dominum conuersione, se facillè veniam scelerum suorum consecuturum. Neque enim audiendi sunt ij (in quibus & Talmudæi sunt) qui misericordiam Dei certis quibusdam facinoribus concluderunt, vt alia quædam extra illam aleam ponerent: quod mihi à mente veterum scripturarum videtur quàm remotissimum: in quibus Dominus semper omni pietate & mansuetudine excellens exprimitur. Quòd si Evangelica nostra meditamur, clarius certè est, quàm vt à nobis dici debeat. Nam quod est tantum & tam graue scelus, quod ad benignitatem summi Dei pertinere non possit? Quis tam malè actæ vitæ conscientia retinetur, qui non tantum de beneuolentia Dei sibi possit recipere, vt omnia illius scelera abolitione generali antiquentur? Nam si animum intenderis, clementia valet: sed tamen non est

est committendum, vt cùm à Deo omnia ad nos abundè sint profecta, soli nobis defuisse videamur.

At præclarissimæ sponfionis locuples apud Deum nobis expromissor datus est Christus, qui sanguine suo pro noxis culpisque omnium, non tantùm satisfato cavit, sed gratis etiam iudicatum fecit.

Christus expromissor apud Deum.

Verùm hæc à nostris fufius. Iam igitur Iudæi, omnes gentes flagitiosas, & variis criminibus infames probationibus addicunt suis: se autem viros bonos nullam vnquam peccati labem contraxisse aiunt, testante Propheta de illorum synagoga, Quia peccatum non fecit, & non fuit dolus in ore eius: & tamen se omnium nostrum peccata tulisse, & debitas reliquis populis pro sceleribus pœnas dissoluisse.

Esaiæ 53.

Age, possuntne homines impudentes & φιλαλοὶ à se ea facinora remouere, quæ totis fermè Prophetarum responsis fusa cumulatissimè visuntur, quorumque tot fide & meritis præstantes testes in pro-

Flagitia Iudeorum Bibliis consignata.

cinctu laudari possunt? Nam si volumus initia repetere, dispiciantur libri legis, quàm ingratè eius patronatum reliquerint, qui eos fufis hostibus à seruitute & bello liberarat. Proferantur libri Iosue & Iudicum, quoties abdicato vero Deo, ad externos Idolorum cultus se contulerunt. Quid verò aliud agunt Prophetæ quàm eorum scelera & sordes plenius enarrare? Videant quæso historiam temporum suorum (quam illi דברי הימים vocant) item

Paralipomenon.

& libros Regum, quàm perfidè eum circumscripserint, & ab illo defecerint, cui multis & summis beneficiis erant deuinctissimi. Neque verò me cò quispiam adducet vnquam, vt is Propheta, qui im-

*Iudei impu-
ri dicti à Pro-
pheta.
Esaia 6.*

purum se, & inter ciues labiis pollutos versantem affirmauerat, postea mutata sententia populū suum omni bonitate & iustitia præstantem appellare velit. Sed quid est opus tãtorum scelerum memoriam renouare, quorum pœnæ à patribus ortæ, etiam in eorum qui nunc extant lateribus (vt inquirunt) versantur? Itaq; vel diuina scripta abnegent necesse est, vel patres suos nefariorum criminum reos confiteantur. Desinant igitur præclarissimum illud innocentie Christi testimonium ad impurissimam suam synagogam traducere: nèue ea quæ in se mirificæ impietatis significationem habent, conentur honesti inuolucris contegere, & ipsi vulgo quodam modo probare. Res enim mea quidem sententia sic se habet, vt quæ turpiter & flagitiosè egeris, etiam si Deum & homines sis celaturus, nihilo tamen sint meliora. Quod enim ei rei patrocinium afferatur, quam omnium gentiū mores & leges tanquam sceleratam condemnarunt. Itaq; si qua nos veri species & forma mouet, totum illum Esaia locum Christo nostro reddamus, tantūmq; illi tribuamus, vt meritò solus libertatis nostrę vindex fuisse iudicetur: sitq; ille hac inter nos septus clausula, vt capite suo omnium nostrū scelera præstitisse existimetur: cum tamen nulla vitæ eius pars officio vacauerit, neque quicquam à bono viro alienum vnquam admiserit, meritòq; solus hoc encomio dignus putetur, vt in eius ore dolum non fuisse multorum cōsensu comprobatum sit. Quò etsi satis nos natura ducit, si quis tamen perpetuum illum Esaia locū diligenter animo cernit, tanta ad eius fidem fiet accessio: vt quan-

uis

uis Christo nostro certamen indixerit, non possit non se succedaneum Christianorum sententiæ adiungere. Quæ enim vnquam à Messia nostro actio est suscepta, quid egit, aut quid attigit, quod non maximus ille vates oratione expresserit? Qui cum iustitiæ seminaria toto orbe spargeret, & virtutum omnium quoddam veluti specimen præberet singulis, *את פושעים נמנו*, Cum sceleratis numeratus est, idque egit vt salutem omnium, rumoribus antefereat: tamq; hominum existimationem parui fecit, vt æquo ferret animo non tantum ex sceleratis vnum, sed nefariorum omnium principem nominari. At nesciunt homines quantas vires habeat virtus, quamque suis ipsa ornamentis & insignibus sit contenta: quæ si vel ab omnibus repudietur, facile tamen dignitate sua iniuriam temporum aliquando sit superatura. Itaque Christum nostrum ultimo supplicio affecerint, eiusque memoriam damnarint licet, sic tamen illius peruicit splendor, vt se ab obliuione & silentio hominum solus vindicarit, multarumque gentium approbationem mouerit, & tantum ad hæc vsque tempora permanarit, quantum ille magnitudine, & recte factis est consecutus. At eorum qui eum impegerunt sic euolauit memoria, vt ne suorum quidem iuui-
diam & accusationem effugere potuerit. Qui igitur Deum optimum maximum innocentiae & virtutis suæ testem habet, tantum sibi sumere suo iure potest, vt licet ab omnibus vocetur reus, nihilo tamē eius probitas aut debilitari aut infringi queat. Vident ergo Iudæi quantum illos de Messia nostro

*Esa. ibidem:
Christus cum
sceleratis nu-
meratus.*

Virtus.

sefellit opinio, qui scdam & plenam infamiae eam mortē semper censuerūt, in qua tamen omniū virtutū & triūphorū significatio illuxit. Nā si honesta mors turpissimę seruituti semper anteponenda est, quibus quęso encomiis perhiberi eum censes oportere, qui vitam illam quę nulli necessitati, si ita voluisset, erat inferitura, hominibus donauerit, & proprio periculo nobis salutem pepererit? Talis certē qui est, etiam si inter reos & flagitiosos referatur, ne quidem ille iniustus & non bonus esse possit.

*Virtus ex se
apta.*

Esai. 53.

Neque enim tam parum ex se apta est virtus, vt in hominum sermonibus aut vulgi opinione confidat. Quis verò sibi omnino persuadere potest, quę Esaias eadem verborum conuersione loquitur,

וְהוּא חָטָא רַבִּים נֶשֶׂה וּלְפֹשְׁעִים יִפְגֵּי־עַי

Ipse multorum peccatum tulit, & pro facinorosis orauit. Incredibilis certē animi moderatio & liberalitas, pro quibus pœnas dederis, pro illis salutem à Domino deprecari. Quòd si à Christo pręstitum

*Luc. 23.
Paul. ad He-
br. 205. 5.*

esse Iudæi nesciunt, videant eos qui quondam se ad scribendam eius historiam applicauerunt, quanta benignitate & clementia, etiam in ipsis tormentis, pro illis veniam à Domino contenderit, qui cum omni scelere cruciabant. Quis igitur in tanto scripturarum consensu Iesum nostrum, Messiam & Christum neget? Quis in tam claris Prophetarum pręfensionibus & prognosticis, illius mortem aut omnino diffiteri, aut confessam eleuare queat? Satisne illę probationes impletę sunt, quę aliquem non humana tantum, sed diuina quadam vi mirabiliter pręstantem, pro suis mortem appetiturum esse

esse pronuntiant? Satis certè superque mea quidem sententia, nisi apud eos sermonem institui-
mus, quibus omni scelere & impietate ad tantum
côcentum aures obsurduerunt. Qui enim ita sunt
affecti, ut à veri peruestigatione semet voluntate
abducant, maiorumque instituta omni studio &
labore tueantur, iis profecto difficilis est omnis do-
ctrina. Non enim sperandum est, ut is ab illis locis
fructum capiat, quos ne didicisse quidem velit.

Hæc igitur etsi quantum ad præsentem scri-
ptionem attinet, satis esse possunt, quia tamen Iu-
dæi tam multa de tribus templis passim in libros
conferunt, non vagabor longius, si in hanc quoq;
partem à nobis sermo fiat. Statuunt igitur tria tem-
pla, quorum primum à Caldæis deletum est, alte-
rum à Romanis, tertium autem in synagogis suis
iam à tot seculis construunt & effingunt, futurum
quidem temporibus Messia Regis, ceteris & ma-
gnificētius & plenius: cuius forma ab Esekiele Pro-
pheta quondam visa est & descripta. Huius rei lo-
cuples argumentum ex trium Patriarcharum nu-
mero habere se existimant. Quia enim eum lo-
cum, in quo postea à Salomone Rege iussu Domi-
ni templum est constructum, & iterum à reliquiis
quæ ex captiuitate Babylonis in Iudeam venerunt
renouatum, montem Moria ab Abrahamo dictum
esse volunt: post verò & ab Isaac filio agrum: ter-
tio autem à Iacob domum, ideo ad tres illas appella-
tiones tria templa accommodauerunt. Cùm ve-
rò domus artificio & opere monti aut agro facile
præstet, consequens esse volunt, ut tertium illud

*Tria templa
à Iudæis ef-
ficta.*

*Messias Da-
uid vocabitur
Ezek. 37,*

*Adrianus
Imperator.
Ælia.
Ierosolyma.*

Saladinus.

*Insignis Chri-
stianorum cla-
des.*

*Carolus Ma-
gnus.
Leo Papa.*

templum dignitate & operis varietate reliquis præ-
luceat: quod quidem non ante ædificabitur quam
Messias ille Dauid (sic enim laudato Ezechiele no-
men illi indiderunt) Roma rediens cum maximo
exercitu Syriam ingrediatur , & noua Dei optimi
maximi renuntiatione auctus, prouinciam Impera-
tor obeat. Quæ an vera sint , parum ad id quod
quærimus pertinet. Etsi enim trium Patriarcharum
numerum templorum numerus consequatur , non
tamen Iesum eo nomine Messiam negare possunt.
Quid si tria aut quatuor templa fuisse probare pos-
sumus? Nam & tempore Adriani Imperatoris tem-
plum instauratum fuisse testantur historiæ, cum ille
de nomine suo Ierosolymam Æliam appellasset.
Quod verò hodie in Ierusalem extat, quondam Chri-
stiani construxerunt: cum sexies centena hominum
millia ex delecta Gallorū nobilitate ad recuperan-
dam Ierosolymam, & delendos Sultanorum princi-
patus in orientem essent profecta, vbi ad tempora
Saladini septem Reges magna cum laude impera-
uerunt. Quod etsi ad cuiusque nostrum domesti-
cum dolorem pertinere debeat (si modò is nobis
cum patria intercedit amor , quem natura esse vo-
luit) hoc quasi vnicum fidei nostræ monumentum
à Turcis direptum esse: magis tamen dolendum est
in ea nos tempora incidisse, quibus intestinis & ciui-
libus bellis inter se Christiani contendentes, Turcas
ipso ad reliquias Europæ videntur inuitare, & quo-
dam modo facilis victoriæ palmam cōcedere. Nam
si Carolum Magnum, qui primus à Leone Ponti-
fice Imperator occidentis appellatus est, meminisse
lub

lubet, reperiemus profectò non alia de causâ in illo magistratu quasi collegam Græco Imperatori datum esse, quàm vt diligenter caueret, ne Turcæ, qui iam oculos in rem Christianorum iniecerant, in fines nostros excurrerent, armisque & vi, Christianorum agris prohiberentur. Quæ si nos aliquando legendo retinent, cur hostis relinquitur, & socius hostis loco ponitur? cur neglectis Pannonicis rebus longius Othomanorum copiis in Belgis castra habentur? cur natalium foci & aræ, Turcarum direptioni deseruntur, & sociorû vastantur agri? Quòd si is, in quem publicæ salutis ergò, oculos defixos habent omnes, his de rebus ne decernit quidem, quid nos tandem sperare oportebit? Sed vereor ne nos còmunes miseriæ à proposito diducant. Quod igitur Iudæi in ædificando tertio templo architectos se, & velut præfectos fabrûm voluerunt, ne minima quidem ex parte religionem nostram videntur attingere. Status certè causæ erit, an stante secundo templo Messias aduenerit. In quam rem etsi plurima à nobis dicta fuerint, non omittam tamen locum illum Haggei, ex quo Messiam secundo templo venisse faciliè efficitur: sed verba eius reddamus, עוד מעט היא ואני ברעיש את השמים ואת הארץ paulò post גדול יהיה כבוד הבית הזה כבוד הבית הזה, multò explicatius, hoc est, Adhuc modicum tempus superest, & commouebo cælum & terram, & implebo templum hoc gloria, dixit Dominus. Et postea, Gloria huius domus ultimæ maior erit quàm prioris. Iam igitur si, vt ille idē testatur Hag-

Hag. 2.

*Ignis' diu-
nus.
Eszechia.*

*Arca fœde-
ris.*

*Caphtoreth.
Ad Hebr. 9.
Propitiato-
rium.
Cherubim.
Esaia 37.*

*Ruab hacco-
des.*

*Spiritus san-
ctus.*

*Vrim &
Tumim.*

gæus, secundum templum ne minima quidem ex parte cum primo conferendum erat, & vt vtar verbis eius, si aliud spectes, pro nihilo habeatur, quo tandem magnificentia genere primo præstitisse arbitramur? Nam quid agebant captiui illi senes, qui nuper ex Babylone Ierosolymam redierant, qui constructo secundo templo, quoties se in memoriam prioris coniecissent, solebant illachrymari? Iam si præter ædificij ornatum & formam alia dispicimus, satis ex Rabinorum scriptis constat, ea, quibus primum illud templum erat illustrius & commendatius, secundo defuisse. Nam & diuinus ille ignis splendor, Hebræi אש שכינא vocant, quo veluti præsens Deus totum templum perlustrabat, & quodam modo voluntatis suæ significationem reddebat, nulli vnquam in secundo templo visus fuit.

Prætereà arca illa fœderis qua vna (vt ex libris Mo- sis & aliorum, qui post eum scripserunt constat) totius Israël salus nitebatur, in posteriore domo defyderata est. Omitto הכפלת, quod Paulus ἱλαστήριον, nostri Propitiatorium verterunt, & ingentes illos Cherubim gloriæ, quibus olim Deus ab Hebræis insedisse prædicatur. Horum ne minimum quidem in vltimo templo simulacrum apparuit. Defuerunt etiam & רוח הקודש, hoc est, Spiritus sanctus, & præclara illa ornamenta, in quibus summus Pontifex olim responsa accipiebat: quæ Hebræi & nostri etiam Vrim & Tumim nominauerunt: quanuis Rabini omnes horum vocabulorum notationem sese ignorare fateantur. Quæ omnia cum aliquis nostrum animo complectitur, non possit ad-
du

duci quin ea reliquo templo lōgè dignitate potiora non iudicet. Citentur enim tot artifices, & cedri delectissimæ ex monte Libano: reputentur opera auri & argenti confecta, vt inquit Ennius,

Ennius.

Arte pavimento atque emblemate Vermiculato:

non sit tamen aliquis tam malè de rebus sentiens, qui non existimet ad templi gloriam, ex igne illo & cæteris quæ enumerauimus, maiorem quàm ex reliquo opere omni, dignitatis accessionem factam esse. Horum ergo commendatione, primum templum secundo extitit præclarius. Quam ergo ad Haggæum significationē afferas, apud quem Deus optimus maximus templum illud secūdam, omni admiratione & gloria primo præstātius fore prædicat? An quod (vt Iudæi asserunt) posterius quadringentis & viginti annis constitit, primum autem quadringentis & decem tantum? quod certè ridiculum fuerit dicere. Nam quid ad gloriā, quid ad tantam præstantiam conferre potest decennij accessio? An verò qui obscurius, & nulla rei gestæ commendatione vixerūt clari, ob id Alexandro Magno aut Cyro anteponantur, quòd illis grandiores natu vita sunt defuncti? Sed has ineptias omittamus. Si quæ nos igitur & scripturarum & veritatis argumenta mouent, vno Messia secunda domus antecedente extitit præstantior: cuius natiuitas faciliè vna omnes prioris templi dignitates superauit. Et si enim nouissimum hoc templum, quo stāte natus est Christus, dignitate operis primo concesserit, hisque illis caruerit, quæ clamores faciebant in populo: quia tamen in illa tēpora aduentus Messia incidit, omniū

*Tēpus primi
& secundi
templi.*

*Christus gloria
secunditē
pli.*

profectò concessu, tantę rei maiestas prioris domus
luxum & miracula suo pondere peruellit. Nam quę
tanta in immenso illo Salomonis opere gloria esse
potuit, cuius magnificentiam multa alia apud ex-
teros populos ædificia non sint consecuta? Ac nihil
fanè gloriosum est, quod non perpetuum. Quod
verò in summa laude ponendum esse ducunt, id il-
lis cum Barbaris (tales enim illis reliqui omnes po-
puli appellantur) commune est. Si autem gloriam
gentis & templi non adumbratam quærunt, citent
natiuitatem Messia Dei: quo veniente non modò
ingens illa structura templi, sed vniuersus orbis fru-
ctus glorię cepit diuturnos. Quis verò tam temere
de Deo sentit, vt illū de ea gloria loqui putet, quam
aliquando vastitas belli deletura esset? Quid si ista
Deo ne laudentur quidem? Quem si eum iudica-
mus esse, qui nobis in veteribus illis scripturis descri-
bitur: alienum fortasse à pietate fuerit, si illum de ea
gloria verba fecisse arbitramur, quę aliquando tem-
pori cessura esset: de illa autem quę sola radices agit
& propagatur, quęq; se facillè à silentio hominum
vindicare potest, ne cogitasse quidem. Sed tamē in
eo sunt Iudæi omnes, vt nihil nisi populare, bonum
& expetendum putent: dūmque in his quę corpo-
rata sunt, omni studio immori volunt, facillè illis di-
uinitatis cogitatio de manibus excutitur. Apud eos
infinita propemodum de rebus occultissimis reci-
tantur, de his autem quę cum ratione fidei & veri-
tatis coniuncta sunt, nihil explicāt. Superiorum re-
rum mysteria ita depromunt, vt quasi cæli edituos
fuisse putes. Lunam quā splendoris expertem con-
fite-

*Mendacium
de luna.*

fiten-

fitentur omnes, cum ipso sole æquali lumine à Deo iam olim creatam audent asserere: sed cum de Sole apud Dominum contumeliosè esset locuta, ea pœna affectam esse, vt nisi solis beneficio luceret nunquam. Pharaonem, cum qui mandatis Domini longa sententiæ permansione obstitit, viuum ad portam inferorū deductū esse commenti sunt, ibique ad finem iudicij perstare, vt Reges gentium & Principes ad inferos contendentes exemplo suo deterreat, eosque de maiestate & præstantia Dei Israël certiores faciat. Ex eo sermone quem Moses in monte Sinai per quadraginta dies cum Domino habuit, proferunt multa, vt ei colloquio affuisse credas. Quia enim Christiani multos ex archetypis Bibliorum locos ad Trinitatem reiciunt, ne qui inter eos veritatis essent amantiissimi ad nos secessionem facerent, effinxerunt Mosē eo tempore quo 40. diebus apud Deum latuit, ex Domino quæsiisse, cur erroris & offensionis causam multis præstitisset, ex his verbis, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: cum ex hoc loco impleatur Deum in homine faciendo alium in consilium adhibuisse, qui pari secum & diuinitate & maiestate censeretur, cui Dominus: Qui errare (inquit) voluerit, erret, nihil laboro. Impudens certè & à bonitate Dei alienum mendacium. Itaq; non in scitè Paulus noster eos, quibus veritas & religio sunt in amoribus, à *μυθοις* & fabulis Iudeorum cauere monet, qui iam illis temporibus deliramentis suis legis dignitatem deturpabant. quod mentiendi genus etsi optimus quisque odijsse debet, tamen hoc ipso in reli-

Pharao.

Genes. 5.

Ad Tit. 1.

μυθοις Iudeorum.

2. Petri 1.

2. ad Tim. 3.

Iannes &
Iambres.

Michaël.

In epist. Iud.

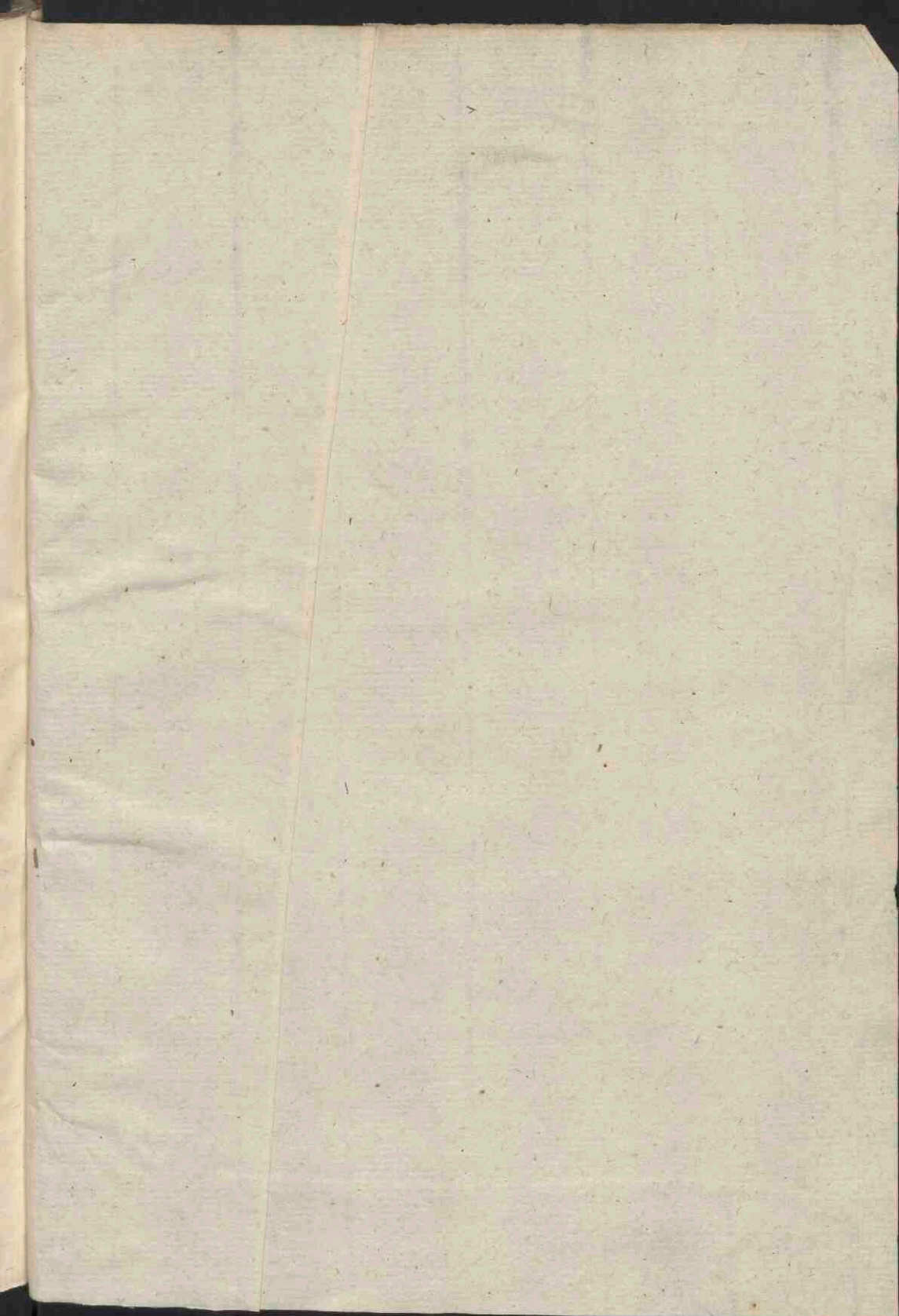
gione periculosum est, quòd nōnulli in vetere perfidia malunt consistere, quàm ad veræ fidei cognitionem venire, ad cuius tutelam ex fabulis patrociniū accersitur. Quod enim veritate se defendit sua, id si probationibus extrinsecus adiuues, in dubitationem videaris adducere: & maximè quum argumenta apud homines sua se falsitate produnt. Et optimo sanè iure Petrus Apostolus apud eos, quos societate religionis suæ adiunxerat Domino, prædicat se non in *σεσοφισμένοις λόγοις*, & arte conquisitis fabulis de Deo & Iesu Christo sermonem instituisse: sed ea se testatò in lucem attulisse, quæ oculis aliquando conspexerat. Itaque in eo quod cæteris probatum volunt, parum admodum proficiunt ij, qui quasi æquitati causæ suæ non satis fidentes ad portenta fabularum confugiunt. Neque tamen is sum qui omnia quæ Iudæi passim scriptis prodiderunt suis, velut commentitia existimem. Nam & illi multa, antiquitate & veterum patrum memoria cōmendata acceperunt, quæ studio Christiani hominis non indigna iudicauerim. Nam Paulus ex eorum opinor monumentis, Iannem & Iambrem principes apud Pharaonem magos, actionibus Mosis aduersantes facit, quorum tamen nomina in libris authenticis non leguntur. Ex eodem ni fallor gymnasio, Iudas Apostolus Michaëlem Archangelum cum Diabolo de corpore Mosis dimicantem inducit: quod certamen iis scriptis, quæ nobis sunt in manibus, proditum non est. Sed tamen in legēdis Iudeorum libris, talis adhibenda est temperatio, vt ea quisque reiiciat, quæ vel illorum super-

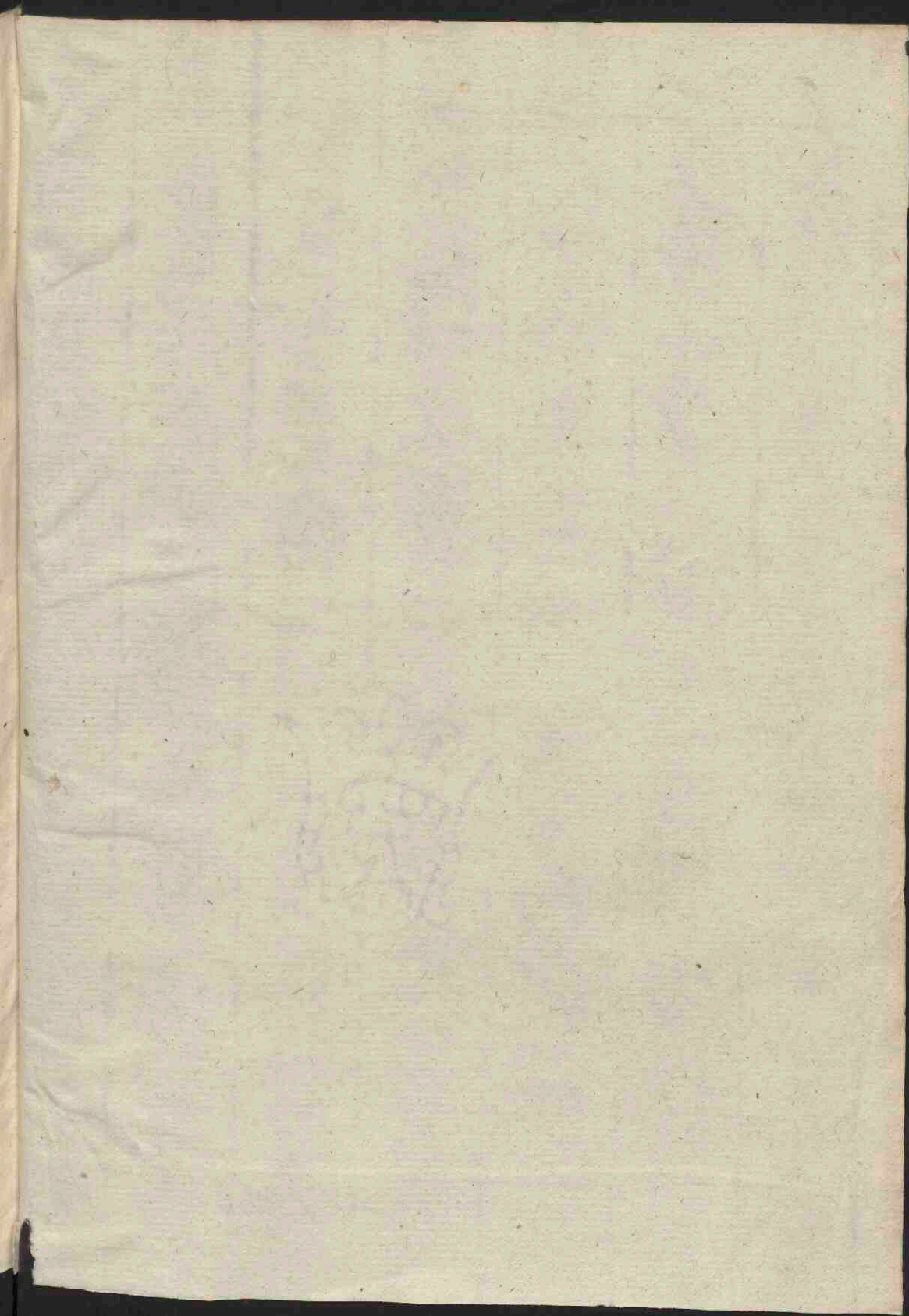
perfitio, vel flagrans in cæteras gentes inuidia ad-
inuenit. Qui enim non aliud agunt, quàm vt eos
Prophetas, quos veritas Christianæ fidei testes sem-
piternos peperit, aliò detorqueant, ij certè pro reli-
gione sua mentiri habent benefacti loco: & quia ex
Prophetis parum gratiæ & momenti causæ suæ pu-
tant accedere, à Talmudæis adiumenta petunt,
quasi ad triarios res tota redierit.

Hæc etsi fortasse contractius, quàm tantæ rei
maiestas postulare videbatur, sic tamen statuo, pro-
lixitatem cùm in omnibus rebus, tum maximè in
hoc diuinitatis genere non multùm opus esse. In
quo si non satisfacio omnibus, mihi tamen & abun-
dè & cumulatè. Neq; enim veritas, quæ seipsa satis
& contenta & apta est, ad externa probationum
præsidia deducenda fuit: neq; in eo longior
ponenda oratio, quod vniuersum
in animis bene à natu-
ra informatis
iacet.

Lugduni,

Excudebat Matthias Bonhomme.

2365-2368

